

ט' באש היצתה

ובאש את עדת לבנותי
ירושלמי ברכות לד:

ואין אש אלא תורה

כל הזכויות על התמונה שמורות לצוירת עליזה דיין

לזכות כל ישראל, ולאקמא שכינתא מעפרא
לרפואת משה צבי בן חנה פייגא
בתוך כל שאר חולי עמו ישראל
ולהבדיל בין החיים למתים

לעילוי נשמת

קלונימוס קלמן בן משה אהרון

משה בן יעקב צבי

חנה פייגא בת צבי הירש

גולדא בת מרדכי

שייעה בן צבי הרש

אשמח לכל הערה, הארה, תוספת, תיקון טעות וכד'
office.mhv@gmail.com

תוכן

ד	דברים המותרים ללימוד ב-ט' באב.....
ה	איכה - מדרש רבה.....
ה	פתיחתא.....
ה	פתיחתא דחכימי:.....
כז	פרשה א.....
לא	פרשה ב.....
מב	פרשה ג.....
נא	פרשה ד.....
נח	פרשה ה.....
סב	איכה - מדרש זוטא.....
סב	פרשה א.....
פב	מדרש זוטא נוסחה שניה.....
פב	פרשה א.....

הן בעוונותינו שולחה אימנו, וחרב בית מקדשנו

ואין לנו אלא להרבות בבכיה ובתיקון ביום הקשה והקדוש הזה, ולהרבות גם בלימוד התורה ובע"ה בזכות האש שבתורה הקדושה, יתערה עלינו בוראנו ברחמים גדולים, ישיב שכינתו למקומה, ויבנה לנו את בית הבחירה

ובשו"ע (סימן תקנ"ד), ביאר לנו מרן הדברים המותרים היום בלימוד, ויפורטו להלן.

ובקובץ זה, נתמקד במדרשי איכה הראויים היום ללימוד.

ובבניין ירושליים ננוחם

דברים המותרים ללימוד ב-ט' באב

תנ"ך

- מגילת איכה
- ספר איוב (ויש שכתבו לא ללמוד פירוש ספר איוב)
- ירמיה - פרקים א-מד (ללא פרקים כד, כז, ל-לג) ויש לדלג על פסוקי הנחמה ופורענות הגויים (בין פרקים כה-מד, אין פסוקי נחמה).
- יחזקאל - פרקים א-כד (וכאמור יש לדלג על פסוקי נחמה ופורענות הגויים)

גמרא:

- מסכת 'מועד קטן' פרק ג' (יג': - כט').
- מסכת 'גיטין' – אגדות החורבן (נה:-נח).
- מסכת 'סנהדרין' – אגדות החורבן (צו:, קד.-קה).
- סוף מסכת 'תענית' (, כט.-ל:).
- ירושלמי סוף מסכת תענית (פרק ד' הלכות ה-ו)
- סוף מסכת סוטה (מט'. כמעט עד סוף המסכת)
- מסכת ב"ב (דף ס' סוף ע"ב)

מדרש:

- מדרשי איכה

הלכה:

- הלכות ימי בין המצרים ותשעה באב (שו"ע או"ח סימנים תקנ - תקסא),
- וכן את הלכות אבלות (שו"ע יו"ד סימנים שלד - תג).

יש שהתירו ללמוד ספרי מוסר, ואף שמובאים בהם פסוקים ודברי חז"ל, כיוון שמגמתם לעורר את האדם לתשובה על חטאיו, אין בכך שמחה רגילה שבלימוד תורה.

ויש שהתירו ללמוד אף על הצרות שארעו לאבותינו כגון פרעות ת"ח ות"ט, וספרים על השואה וכד'. אך אין לקרוא על דברים רעים שארעו לגויים, וכן על גבורות ישראל בתקופות אלו, מפני שיש בדבר שמחה.

את כל הנ"ל מותר ללמוד עם פירוש, אך לא בדרך של העמקה חידוש ופלפול.

כמו כן, אם מגיע לפסוקי נחמה או מדרשים משמחים, צריך לדלגם.

איכה - מדרש רבה

פתיחתא

פתיחתא דחכימי:

א רבי אבא בר כהנא פתח (ישעיה י') צהלי קולך בת גלים אמר ישעיהו לישראל עד שאתם אומרים שירים ומזמורים לפני עבודת כוכבים צהלי קולך בדברי תורה צהלי קולך בבתי כנסיות בת גלים מה גלים הללו מסויימין בים כך אבותיהם מסויימין בעולם ד"א בת גלים בת גולים ברתיהון דגלוואי בתו של אברהם אותו שכתוב בו (בראשית י"ב) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה בתו של יצחק שכתוב בו (שם כ"ו) וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה בתו של יעקב שכתוב בו (שם כ"ח) וילך פדנה ארם הקשיבי הקשיבי למצותי הקשיבי לדברי תורה הקשיבי לדברי נבואה הקשיבי לצדקות ומעשים טובים לישא ואם לאו לישא הא אריה סליק עלך זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה (ירמיה ד') עלה אריה מסובכו עניה עניה מן הצדיקים עניה מדברי נבואה עניה ממצות ומעשים טובים ענתות ואם לאו ענתות הא ענתותא אתי ומתנבא עליך דכתיב (שם א') דברי בן חלקיהו וגו' כיון שבא הפורענות קונן עליהם איכה:

ב רבי אבא בר כהנא פתח (שם ט') מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' תני רשב"י אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישראל דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים שנאמר (שם) על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורת רבי הוה משלח לר' אסי ולר' אמי דיפקון ויתקנון קרייתא דארעא דישאל והוון עלין לקרייתא ואמרין להון אייתו לן נטורי קרתא והוון מיייתו להון ריש מטרטא וסנטרא והוון אמרין להון אלין נטורי קרתא אלין חרובי קרתא אמרו להון ומאן אינון נטורי קרתא א"ל אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה על שם שנאמר (יהושע א') והגית בו יומם ולילה וכן הוא אומר (תהלים קכ"ז) אם ה' לא יבנה בית וגו' ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ברבי יצחק אמר מצינו שויתר הקב"ה על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר על מאסה של תורה שנאמר על מה אבדה הארץ על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים אין כתיב כאן אלא על עזבם את תורת ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי כתיב (ירמיה ט"ז) ואותי עזבו ואת תורת לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב רב הונא אמר למוד תורה אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אריב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שמואל תני לה בשם ר' שמואל בר אמי אימתי המלכות גוזרת גזרה וגזירתה מצלחת בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ ה"ד (דניאל ה') וצבא תנתן על התמיד בפשע אין צבא אלא מלכיות שנאמר (ישעיה כ"ד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו' התמיד אלו ישראל דכתיב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה בפשע בפשעה של תורה כל זמן שישראל משליכין

דברי תורה לארץ המלכות היא גוזרת ומצלחת שנא' (דניאל ח') ותשלך אמת ארצה וגו' ואין אמת אלא תורה שנאמר (משלי כ"ג) אמת קנה ואל תמכור אם השלכת דברי תורה לארץ מיד הצליחה המלכות הה"ד (דניאל ח') ועשתה והצליחה א"ר יהודה בן פזי (הושע ח) זנח ישראל טוב וגו' ואין טוב אלא תורה שנא' (משלי ד') כי לקח טוב נתתי לכם וגו' א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין לאומות העולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי אמרו להם יכולין אנו להזדווג לאומה זו אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולן אי אתם יכולין להם ואם לאו אתם יכולין להם שכן הבטיחם אביהם ואמר להם (בראשית כ"ז) הקול קול יעקב והידים ידי עשו כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו וכל זמן שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות הידים ידי עשו וכן הוא אומר (ישעיה ה') לכן כאכול קש לשון אש וגו' וכי יש קש אוכל אש והלא דרכה של אש אוכלת קש ואת אומר לכן כאכול קש לשון אש אלא קש זה ביתו של עשו שנאמר (עובדיה א') והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש לשון אש זה ביתו של יעקב וחשש להבה ירפה זה ביתו של יוסף שרשם כמק יהיה אלו האבות שהם שרשיהם של ישראל ופרחם כאבק יעלה אלו השבטים שהם פרחיהם של ישראל מפני מה (ישעיה ה') כי מאסו את תורת ה' צבאות וגו' א"ר יודן כי מאסו את תורת ה' צבאות זו תורה שבכתב ואת אמרות קדוש ישראל נאצו זו תורה שבעל פה וכיון שהשליכו דברי תורה לארץ התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה (ירמיה פ') כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ורבנן ר' יוחנן אמר למלך שהיו לו שני בנים כעס על הראשון נטל את המקל וחבטו והגלהו אמר אוי לזה מאיזו שלוחה נגלה כעס על השני ונטל את המקל וחבטו והגלהו אמר אנא הוא דתרבותי בישא כך גלו עשרת השבטים והתחיל הקב"ה אומר להם את הפסוק הזה (הושע ז') אוי להם כי נדדו ממני וכיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה (ירמיה י') אוי לי על שבירי רשב"ל אמר למלך שהיה לו שני בנים כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת התחיל מקונן עליו כעס על השני ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת אמר מעתה אין בי כח לקונן עליהם אלא קראו למקוננות ויקוננו עליהם כך גלו עשרת השבטים והתחיל מקונן עליהם (עמוס ה') שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נושא עליכם קינה בית ישראל וכיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה מעתה אין בי כח לקונן עליהם הה"ד (ירמיה ט') קראו למקוננות וגו' ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי עליהם אין כתיב כאן אלא עלינו ידידי ודידהון ותרדנה עיניהם דמעה אין כתיב כאן אלא עינינו ידידי ודידהון ועפעפיהם יזלו מים אין כתיב כאן אלא ועפעפינו ידידי ודידהון רבנן אמרין למלך שהיו לו שנים עשר בנים ומתו שנים התחיל מתנחם בעשרה מתו עוד שנים והתחיל מתנחם בשמונה מתו שנים התחיל מתנחם בששה מתו שנים התחיל מתנחם בארבעה מתו שנים התחיל מתנחם בשנים וכיון שמתו כולם התחיל מקונן עליהם איכה ישבה בדד:

ג רבי אבא בר כהנא פתח (שם ט"ו) לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים מימי לא נכנסתי בבתי תיאטראות ובתי קרקסאות

של אומות העולם ושחקתי עמהם ואעלוז מפני ידך בדד ישבתי נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד נגעה בי ידו של סנחריב ולא ישבתי בדד וכיון שנגעה בי ידך בדד ישבתי איכה ישבה בדד :

ד רבי אבהו פתח (הושע ו') והמה כאדם עברו ברית זה אדם הראשון אמר הקב"ה אדם הראשון הכנסתי אותו לגן עדן וצויתיו ועבר על צוויי ודנתי אותו בגירושין ובשילוחין וקוננתי עליו איכה הכנסתי אותו לגן עדן שנאמר (בראשית ב') ויקח ה' אלהים את האדם ויניחם בגן עדן וצויתיו שנאמר (שם) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו' ועבר על צוויי שנאמר (שם ג') המן העץ אשר צויתך וגו' ודנתי אותו בגירושין שנאמר (שם) ויגרש את האדם ודנתי אותו בשילוחין שנאמר (שם) וישלחו ה' מגן עדן וקוננתי עליו איכה שנאמר (שם) ויאמר לו איכה איכה כתיב אף בניו הכנסתי אותם לא"י שנאמר (ירמיה ב') ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וצויתים שנאמר (ויקרא כ"ד) צו את בני ישראל ועברו על צוויי שנאמר (דניאל ט') וכל ישראל עברו את תורתך ודנתי אותם בגירושין שנאמר (הושע ט') מביתי אגרשם ודנתי אותם בשילוחין שנאמר (ירמיה ט"ו) שלח מעל פני ויצאו וקוננתי עליהם איכה ישבה בדד :

ה רבי אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא פתח (יחזקאל כ"ד) לכן כה אמר ה' אוי עיר הדמים אוי מן קמי דקרתא דשפכו דמים בגווה סיר אשר חלאתה בה דחפשושיתה בגווה וחלאתה לא יצאת ממנה וחפשושיתה לא נפקת מן גווה לנתחיה לנתחיה הוציאה מטליות מטליות היו גולים כיצד גלו ר' אלעזר אומר שבט ראובן ושבט גד גלו תחלה ר' שמואל בר נחמן אומר שבט זבולן ושבט נפתלי גלו תחלה הה"ד (ישעיה ח') כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי ומה מקיים ר' אלעזר קרייה דר' שמואל בר נחמן אלא כעת שגלו שבט ראובן וגד כך גלו שבט זבולון ושבט נפתלי (שם) והאחרון הכביד ר' אבא בר כהנא אמר הממם כבמכביד הה"ד (שם י"ד) וטאטאטיה במטאטא השמד לא נפל עליה גורל ר' נחמן בשם ר' אחא אמר מהו לא נפל עליה גורל אמר הקב"ה רשעה שהפלתי קלסים על אומות העולם להגלותם לא גלו ואתם למה גליתם כי דמה בתוכה הי' כל כך למה להעלות חמה ר' יודן שאל לר' אחא א"ל היכן הרגו ישראל את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת הכהנים ולא נהגו בדמו לא כדם איל ולא כדם צבי שבדם צבי ובדם איל כתיב (ויקרא י"ז) ושפך את דמו וכסהו בעפר ברם הכא כתיב (יחזקאל כ"ד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר ד"א לכן כה אמר ה' אוי עיר הדמים אוי מן קמי דקרתא דשפכי דמה לגווה גם אני אגדיל המדורה ארבה בפורענות הרבה העצים אלו הלגיונות הדלק האש אלו המלכים התם הבשר זה הצבור והרקח המרקחה ר' יהושע ור' נחמיה בשם ר' אחא אמרי לפי שהיו כל ישראל אומרים נבוכדנצר כנס כל ממונו של עולם ולממון שלנו הוא צריך אמר הקדוש ברוך הוא חייכם שאני עושה ממונכם חביב עליו כמו בשמים הללו שהן עולין בסעודה והעצמות יחרו את מוצא בשעה שגלו ישראל היה גופן תוסס כהדא מרקחתא והעמידה על גחליה ריקה אמר רבי אלעזר אלו נאמר שבורה לא היה לה תקנה לעולם

וכשהוא אומר ריקה כל כלי שהוא ריקן סופו להתמלאות כל כך למה למען תחם וחרה נחשתה ונתכה בתוכה וגו' כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכא ישבה בדד :

ו רבי אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא פתח (הושע ה') אפרים לשמה תהיה אימתי ביום תוכחה יום שהקב"ה עתיד להתוכח עמהם בדין אתה מוצא בשעה שגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני מה הגלה אותנו והם לא הגלה מפני שהם בני פלטין שלו דלמא משוא פנים יש כאן ח"ו אין כאן משוא פנים אלא עדיין לא חטאו וכיון שחטאו הגלה אותם אמרו עשרת השבטים הא אלהינו הא אלהינו הא תקיף הא תקיף הא קשוט הא קשוט דאפי' לבני ביתיה לא נסיב אפין כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה :

ז רבי אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא פתח (ישעיה ג') ואנו ואבלו פתחיה אנינה מבפנים ואבילה מבחוץ פתחיה חורבן ראשון וחורבן שני ונקתה נקיה מדברי תורה נקיה מדברי נבואה נקיה מצדיקים נקיה ממצות ומע"ט לפיכך לארץ תשב ישבו לארץ ידמו זקני וגו' :

ח רבי יצחק פתח (ירמיה ט') כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו וכי יש עצים בוכים ויש אבנים בוכות שאתה אומר כי קול נהי נשמע מציון אלא ממי שהוא משרה שכינתו בציון איך שודדנו איך הות לן מבזונים (שם) בושנו מאד כי עזבנו ארץ זו א"י דכתיב (דברים י"א) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה (ירמיה ט') וכי השליכו משכנותינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ד"א בושנו מאד כי עזבנו ארץ אלו ד"ת כמד"א (איוב י"א) ארוכה מארץ מדה וכי השליכו משכנותינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ד"א בושנו מאד כי עזבנו ארץ זה בית המקדש כמה דאת אמר (יחזקאל מ"ג) ומחיק הארץ ועד העזרה התחתונה וכי השליכו משכנותינו חורבן בית ראשון וחורבן בית שני כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה :

ט רבי יצחק פתח (ירמיה נ"א) בושנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית ה' את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים שנאמר (איכה א') ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך נכנסו לבית קדשי הקדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדת עבודת כוכבים ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים הא כל אפיין שוין הה"ד (יחזקאל כ"ה) יען אמור מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה באותה שעה נשבע הקב"ה שהוא מקעקע ביצתן מן העולם שנאמר (צפניה ב') לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ד"א (ירמיה נ"א) בושנו כי שמענו חרפה אלו שבעה עשר בתמוז כסתה כלמה פנינו אלו תשעה באב כי באו

זרים על מקדשי בית ה' חורבן ראשון וחורבן שני כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

י רבי יצחק פתח (ישעיה מ"ג) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ר' יוחנן שמע לה מהדין קרייה (שם י"ז) משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה עזובות ערי ערעור עומד בדמשק ומזכיר ערוער והלא אין ערוער אלא בתחום מואב אלא שלש מאות וששים וחמשה בתי עבודת כוכבים היו בדמשק וכל אחת ואחת היו עובדין אותה יום אחד והיה להם יום אחד והיו כולן עובדין באותו היום וכולן עשו ישראל הגמוניא ועבדו אותן דכתיב (שופטים י') ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו אפי' בשותפות אמר ר' אבא בר כהנא לא תהיה כהנת כפונדקית א"ר יוסי בר' חנינא הלואי עשו אותי בני כגרזימי הזו שהיא באה באחרונה א"ר יודן משל לעבדו של מלך שעשה סעודה והזמין כל בני כנסיותיו ולא הזמין רבו אמר המלך הלואי השוה אותי עבדי לבני כנסיותיו כך אמר הקב"ה הלואי השוו אותי בני כגרזימי הזו שהיא באה באחרונה אלא ולא אותי קראת יעקב קאים טרון כל יומא ולא לעי וצלווי קמוי את לעי קאים טרון כל יומא ולא לעי ואמר ליה חבריה אתי וצלי והוא אמר לית אנא יכיל אצל הבעל מה כתיב (מלכים א' י"ח) ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין עונה ויפסחו על המזבח אשר עשה הוי ולא אותי קראת יעקב הלואי לא הכרתיך יעקב למה כי יגעת בי ישראל לא הבאת לי שם עולותיך שני תמידין שהיו מקריבים בכל יום שנאמר (במדבר כ"ח) את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים וזבחיך לא כבדתני אלו קדשי קדשים לא העבדתיך במנחה זה קומץ המנחה ולא הוגעתיך בלבונה זה קומץ הלבונה לא קנית לי בכסף קנה רב הונא בשם ר' יוסף אמר קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלין ממנו וחלב זבחיך לא הרויתני אלו אמורי קדשים קלים אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונותיך ראו מה גרמו לי עונותיכם לשרוף את ביתי ולחרוב את עירי ולהגלות את בני בין אומות העולם ולישב לי לבדי איכה ישבה בדד:

יא רבי יצחק פתח (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך וגו' אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות ט"ו) תבאמו ותטעמו בהר נחלתך ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים תבא כל רעתם לפניך אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) שמעו עמים ירגזון ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים שמעו כי נאנחה אני אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ג') ראה ראיתי את עמי אשר במצרים ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ג) וקראתם בעצם היום הזה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים קראתי למאהבי אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים ט"ז) צדק צדק תרדוף ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים צדיק הוא הי כי פיהו מריתי אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ט"ו) פתח תפתח את ירך

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים פרשה ציון בידיה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים על אלה אני בוכיה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר כ') במסלה נעלה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים סלה כל אבירי ה' אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ו) ואשבור מוטות עולכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים נשקד עול פשעי בידו אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ו') אש תמיד תוקד על המזבח ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ממרום שלח אש בעצמותי אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א') בכל הדרך אשר הלכתם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים לא אליכם כל עוברי דרך אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ו) ואכלתם לחמכם לשובע ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים כל עמה נאנחים מבקשים לחם אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות ל"ד) לא יחמוד איש את ארצו ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ידו פרש צר על כל מחמדיה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים חטא חטאה ירושלים אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר י') ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים זכרה ירושלים ימי עניה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ו) והתהלכתי בתוכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ויצא מן בת ציון כל הדרה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים כ"ח) ונתנך ה' לראש ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים היו צריה לראש אויביה שלו אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ט"ז) שלוש פעמים בשנה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים דרכי ציון אבלות אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כ"ו) וישבתם לבטח ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים גלתה יהודה מעוני אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות י"ב) ליל שמורים הוא לה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים בכה תבכה בלילה אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א') איכא אשא לבדי ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים איכה ישבה בדד :

יב רבי חנינא בר פפא פתח (משלי כ"ה) מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב ר' חנינא ור' יונתן תרויהון אמרין למה היו עשרת השבטים ושבט יהודה ובנימין דומין לשני בני אדם שהיו מתכסים בשמלה חדשה בימות הגשמים והיה זה בוגד מכאן וזה בוגד מכאן עד שקרעו אותה כך לא זזו עשרת השבטים עובדים עבודת כוכבים בשומרון ושבט יהודה ובנימין עובדים עבודת כוכבים בירושלים עד שגרמו לירושלים ליחרב ד"א מעדה בגד ביום קרה ר' חנינא בר פפא ור' סימון ר' חנינא בר פפא אמר יום שנזדווג נבוכדנצר לישראל העדה מהם שני לבושיין בגדי כהונה ובגדי מלכות ביום קרה על שם שקראו לעגל (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל חומץ על נתר א"ר יהושע לאחד שהיה לו מרתף של יין בדק הבית ראשונה ומצאה חומץ שנייה ומצאה חומץ שלישית ומצאה חומץ אמר הא מסתאי דכולא בישא ושר בשירים על לב ר' חנינא בר פפא לא עייל באודניה דרקדא כל דזמר זמר ברא דטפשא

לא שמע ד"א מעדה בגד ביום קרה א"ר סימון יום שנזדווג נבוכדנצר לישראל העדה מהן שני לבושין בגדי כהונה ובגדי מלכות ביום קרה כהה"ד (זכריה ז') ויהי כאשר קרא ולא שמעו חומץ על נתר א"ר יהושע בר נחמיה כזה שהוא נותן חומץ על נתר וסותרו כך היו סותרים דברי תורה הה"ד (ד"ה ב' ל"ז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ר' אבא בר כהנא אמר כפרה זו שהיא מלחכת בפיה ושר בשירים על לב רע ר' חגי בשם ר' יצחק אמר לפי שהיו ליצני הדור ממללים בפיהם ומרמזין בעיניהם ומורין באצבעותיהם ואומרים (יחזקאל י"ב) החזון אשר הוא חוזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא אמר להם הקב"ה חייכם כי בימיכם בית המרי מיד (ד"ה ב' ל"ו) ויעל עליהם את מלך כשדים ויהרוג בחוריהם בחרב וגו' וכתוב (מ"ב כ"ה) וישרוף את בית ה' זה בהמ"ק ואת בית המלך זה פלטין של צדקיהו ואת כל בתי ירושלים ר' פנחס בשם רבי הושעיא אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש מנין (ישעיה א') מלאתי בגימטריא הכי הוי וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית התלמוד למשנה וכולן עלה אספסיאנוס והחריבן ואת כל בית גדול זה בית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי ולמה קורא אותו בית גדול ששם מתני שבחו של הקדוש ברוך הוא כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

יג רבי חנינא בר פפא פתח (משלי כה) מפיץ וחרב וחץ שנון וגו' מפיץ על שם (דברים כ"ח) והפיצך ה' בכל (הארצות) [העמים] וחרב על שם (ויקרא כ"ו) והריקותי אחריכם חרב וחץ שנון על שם (יחזקאל ה') בשלחי את חצי הרעב הכל למי לאיש עונה ברעהו עד שקר אלו ישראל שהשיבו ואמרו (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל (משלי כ"ה) שן רועה ורגל מועדת וגו' אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כשבאת לרעות אותנו השן אכלה ומדקה אחרים ולמה שן רועה אוכלת אותנו ורגל רופסת אותנו מפני בטחונה של עבודת כוכבים על שבגדנו בצורנו (שם) מעדה בגד ביום קרה (זכריה ז') ויהי כאשר קרא ולא שמעו דבר אחר שן רועה ורגל מועדת שן מערערה ורגל ממטמטה אמר הקב"ה אני אמרתי לישראל בגדו בעבודת כוכבים ובטחו בי והן לא עשו כן אלא בגדו בי ובטחו בעבודת כוכבים הדא הוא דכתיב (ירמיה ב') אומרים לעץ אבי אתה כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

יד רבי חנינא בר פפא פתח (משלי כ"ט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת א"ר סימון כל מי שהוא דן את טיפש הוא עצמו נידון הה"ד חכם נשפט שפט אין כתיב אלא נשפט ד"א איש חכם נשפט זה הקב"ה שנאמר (איוב ט') חכם לבב ואמיץ כח את איש אויל אלו ישראל שנאמר (ירמיה ד') כי אויל עמי ורגז ושחק רגזתי ואין נחת שחקתי ואין נחת רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו שנא' (ד"ה ב' כ"ח) ויהרג פקח בן רמליהו וגו' שחקתי עליכם בימי אמציהו שנאמר (שם כ"ה) ואמציהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח מהו גיא המלח תחת כפי המלח תחת כפויי מלחמה ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום וגו' באותה שעה אמר הקב"ה לא גזרתי מיתה לבני נח אלא בחרב ואלו ויביאום לראש הסלע וישליכום

וכולם נבקעו ואין נחת באותה שעה אמר הקב"ה מה אלו עושין כאן יגלו כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

טו רבי חנינא בר פפא פתח (משלי ט') יוסר לץ לוקח לו קלון א"ר יצחק כל המעמיד תלמיד רשע סופו להתבזות ממנו שנאמר יוסר לץ לוקח לו קלון הוא דעתיה דר' יצחק דא"ר יצחק כל המעמיד תלמיד רשע בא"י כאלו מעמיד ליסטים ובחוצה לארץ מעמיד עבד ארשב"ל כתיב (שם כ') כבוד לאיש שבת מריב אמר הקב"ה כבוד היה לי אלו לא נזדווגתי לאומה זו את מוצא בשעה שגלו ישראל לבין או"ה היה הקדוש ברוך הוא מחזר על פתחיהן של אומות העולם לשמוע מה הם אומרים ומה היו אומרים אלהיהם של אומה זו נפרע הוא מפרעה ומסיסרא ומסנחריב וכיוצא בהן וחוזרין ואומרים ולעולם נער הוא כביכול הזקיננו הדברים הה"ד (יחזקאל ל"ו) ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי לא הוה צריך קריא לומר אלא ויבואו ואת אמרת ויבא אלא כביכול הוא עצמו הה"ד ויבא אל הגוים ומה היו אומרים אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו ד"א יוסר זה ירמיה לץ זה דורו שהיו ליצנים לוקח לו קלון שהיו מקללין אותו דכתיב (ירמיה ט"ו) לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני ומוכיח לרשע מומו שהיה מוכיח לישראל ואומר להם איכה:

טז רבי אבהו פתח (שם ד') דרכך ומעלליך עשו אלה לך וגו' אימתי שבחו של מלך להזקק ללגינותיו במדבר או בישוב לא בישוב במדבר כתיב (שמות ט"ז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והכא כתיב עוללים שאלו לחם וגו' במדבר כתיב (תהלים ע"ח) הן הכה צור ויזובו מים והכא כתיב דבק לשון יונק אל חכו בצמא במדבר כתיב (שם ק"ה) פרש ענן למסך והכא כתיב צפר עורם על עצמם ומי עשה לך דרכך ומעלליך אורחתיך בישאתא ועובדיך מרידאתא (ירמיה ד') זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך זו סנהדרי גדולה שהן קרויין לבן של ישראל דכתיב (שופטים ה') לבי לחוקקי ישראל וכיון שהן מכעיסין אותי לית לבי לחוקקי ישראל אמר הקדוש ברוך הוא כי נגע עד לבך זה המקדש כמד"א (ד"ה ב' ז') והיו עיני ולבי שם כל הימים ד"א כי נגע עד לבך זה הקדוש ברוך הוא אמר ר' חייא איכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל מן הדין קרייא (תהלים ע"ג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם:

יז רבי אבהו פתח (שם ס"ט) ישיחו בי יושבי שער אלו אומות העולם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ואומרים בגין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי והן אומרים אלו לאלו כמה שנים את בעי מחי והן אומרים כחלוקא דיהודאי דשבתא ומכניסין את הגמל לטראיטות שלהם והחלוקים שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם ומכניסים את המתים לטיטרון שלהם וראשו מגולח והן אומרים אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח והוא אומר היהודים הללו שומרי שבתות הן וכל מה שהן יגיעין כל ימות השבת אוכלין בשבת ואין להם עצים לבשל בהן והן שוברין מטותיהן ומבשלין בהן והם ישנים בארץ ומתעפרים

בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראין קינן ונהי ואיכה:

יח רבי אבין פתח השביעני במרורים בלילי הפסח של יום טוב הראשון הרוגי לענה בתשעה באב ממה שהשביעני בלילי יום טוב הראשון של פסח הרוגי בלילי תשעה באב לענה הוי בלילי יו"ט הראשון של פסח הוא לילי תשעה באב ועל זה היה מקונן ירמיה איכה ישבה בדד:

יט רבי אבין פתח (דניאל ב') והוא מהשנא עדניא וזמניא אמר ירמיה לישראל אלו זכיתם הייתם יושבין בירושלים ושותין מי השילוח שמימיו נקיים ומתוקים עכשיו שלא זכיתם הרי אתם גולים לבבל ושותין מי פרת שמימיו עכורין וסרוחין הה"ד (ירמיה ב') ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר אלו זכיתם הייתם יושבים בירושלים ואומרים שירים ומזמורים לפני הקדוש ברוך הוא עכשיו שלא זכיתם הרי אתם גולין לבבל וקוראים קינים ונהי הוי (תהלים קל"ז) על נהרות בבל איכה:

כ רבי אלכסנדר פתח (תהלים ק"ב) שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג אמר הקב"ה שקדתי להכניס בני לא"י מיד ואהיה כצפור בודד על גג מה הצפור מתבודד מגג לגג ומגדר לגדר ומאילן לאילן ומשוכה לשוכה כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת ויסעו ויחנו וכיון שבאו להר סיני נעשו כולם הומוניא ויחנו אין כתיב כאן אלא (שמות י"ט) ויחן שם ישראל באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא הרי השעה שאתן תורה לבני דבר אחר שקדתי ואהיה (כצפור) אמר הקדוש ברוך הוא שקדתי אני להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם ואהיה כצפור מה הצפור הזה בשעה שאתה נוטל גוזליה היא יושבת בדד כך אמר הקדוש ברוך הוא שרפתי את ביתי והחרבתי את עירי והגליתי את בני לבין או"ה וישבתי לי לבדי איכה:

כא רבי אלכסנדר פתח (ויקרא י"ג) והצרוע אשר בו הנגע וגו' והצרוע זה בית המקדש אשר בו הנגע זו עבודת כוכבים שהיא מטמאה כנגע שנאמר ויחללו את מקדשי ויטמאוה בגדיו יהיו פרומים אלו בגדי כהונה (שם) וראשו יהיה פרוע הוא שנאמר (ישעיה כ"ב) ויגל את מסך יהודה גלי דכסיה ועל שפם יעטה כיון שגלו ישראל לבין אומות העולם לא היה אחד מהן יכול להוציא דבר תורה מפיו וטמא טמא יקרא חורבן ראשון וחורבן שני אמר רבי יוסי בן חלפתא כל מי שהוא יודע כמה שנים עבדו ישראל עבודת כוכבים הוא יודע אימתי בן דוד בא ואית לן תלתא קראי מסייע ליה חדא (הושע ב') ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם כימי הבעלים תנינא (זכריה ז') ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע תליתאה (ירמיה ה') והיה כי יאמרו תחת מה עשה ה' וגו' ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו רבי יוחנן אמר יען וביען מדה כנגד מדה ר"ל אמר (ישעיה א') אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה

כנגדכם זרים אוכלים אותה רבי אלכסנדר שמע לה מהדין קרא (ויקרא י"ג) כל ימי אשר הנגע בו יטמא איכה:

כב רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח (שם ה') הוי מגיעי בית בבית ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר הוי מגיעי בית בבית מלוהו על ביתו מלוהו על שדהו ליטלה אמר הקב"ה מה אתם סבורין שאתם יורשין את הארץ (שם) והושבתם לבדכם בקרב הארץ באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ר"ל אמר כזה שהוא צווח באזני של חברו לא באחת אלא בשתים כך באזני ה' צבאות אמר ר"ל הוי מגיעי בית בבית הגעתם חורבן ראשון לחורבן שני מה חורבן ראשון ציון שדה תחרש אף חורבן שני ציון שדה תחרש עד אפס מקום מי גרם למקום ליחרב על שלא הניחו מקום שלא עבדו בו עבודת כוכבים בתחלה היו עובדין אותו במטמוניות הה"ד (יחזקאל ח') ויאמר אלי הראית בן אדם וגו' עושים בחשך וגו' וכיון שלא מיחו בידם חזרו להיות עושין אחר הדלת שנא' (ישעיה נ"ז) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרון וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין על הגגות שנאמר (צפניה א') ואת המשתחווים על הגגות לצבא השמים וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בגגות שנא' (ישעיה ס"ה) זובחים בגגות וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי ההרים שנא' (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בשדות דכתיב (שם י"ב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי ר' יודן ור' איבו טבי בשם ר' יאשיה אמרי על כל תלם ותלם היו מעמידין צלם ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' הושעיא אמרי היה אחד מהן חורש שדהו לוכסון מעמיד צלם באמצע כדי שיהו ראשי תלמים מראין לה וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי הדרכים שנאמר (יחזקאל ט"ז) אל כל ראש דרך בנית רמתך וכיון שלא מיחו בידן התחילו (חזרו) להיות עושין ברחובות שנאמר (שם) ותבני לך גב ותעשי לך רמה בכל רחוב וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בעיירות שנאמר (ירמיה ב') כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וגו' וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בחוצות שנאמר (שם י"א) ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת עד אימתי עד שהכניסוה לבית קדשי הקדשים שנאמר (יחזקאל ח') סמל הקנאה הזה בביאה מהו בביאה א"ר אחא הא בייה בייה תותבא מפני מארי ביתא א"ר ברכיה (ישעיה כ"ח) כי קצר המצע מהשתרע מהו מהשתרע שתריע לקבל אשה ובעלה וריעה והמסכה צרה כהתכנס עשיתם מסכה צרה לאותו שכתוב בו (תהלים ל"ג) כונס כנד מי הים כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

כג רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח (קהלת י"ב) וזכור את בוראיך בימי בחורותיך אמר שלמה לישראל זכור את בוראך זכרו את בורכאם עד שבחרותיכם קיימות עד שברית כהונה קיימת שנאמר (שמואל א' י"ב) ובחר אותי מכל שבטי ישראל לי לכהן עד שברית לויה קיימת שנאמר (דברים י"ח) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך עד שברית מלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים ע"ח) ויבחר בדוד עבדו עד שברית ירושלים קיימת שנאמר (מלכים א' י"א) והעיר אשר בחרתי בה עד שברית בית

המקדש קיימת שנאמר (ד"ה ב' ז') ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה עד שאת קיימת שנאמר (דברים ז') כך בחר ה' אלהיך (קהלת י"ב) עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הגלות (שם) והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ לא טובה ולא רעה (שם) עד אשר לא תחשך השמש למלכות בית דוד דכתיב ביה (תהלים פ"ט) וכסאו כשמש נגדי והאור זו התורה שכתוב בה (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור והירח זו סנהדרין דתניא סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה והכוכבים אלו הרבנים דכתיב (דניאל י"ב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (קהלת י"ב) ושבו העבים אחר הגשם את מוצא שכל הנבואות הקשות והרעות שנתנבא עליהם ירמיהו לא באו עליהם אלא לאחר חורבן בית המקדש (שם) ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה והתעותו אנשי החיל אלו הכהנים א"ר אבא בר כהנא עשרים ושנים אלף ליום הניף אהרן ביום אחד שנאמר (במדבר ח') וינף אהרן אותם תנופה לפני ה' א"ר חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והיה הכהן זורקה על הכבש שלשים ושתים אמה לאחוריו ידיו ובטלו הטוחנות אלו משניות גדולות כגון משנתנו של ר"ע ומשנתו של ר' אושעיא ומשנתו של בר קפרא כי מעטו זו התלמוד שהוא כלול בהם וחשכו הרואות את מוצא כשגלו ישראל לבין אומות העולם לא היה אחד מהם יכול לזכור את תלמודו וסגרו דלתים בשוק אלו דלתות נחושתא בר אלנתן שהיו פתוחין לרוחה בשפל קול הטחנה על ידי שלא נתעסקו בדברי תורה אמר רבי שמואל בר נחמן נמשלו ישראל כטוחנות מה הטוחנות אינן בטלות לעולם אף ישראל אינן בטלין מן התורה לא ביום ולא בלילה שנאמר (יהושע א') והגית בו יומם ולילה ויקום לקול הצפור זה נבוכדנצר הרשע אמר רבי שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאת בפלטינ של נבוכדנצר ואומרת עבדא בישא זיל חרב ביתה דמרך דבניה לא שמעין ליה וישחו כל בנות השיר שעלה וביטל השיר מבית המשתה הה"ד (ישעיה כ"ד) בשיר לא ישתו יין גם מגבוה ייראו מגבוהו של עולם נתירא ולא בעי אמר בעי מצמצמא יתי למיעבד לי כדעבד לסבי וחתחתים בדרך ר' אבא בר כהנא ור' לוי ר' אבא בר כהנא אמר חתיתה של דרך נפלה עליו ור' לוי אמר התחיל מחבי חביים בדרך (יחזקאל כ"א) כי עמד מלך בבל על אם הדרך על אמא דבצליה בראש שני הדרכים שהיא מתווכח בין שני הדרכים אחת הולכת למדבר ואחת הולכת לירושלים לקסם קסם התחיל קוסם קסמים קלקל בחצים התחיל לקלקל בחצים לשמה של רומי ולא עלתה לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה לשמה של ירושלים ועלתה לו זרע זריעות ונטע נטיעות לשמה של רומי ולא עלתה לו לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה לו לשמה של ירושלים ועלתה לו וצמחו הדליק נרות ופנסים לשמה של רומי ולא האירו לשמה של אלכסנדריא ולא האירו לשמה של ירושלים והיו מאירין שאל בתרפים בעבודת כוכבים שלו הד"א (שמואל א' ט"ו) ואון ותרפים הפצר ראה בכבד אמרי רבי כהדין ערבאה דהוה נכיס אימרא וחמי בכבדא בימינו היה הקסם ירושלים נראין הוה קסמיא על ירושלים בימינו לשום כרים פלימרכוס לפתוח פה ברצח ספקלטרים להרים קול בתרועה סרפינוס לשום כרים על שערים טירונין לשפוך סוללה אבני בליסטרום לבנות דיק כבשים וכולם והיה להם כקסם שוא בעיניהם (יחזקאל כ"א) שבעי שבעות להם אמר יחזקאל לישראל אלו זכיתם הייתם קוראין בתורה שהיא נדרשת שבעה משבעה ועכשיו שלא זכיתם

הרי נבוכדנצר בא ומקסם עליכם שבעה משבעה הה"ד שבעי שבעות להם והוא מזכיר עון להתפש זה עונו של זכריה הה"ד (ד"ה ב' כ"ד) ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמוד מעל לעם וכי מעל ראשי העם היה דאת אמר מעל לעם אלא שראה עצמו גבוה מכל העם חתן המלך וכהן גדול ונביא ודיין התחיל מדבר גדולות הה"ד (שם) ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם עוברים את מצות ה' ולא תצליחו כי עזבתם את ה' ויעזוב אתכם ויקשרו עליו וירגמוהו אבן וגו' ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל דכתיב (ויקרא י"ז) ושפך את דמו וכסהו בעפר ברם הכא כי דמה בתוכה היה וכל כך למה (יחזקאל כ"ד) להעלות חמה לנקום נקם ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו ישראל את זכריה בעזרת נשים או בעזרת ישראל אמר ליה לא בעזרת נשים ולא בעזרת ישראל אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל דכתיב ביה ושפך את דמו וכסהו בעפר וברם הכא על צחיח סלע וגו' כל כך למה להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע וגו' שבע עבירות עשו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה ויום השבת ויום הכפורים היה וכיון שעלה נבוכדנצר התחיל הדם תוסס אמר להם מה טיבו של דם זה אמרו לו דם פרים ואילים וכבשים שהיינו שוחטין מיד שלח ואייתי דמי זבחים ולא אידמו ליה אמר להם אין אמריתו מוטב ואם לאו סריקנא לבשרייהו דהנהו אינשי במסרקי דפרזלא אמרי ליה מאי נימא לך נביא הוה דהוה מוכח לך קמינן עליה וקטליניה והא כמה שני דלא ניח דמיה אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי קומיה סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה וקטלינהון עד שהגיע דמם לדמן של זכריה לקיים מה שנאמר (הושע ד') פרצו ודמים בדמים נגעו ועדיין הדם תוסס אייתי בחורים ובתולות וקטל עילויה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן וקטל עילויה ולא נח אייתי שמונים אלף פרחי כהונה וקטל יתהון עד שהגיע דמם לדמו של זכריה ועדיין היה הדם תוסס אמר זכריה זכריה כל טובים שבהם איבדתי ניחא לך דליכלינהו לכולהו כדאמר ליה הכי מיד נח בההיא שעתא הרהר לעשות תשובה בנפשיה ואמר ומה אם על נפש אחת כך ההוא גברא דקטל כל הנהו נפשתא על אחת כמה וכמה ערק ושדר פרדשנא לביתיה ואגייר (קהלת י"ב) וינאץ השקד זו נבואתו של ירמיה הה"ד (ירמיה א') ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מקל שקד אני רואה א"ר אלעזר מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום כך מ"ז בתמוז עד ט"ב כ"א יום (קהלת י"ב) ויסתבל החגב זה צלמו של נבוכדנצר דכתיב (דניאל ג') נבוכדנצר עבד צלם די דהב רומה אמין שתין פתיה אמין שית א"ר יוחנן כל דרומיה אמין שתין ופתייה שית מי יכיל קאים אם אין עוביו שליש רומו אינו יכול לעמוד ואת אמר (שם) אקימה בבקעת דורא א"ר לוי כקנה היו מעמידין ליה והוא נופל מעמידין אותו והוא נופל עד היכן ר' חגי בשם ר' יצחק אמר עד שהביאו כל כסף וזהב שהוציאו מירושלים ושפכו דימום על רגליו לקיים מה שנאמר (יחזקאל ז') כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה (קהלת י"ב) ותפר האביונה זו זכות אבות כי הולך האדם אל בית עולמו מבבל היו ושם חזרו וסבבו בשוק הסופדים זה גלות יכניה את מוצא בשעה שירד נבוכדנצר מירושלים וגלותו של צדקיה בידו יצתה גלותו של יכניה לקראתו מכוסים שחורים מבפנים ולבושים לבנים מבחוץ והיו מקלסין לקראתו נקטה

ברבריה והוון שאלין מה עביד באבא מה עביד באחא מה עבד בברי ואינון אמרין ליה (ירמיה ט"ו) אשר למות למות ואשר לחרב לחרב והוון מקלסין בחדא ידא ומספדין בחדא ידא לקיים מה שנאמר (יחזקאל כ"ד) ופארכם על ראשיכם וגו' (קהלת י"ב) עד אשר לא ירתק חבל הכסף זו שלשלת יוחסין (שם) ותרין גולת הזהב אלו דברי תורה (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז רב ותשבר כד על המבוע תרין אמוראין חד אמר כדו של ברוך על מבועו של ירמיה וחד אמר כדו של ירמיה על מבועו של ברוך הה"ד (ירמיה ל"ו) מפיו יקרא אלי ונרוץ הגלגל אל הבור זו בבל שהיא זוטא של עולם א"ר יוחנן (ישעיה מד) האומר לצולה חרבי זו בבל למה נקראת שמה צולה ששם צללו מי מבול דכתיב (ירמיה נ"ה) גם בבל לנפול חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ אר"ל כתיב (בראשית י"א) וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם למה נקראת שמה שנער ששם נגער דור המבול ד"א שנער שהן מגוערין מכל המצות מצות תרומות ומעשרות ד"א שנער שהן מתין בתשנן בלא נר ובלא מרחץ ד"א שנער שהן מתין נערים דבר אחר שנער עיר ששריה נערים מבעטים בתורה דבר אחר שנער שהעמידה שונא וער להקדוש ברוך הוא ואיזה זה זה נבוכדנצר (קהלת י"ב) וישוב העפר על הארץ כשהיה מבבל היו ושם חזרו (שם) והרוח תשוב אל האלהים וגו' זה רוח הקדש כיון שנסתלק רוח הקדש גלו וכיון שגלה היה ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד:

כד רבי יוחנן פתח (ישעיה כ"ב) משא גיא חזיון גיא שכל החוזים מתנבאים עליה גיא שכל החוזים עומדים ממנה דאמר ר' יוחנן כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי היה גיא חזיון שהשליכו דברי חוזים לארץ (שם) מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות ולא יגרא סלקין לון א"ר לוי אלו גסי הרוח תשואות מלאה א"ר אלעזר בן יעקב הלשון הזה משמש שלשה לשונות צרות מרגשות אפלה צרות שנאמר (איוב ל"ט) תשואות נוגש לא ישמע מרגשות שנאמר (ישעיה כ"ב) תשואות מלאה אפלה שנא' (איוב ל') אמש שואה ומשואה (ישעיה כ"ב) עיר הומיה קרתא מערבבתא קריה עליזה קרתא דחייאתא (שם) חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה ומה הן מזי רעב ולחומי רשף (שם) כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו מקשיותם נמסרו למלכיות ד"א כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו שהיו מתירין גידי קשתותם ואוסרין בהן כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו מרחיקים מלשמוע דברי תורה כמד"א (ירמיה ל"א) מרחוק ה' נראה לי (ישעיה כ"ב) על כן אמרתי שער מני אמרר בבכי אמר ר"ל בשלשה מקומות בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחן ואלו הן בדור המבול ובים ובחורבן בית המקדש בדור המבול מה כתיב (בראשית ו') ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בים כתיב (שמות י"ד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה ובחורבן בית המקדש כתיב (ישעיה כ"ב) על כן אמרתי שער מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני אל תאספו אין כתיב כאן אלא אל תאיצו אמר הקב"ה למלאכי השרת ניחומין אלו שאתם אומרים לפני ניאוצין הן לי למה (שם כ"ג) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות יום מעורבב יום דביזה יום דבכיה בגיא חזיון גיא שכל החוזים מתנבאים עליה (שם) מקרקר קיר ושוע אל ההר שהיו מקרקרים קירות בתיהם ועושין אותם מגינים ומעמידים אותן על שועיהם (שם) ועילם נשא אשפה רב אמר הדא קיבוץ דגירי (שם)

(ברכב אדם פרשים וקיר ערה מגן שהיו מקרקרים קירות בתיהם ועושים אותם מגינים ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב רב אמר כמלא עומקה של מי ים והפרשים שות שתו השערה משתיי אזלין ומשתיי אתיין ומתחמאין סגין (שם) (ויגל את מסך יהודה גלי דכסיא ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער תני רשב"י כלי זיין היה לישראל בסיני והיה שם המפורש חקוק עליו וכשחטאו נוטל מהן הה"ד (שמות ל"ג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב כיצד נוטל מהן ר' איבו ורבנן ר' איבו אמר מאליו היה נקלף ורבנן אמרי מלאך היה יורד ומקלפו (ישעיה כ"ב) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו וגו' ואת בתי ירושלים ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה מלמד שהיו נותצין בתיהם ומוסיפין על החומה ולא כבר עשה חזקיהו כן הלא כתיב (ד"ה ב' ל"ב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה וגו' אלא חזקיה ביה' אלהי ישראל בטח אבל אתם לא הבטחתם היינו הוא דאמר (ישעיה כ"ב) ולא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד אמרו [מ"ה] [לפניו רבש"ע] כתיב (תהלים צג) הוד והדר לפניו ואתה אומר כדין אמר להון אנא מליף לכון היינו הוא דאמר (ישעיה ל"ב) פשטה ועורה וחגורה על חלצים כך תהיו מספדין על שדים סופדים על חורבן ראשון ועל חורבן שני על שדי חמד על בית חמדתי שעשיתי אותו כשדה היינו הוא דאמר (מיכה ג') ציון שדה תחרש (ישעיה ל"ב) על גפן פוריה אלו ישראל כמה דאת אמר (תהלים פ') גפן ממצרים תסיע ד"א ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא וגו' זהו שאמר הכתוב ברוח הקדש על ידי בני קרח (שם מ"ב) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו' כנגד מי אמרוהו בני קרח למקרא הזה לא אמרוהו אלא כנגד כנסת ישראל שאמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע זכורה אני בטחון ושאנן ושלוה שהייתי שרוייה בו ועכשיו נתרחק ממני ואני בוכיה ומתאנחת ואומרת מי ישימני כשנים הראשונים שהיה מקדש בגוי ובתוכו אתה יורד משמי מרום ומשרה שכינתך עלי ואומות העולם מקלסין אותי וכשהייתי מבקשת רחמים על עוני אתה עונה אותי ועכשיו אני בבושה וכלימה ועוד אמרה לפניו רבש"ע שממה עלי נפשי כשאני עוברת על ביתך והוא חרב וקול דממה בתוכו ואומר מקום שזרעו של אברהם הקריבו קרבן לפניך והכהנים עומדים על הדוכן והלויים מקלסים בכנורות יהיו שועלים מרקדים בו הה"ד (איכה ה') על הר ציון ששם שועלים הלכו בו אלא מה אעשה שעונותי גרמו לי ונביאי השקר שהיו בתוכי שהתעו אותי מדרך חיים לדרך המות לכך נאמר אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו' ד"א ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו' בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש אמר כל זמן שאני בתוכו אין אומות העולם נוגעין בו אלא אכביש את עיני ממנו ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ ויבואו האויבים ויחריבו אותו מיד נשבע הקב"ה בימינו והחזירה אחוריו הה"ד (שם ב) השיב אחור ימינו מפני אויב באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון הה"ד (הושע ה') אלכה ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי מה עשיתי השריתי שכינתי למטה בשביל ישראל ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון ח"ו שהייתי שחוק לגוים ולעג לבריות באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו

רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה אמר לו אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה שנאמר (ירמיה י"ג) ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני נוח וגו' אמר להן הקב"ה למלאכי השרת בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש אמר בוודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי בני היכן אתם כהני היכן אתם אוהבי היכן אתם מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות אמר לפניו רבש"ע איני יודע היכן משה קבור אמר לו הקדוש ברוך הוא לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקב"ה אמרו לו למה אמר להם איני יודע מפני שהיה מתירא שלא יאמרו בימיך היתה לבנינו זאת הניחן ירמיה ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקב"ה אמר לו מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקב"ה אמר לו ירמיה איני יודע הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת שהיה מכיר אותן משעת מתן תורה אמר להם משרתי עליונים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה אמרו לו בן עמרם אי אתה יודע שבית המקדש חרב וישראל גלו והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכין עד שערי בית המקדש כיון שראה אותם הקב"ה מיד ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו והיה הקב"ה סופד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח א"ר שמואל בר נחמן בשעה שחרב בית המקדש בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו ומכה את פניו וקורע את בגדיו ואפר על ראשו והיה מהלך בבית המקדש וסופד וצועק אמר לפני הקב"ה מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון שבאתי לידי בוש וכלימה זאת כיון שראוהו מלאכי השרת אף הם קשרו הספד שורות שורות ואומרין (ישעיה ל"ג) נשמו מסלות שבת עובר אורח וגו' מאי נשמו מסלות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מסילות שהתקנת לירושלם שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם היאך היו לשממה שבת עובר אורח אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה דרכים שהיו ישראל עוברים ושבים בהם בחגים היאך שבתו הפר ברית אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע הופר ברית של אברהם אביהם שעל ידו מתישב העולם ועל ידו הכירוך בעולם שאתה אל עליון קונה שמים וארץ מאס ערים אמרו מה"ש לפני הקב"ה מאסת ירושלים וציון לאחר שבחרת בהם הה"ד (ירמיה י"ד) המאוס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך וגו' (ישעיה ל"ג) לא חשב אנוש אמרו מה"ש לפני הקב"ה אפילו כדור אנוש שהיו ראש לעובדי עבודת כוכבים לא חשבת את ישראל באותה שעה נזקק הקב"ה למלאכי השרת אמר להם מה לכם קושרין מספד בענין הזה שורות שורות אמרו לפניו

רבש"ע מפני אברהם אוהבך שבא לביתך וספד ובכה מפני מה לא השגחת עליו אמר להם מיום שנפטר אוהבי מפני לבית עולמו לא בא לביתי ועכשיו (ירמיה י"א) מה לידידי בביתי אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה הגלית את בני ומסרתן בידי האומות והרגום בכל מיתות משונות והחרבת את בית המקדש מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך אמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו ועברו על כל התורה ועל כ"ב אותיות שבה הה"ד (דניאל ט') וכל ישראל עברו את תורתך אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך אמר לו תבא תורה ותעיד בהם בישראל מיד באה תורה להעיד בהן אמר לה אברהם בתי את באה להעיד בהן בישראל שעברו על מצותיך ואין לך בשת פנים מפני זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותם וכבדוך ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם כיון ששמעה תורה כך עמדה לצד אחד ולא העידה בהן אמר לו הקב"ה לאברהם יבאו עשרים ושתים אותיות ויעידו בהן בישראל מיד באו עשרים ושתים אותיות באה אל"ף להעיד בישראל שעברו על התורה אמר לה אברהם אל"ף את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך (שמות כ') אנכי ה' אלהיך ולא קבלוך אומה ולשון אלא בני ואת באת להעיד בבני מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהן באתה בי"ת להעיד בהם בישראל ואמר לה אברהם בתי את באת להעיד על בני שהם זריזין בחמשה חומשי תורה שאת בראש התורה הה"ד (בראשית א') בראשית ברא אלהים מיד עמדה בי"ת לצד אחד ולא העידה כלום באתה גימ"ל להעיד בישראל אמר לה אברהם גימ"ל את באת להעיד בבני שעברו על התורה כלום יש אומה שמקיימת מצות ציצית שאת נתונה בראש אלא בני הדא הוא דכתיב (דברים כ"ב) גדילים תעשה לך מיד עמדה גימ"ל לצד אחד ולא העידה כלום וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל מיד פתח אברהם לפני הקב"ה ואמר רבש"ע למאה שנה נתת לי בן וכשעמד על דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים אמרת לי העלהו עולה לפני ונעשיתי עליו כאכזרי ולא ריחמתי עליו אלא אני בעצמי כפתתי אותו ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני פתח יצחק ואמר רבש"ע כשאמר לי אבא (בראשית כ"כ) אלהים יראה לו השה לעולה בני לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח ופשטתי את צוארי תחת הסכין ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני פתח יעקב ואמר רבש"ע לא עשרים שנה עמדתי בבית לבן וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני ומסרתי עצמי למיתה עליהם ועכשיו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה לאחר שגדלתם כאפרוחים של תרנגולים וסבלתי עליהם צער גידול בנים כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני פתח משה ואמר רבש"ע לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה ורצתי לפניהם כסוס במדבר וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי ועכשיו שגלו שלחת לי לספור ולבכות עליהם זהו המשל שאומרים בני אדם מטוב אדוני לא טוב לי ומרעתו רע לי באותה שעה אמר משה לירמיה לך לפני שאלך ואביאם ואראה מי מניח ידו עליהם אמר לו ירמיה אי אפשר לילך בדרך מפני ההרוגים א"ל אעפ"כ מיד הלך משה וירמיה לפניו עד שהגיעו לנהרות בבל ראוהו למשה ואמרו

זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדותינו מיד צרינו יצתה בת קול ואמרה גזירה היא מלפני מיד אמר להם משה בני להחזיר אתכם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא המקום יחזיר אתכם במהרה והניח אותם באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה עד שעלתה בכייתם למרום הה"ד (תהלים קל"ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו כיון שבא משה אצל אבות העולם אמרו לו מה עשו האויבים בבנינו אמר להם מהם הרגו ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם ומהם אסורים בכבלי ברזל ומהם נפשטים ערומים ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמת הארץ ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים מיד פתחו כלם ובכו וקוננו בקינות ווי על דמטא לבנן היכי הוייתון כיתמי בלא אבא היכי דמכיתון בטיהרא ובקייטא בלא לבושא ובלא כסו היכי סגיתון בטורי ובחצצי חליצי מסאני ובלא סנדלא היכי טעניתון מובלי טעוני דחלא היכי הוו ידיכון כפיתין לאחוריון היכי לא בלעתון רוקא בפומיכון פתח משה ואמר ליטא שימשא אמאי לא חשכת בשעה דעאל שנאה לבית מקדשא אהדר ליה שמשא בחיך משה רעיא מהימנא היכי אהוי חשוכא דלא שבקין לי ולא רפו לי דנקטין לי בשיתין שוטי דנורא ואמרינן לי פוק ונהר נהורין תוב פתח משה ואמר ווי על זיוך מקדשא היכי חשך ווי כי מטא זמניה דיחרב והיכלא מכלי ודרדקי דבי רב מתקטלין ואבוהון אזלין בשביה וגלותא ובחרבא תוב פתח משה ואמר שבאי אי בחייכון אתון קטולי לא תקטלון קטולא אכזראה ולא תשוון כלאה גמירא ולא תקטלון ברא באנפוהי דאבא וברתא באנפה דאמא דמטא זימנא דמרי שמיא חושבנא חשיב מנכון וכשדאי רשיעיא לא עבדין הכי אלא מותבין ליה לברא בכנפיה דאמיה ואמרינן ליה לאבוה קום נכסיה בכיא אמיה ונתרינ דמעטא עלוהי ואבוהי תלה ליה רישיה ועוד אמר לפניו רבש"ע כתבת בתורתך (ויקרא כ"ב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והלא כבר הרגו בנים ואמותיהם כמה וכמה ואתה שותק באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שהיא סבור שהיא רחל ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו וכתוב (שם) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' וכתוב (שם) ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם:

כה רבי יוחנן פתח (שם י"ג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך וגו' אימתי נתקיים להם המקרא הזה במיתתו של חזקיהו הה"ד (ד"ה ב' ל"ב) וישכב יחזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דויד וכבוד עשו לו במותו מה כבוד עשו לו ר' יהודה בר' סימון ורבי חנין ורבנן ר' יהודה בר' סימון אמר בית וועד בנו למעלה מקברו של חזקיהו בשעה שהיו הולכים לשם היו אומרים לו למדנו ר' חנין אמר ספר תורה נתנו למעלה מקברו של חזקיהו ואמרו זה שהוא מוטל בארון זה קיים מה שכתוב בזה ורבנן אמרי הציעו לו טפטיות מפתח בתייהם עד קברי בני דוד וכל כך למה כדי שלא יתייחסו רגליהם אף על פי כן נתייחסו רגליהם אמר להם ירמיה מה אם בשעה שהצעתם טפטיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתייחסו רגליכם לכשיתנגפו רגליכם על הרי נשף עאכ"ו עשר מסעות נסעה השכינה מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן הבית מן מפתן הבית לכרובים ומן הכרובים לשער הקדמוני משער הקדמוני לחצר מן החצר לגג מן הגג למזבח מן המזבח לחומה מן החומה לעיר מן העיר להר הזיתים מכרוב לכרוב דכתיב (יחזקאל י') וירם כבוד ה' מעל הכרוב מכרוב למפתן הבית דכתיב (שם ט') וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית ממפתן הבית לכרובים דכתיב (שם י') ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמד על הכרובים ויצא לא היה צריך קרייה למימר אלא ויבא ואת אמר ויצא מהו ויצא א"ר אחא למלך שהיה יוצא מפלטיין שלו בכעס משהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטיין ובעמודי פלטיין ובוכה ואומר הוי שלום בית פלטיין שלי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום מן כדון הוי שלם כך משהיתה שכינה יוצאת מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי ביהמ"ק ובעמודי בית המקדש ובוכה ואומרת הוי שלום בית מקדשי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום בית מקדשי הוי שלום הכרובים לשער הקדמוני דכתיב (שם) וישאו הכרובים את כנפיהם וגו' משער הקדמוני לחצר דכתיב (שם) והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' מן החצר לגג דכתיב (משלי כ"ה) טוב שבת על פנת גג מן הגג למזבח דכתיב (עמוס ט') ראיתי את ה' נצב על המזבח מן המזבח לחומה דכתיב (שם ז') והנה ה' נצב על חומת אנך ד"א מהו אנך זו סנהדרין של שבעים ואחד מנין אנך ויאמר ה' הנני שם אנך א"ר יהודה בר' סימון מן החומה לעיר דכתיב (מיכה ו') קול ה' לעיר יקרא מן העיר להר הזיתים דכתיב (יחזקאל י"א) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר א"ר יונתן שלש שנים ומחצה עשתה השכינה יושבת על הר הזיתים סבורה שמא ישראל יעשו תשובה ולא עשו והיתה בת קול מכרזת ואומרת (ירמיה ג') שובו בנים שובבים (מלאכי ג') שובו אלי ואשובה אליכם וכיון שלא עשו תשובה אמרה (הושע ה') אלך אשובה אל מקומי על אותה שעה הוא אומר (ירמיה י"ג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך בטרם מדברי תורה בטרם יחשיך לכם מדברי נבואה (שם) ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף וקויתם לאור בבבל ושמה לצלמות במדי ושית בערפל ביון ואם לא תשמעוה באדום במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מה ת"ל מפני גוה אלו עובדי כוכבים שהם מתגאים ואומרים (דברים ל"ב) אי אלהימו צור חסיו בו ד"א מפני גוה מפני מלאכי השרת שהם מתגאים ואומרים (תהלים ח') מה אנוש כי תזכרנו וגו' (ירמיה י"ג) ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' את

מוצא עד שלא גלו ישראל היו עשויים עדרים עדרים עדרים כהונה לבד עדרים לוייה לבד עדרים ישראל לבד וכיון שגלו נעשו עדר אחד כי נשבה עדר ה' כי נשבו אין כתיב כאן אלא כי נשבה עדר ה' :

כו רב נחמן פתח (ישעיה כ"ט) הוי אריאל אריאל אריא גיברא קרית חנה דוד קריה שחנה בה דוד קרייה דלא חניא ליה בה אלא דוד קריה שעשה אותה דוד לקסרקטון שלו ספו שנה על שנה חגים ינקופו שנה עלתה שנה נפקא ולא היו עולין לפעמי רגלים והיו הדרכים מעלין היגים הה"ד חגים ינקופו והציקותי לאריאל ר' נסה דקסרין אמר מכאן שהיתה קורת רוח לישראל והיתה תאניה ואניה סכופי סכופים והיתה לי כאריאל כחורבן ראשון חורבן שני. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליכם איכה :

כז רבי פנחס פתח (ויקרא כ"ו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' ר' אליעזר ור' יהושע רבי אליעזר אומר אין הקב"ה מביא פורעניות על ישראל עד שמעיד בהן תחלה הה"ד ואם עד אלה רבי יהושע אומר שלא יהו ישראל אומרים כלו מכות עוד אין לו אחרות להביא עלינו ת"ל ואם עד אלה אם עוד אלה יש לו אחרות מאלה וכאלה להביא (שם) ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם אתם עברתם לפני שבע עבירות בואו וקבלו עליכם שבע פורעניות אתם עברתם לפני שבע עבירות הרי ירמיה בא מקונן עליכם קינות שהוא שבע אלפא ביתין איכה :

כח רבי חמא בר חנינא פתח (ירמיה ל"ו) וירמיהו לקח מגלה אחרת וגו' רבי חמא בר חנינא ורבנן ר' חמא אמר (שם) ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה אני הגבר כהמה זכור ה' ורבנן אמרי ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה זכור ה' כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא פסוקי באלפא ביתא :

כט זבדי בן לוי פתח (תהלים ס"ח) אלהים מושיב יחידים ביתה אתה מוצא עד שלא נגאלו ישראל ממצרים היו יושבין בפני עצמן והשכינה בפני עצמה וכיון שנגאלו נעשו כולן הומוניא אחת וכיון שגלו חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמן הה"ד אך סוררים שכנו צחיחה איכה ישבה בדד :

ל זבדי בן לוי פתח לא תאמינו מלכי ארץ וגו' ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה ואלו הן דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו דוד אמר (תהלים י"ח) ארדוף אויבי ואשיגם וגו' אמר לו הקב"ה אני עושה כן הה"ד (ש"א ל') ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מהו למחרתם ר"י בן לוי אמר לשני לילות ויום אחד היה הקב"ה מאיר לו בלילות בזיקין וברקים כמה דתנינן תמן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים הה"ד (תהלים י"ח) כי אתה תאיר נרי וגו' עמד אסא ואמר אני בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה אמר לו אני עושה שנאמר (ד"ה ב' י"ד) וירדפם אסא וגו' לפני אסא אין כתיב כאן אלא לפני ה' ולפני מחנהו עמד יהושפט ואמר אני בי כח

לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה אמר לו הקב"ה אני עושה שנאמר (שם כ') ובעת החלו בקנה ותהלה וגו' עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה אמר לו הקב"ה אני עושה שנא' (מ"ב י"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור כמה נשתייר מהם רב אמר עשרה שנאמר (ישעיה י') ונער יכתבם שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד ר' אלעזר אומר ששה שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה רבי יהושע בן לוי אומר חמשה שנאמר (שם י"ז) שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ר' יהודה ור' סימון אמרו תשעה הה"ד (שם) ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה ר' תנחום בן חגילאי אמר ארבעה עשר הה"ד שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה בין כדברי אלו ובין כדברי אלו הכל מודים שנבוכדנצר היה אחד מהם אלא כיון שאמר לו הקב"ה עלה והחריב בית המקדש אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי מעבד לי כמא דעבד לסבי מה עשה בא וישב בדפני של אנטוכיא ושלח נבוזראדן רב טבחים להחריב את ירושלים ועשה שם שלש שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה בקש לחזור נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעה כולה נכנסו השונאים לירושלים על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה:

לא רבי שמעון בן יוחאי פתח (משלי כ') רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל את מוצא עד שלא גלו ישראל היה הקב"ה קורא אותם רעים הה"ד (ירמיה י"ג) העם הרע הזה המאנים לשמוע את דברי וכיון שגלו התחיל משבחן שנאמר ואוזל לו אז יתהלל כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה (צפניה ג') הוי מראה ונגאלה העיר היונה מהו הוי מראה הוי מפני האימה שנתתי אימתי על כל האומות אימתי ונגאלה את מוצא בשעה שנגאלו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות הה"ד (שמות ט"ו) שמעו עמים ירגזון וגו' אז נבהלו אלופי אדום וגו' העיר היונה אומה שציינתי אותה במצות ומעשים טובים כיונה אחר כל השבח הזה לא שמעה בקול ה' ולא לקחה מוסר בה' לא בטחה אל אלהיה לא קרבה כלה דלא שמעה מה היא לאו שטותא היא א"ר ראובן לשון יוני הוא צווחין לשטותא מורא הוי מראה הוי מקמי שטותא ונגאלה ע"י שהיו מרחיקין עצמן מלשמוע דברי תורה ונגאלה מן הכהונה העיר היונה לא היה לה ללמוד מעירו של יונה מנינוה נביא אחד שלחתי לנינוה והחזירה בתשובה ואילו ישראל בירושלים כמה נביאים שלחתי אליהם הה"ד (מ"ב י"ז) ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה לאמר שובו מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי חקותי וגו' וכתוב (ירמיה ז') ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלח לאמר וגו' השכם ושלח בבקר השכם ושלח בערב ולא שמעו כיון שלא שמעו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי:

לב רבי חנינא פתח הכי (שם ח') מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי מהו מבליגיתי מבלי
הוגין בתורה לקיים מצות ומעשים טובים עשיתי ביתי גיתי ואעפ"כ עלי לבי דוי על
בית המקדש הה"ד על זה היה דוה לבנו וגו' דכתיב (שם) הנה קול שועת בת עמי
מארץ מרחקים א"ר יוחנן דבור זה משמש שלשה לשונות זעקה שועת נאקה זעקה
דכתיב (שמות ב') ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם שועת דכתיב
קול שועת בת עמי נאקה דכתיב (שם) וישמע אלהים את נאקתם רבי הונא רבה
דצפורין אומר לשון פרפור הוא הה"ד (יחזקאל ל') ונאק נאקות חלל וכתיב (איוב
כ"ד) ונפש חללים תשוע (ירמיה ח') הה' אין בציון אם מלכה אין בה אילו היה שם
לא היו גולים וכיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה
בדד:

לג רבי זעירא פתח (איוב ל') ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים תמן תנינן ארשב"ג
לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן יוצאות בנות
ישראל בכלי לבן שאולין כדי שלא לבייש את מי שאין לו וכל הכלים היו טעונים
טבילה ובהן בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם
ומה היו אומרות בחור שא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך
במשפחה וכן הוא אומר (שיר ג') צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה
שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום
שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו בשלמא יום כיפורים יום
סליחה וכפרה לישראל יום שנתנו בו לוחות אחרונות אלא חמשה עשר באב מאי היא
ר' יעקב בר אחא בשם רבי אסי אמר שבו זמן קציצה יפה לעצים שכל עצים שנקצצים
בו אין עושין מאכולת ותני כל עץ שנמצא בו תולעת או מאכולת פסול מעל גבי
המזבח ר' אבא בר כהנא ור' אסי משום דעולא בשם רבי אמרי שבו בטל הושע בן
אלה פרוזדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים רב כהנא שאל מן קדם רב א"ל
אפשר דכל דא טיבותא עבד וכתיב ביה (מ"ב י"ז) עליו עלה שלמנאסר מלך אשור
וגו' אלא על שהעביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים ולא אמר כל עמא יסקון
ויצלון אלא אמר כל מאן דבעי למיסק יסק ר' שמואל בר נחמני ואמרי לה משמיה דר'
שמואל בר יצחק יום שהותרו שבטים לבא זה בזה שנא' (במדבר ל"ו) וכל בת יורשת
נחלה וגו' וכתיב (שם) ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר וגו' וכי אפשר לבת שתירש
שתי מטות אלא אמור מעתה אביה משבט אחד ואמה משבט אחר רבנן אמרי יום
שהותר שבט בנימין לבא בקהל דכתיב (שופטים כ"א) ארור נותן אשה לבנימין א"ר
יוחנן מקרא קראו וקרבוהו מקרא קראו ורחקוהו מקרא קראו וקרבוהו (בראשית ל"ה)
גוי וקהל גוים יהיה ממך מקרא קראו ורחקוהו (שם מ"ח) אפרים ומנשה כראובן
ושמעון יהיו לי שאינן נחשבין עם אחיהם אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו
שבטים רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה ר' אליעזר הגדול אמר נחא
בחמשה עשר מכאן ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה ואמר
יסיף ר' אבין ור' יוחנן אמרי יום שביטל החפר מן מתי מדבר א"ר יסיף ר' אבין ור'
יוחנן אמרי יום שביטל החפר מן מתי מדבר א"ר לוי כל ערב תשעה באב היה משה

מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור והיו יוצאים וחופרים קברות וישנים בהן לשחרית היה מוציא כרוז ואומר קומו והפרישו המתים מן החיים והיו עומדים ומוציאים עצמן חמשה עשר אלף בפרוטרוט חסרו שש מאות אלף ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים אמרו דומה שטעינו בחשבון וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבע עשר כיון דאיתמלא סיהרא אמרו דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יום טוב וגרמו עונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בחורבן הבית פעמים הה"ד (איוב ל') ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים (במדבר י"ד) ויבכו העם כלילה ההוא וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד:

לד על ההרים אשא בכי ונהי וגו' (ירמיה ט') א"ר אחא שלשה דברים צוה נבוכדנצר לנבוזראדן על ירמיהו (ירמיה ל"ט) קחנו ועיניך שים עליו עליו ולא על אומתו ולא תעש לו מאומה רע לו לא תעשה אבל עם אומתו עשה כרצונך לרעה כי כאשר ידבר אליך כן עשה עמו ולא לאומתו והיה ירמיה רואה כת של בחורים נתונים בקולרין ונותן את ראשו עמהם ונבוזראדן בא ומעבירו מהן וחוזר ורואה כת של זקנים שלולים בשלשלאות ונותן את צוארן עליהם ובא נבוזראדן ומעבירו מהן אמר נבוזראדן לירמיה חזי חד מן תלת מילין אית בך או נביא שקר את או מבעט ביסורין את או שופך דמים את או נביא שקר את שכל הדין שנייא את מתנבא על הדא קרתא דהיא חרבה וכדו דחרבה נפשך באישה עלך סגיא או מבעט ביסורין את דאנא לית אנא בעי למעבד בישא ואת בעי למעבד לך בישא למימר לית יסוריא חשיבין עלי מידי או שופך דמים את דמלכא פקיד לי עליך סגי בדיל דלא למעבד לך בישא ואת בעי למעבד בישא בגין דישמע מלכא ויקטלוניה לההוא גברא ובסוף א"ל אם טוב בעיניך בא ואשימה עיני עליך ולא קבל עליו כמו שנאמר בסוף הפרשה עד שנא' לו מפי הגבורה הדא הוא דכתיב (ירמיה מ') הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר מה היה אותו הדבר אלא שאמר לו ירמיה אין את יתיב הכא אנא אזיל עמהון ואין את אזיל עמהון אנא יתיב הכא אמר לפניו רבש"ע אין אנא אזיל עמהון מה אנא יכיל מהני להון אלא ייזול מלכהון ברייהון עמהון דהוא יכול מהני להון סגיא הה"ד (שם) אחר שלח נבוזראדן רב טבחים את ירמיהו והוא אסור בזיקים א"ר אחא כביכול הוא והוא אסור בזיקים ודכוותיה כתיב ואני בתוך הגולה עד היכן היתה נבואתו של ירמיהו ר' יעקב ור' אבא ואית דאמר ר' אלעזר ור' יוחנן חד אמר עד (ירמיה ל"א) מזרה ישראל יקבצנו וחרינא אמר עד (שם) ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם ובחזירתו היה מוצא אצבעות מקוטעין מושלכין בהרים והיה מלקטן ומגפפן ומחבקן ומנשקן ונותנן לתוך טליתו ואומר להם בני לא כך הזהרתי ואמרתי לכם (שם י"ג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף על אותה שעה נאמר (שם ט') על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה על אותם הרים נאים ומשובחים אשא בכי ונהי על נאותיו של יעקב שנהפכו לקינה ולא שמעו קול מקנה כי לא שמעו לקול דברי תורה ולא לקול דברי נבואה אלא מקנה אלא לקול דבר המקנא שהיו מקניאים אותו בעבודת כוכבים הדא מה דאת אמר (דברים ל"ב) יקניאוהו בזרים לפיכך (ירמיה ט')

מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו א"ר יוסי בר חלפתא חמשים ושתים שנה לא נראה עוף טס בארץ ישראל מה טעם מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא חמשים ושתים א"ר חנינא קודם לארבעים שנה היו נוטעים תמרים בבבל לומר שמיני מתיקה מרגלת לשון לתורה א"ר חנינא בר' אבהו שבעה מאות מיני דגים טהורים ושמנה מאות מיני חגבים טהורים ועופות לאין מספר וכולן גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו חזרו עמהם חוץ מדג אחד ששמו שיבוטא ודגים היאך גלו ר' הונא בשם ר' יוסי אמר דרך תהום גלו ודרך תהום חזרו א"ר זירא בא וראה כמה היא חצופה ארץ ישראל שעדיין עושה פירות ולמה עושה פירות ר' חנינא וריב"ל חד אמר על שם שמזבלין אותה וחריןא אמר על שם שהם מהפכים בעפרה א"ר יודן שבע שנים נתקיים בהם גפרית ומלח וכל כך למה על שם והגביר ברית לרבים שבוע אחד כותיים שבה כיצד עושין זורעין אותה מטליות מטליות זורעין כאן והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת עובדא הוה בחד דהוה קאים ורדי בבקעת בית ערבא ותקף ידיה אסיכתיה וסליק עפרא יקידא ואוקיד דרעיה לקיים מה שנאמר (דברים כ"ט) גפרית ומלח שרפה כל ארצה רבה בר כהנא אמר אינן לא ממחילות הארץ ולא משממות הארץ אלא לפניו לקיים מה שנאמר (בראשית ט') ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ולעתיד לבא הכל חוזר הה"ד (יחזקאל ל"ו) והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר.

פרשה א

נב פרשה ציון בידיה כתיב (ירמיה ט') מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה מי אמר הפסוק הזה אם תאמר ירמיה אפשר לו שלא לאכול אפשר לו שלא לישן אלא מי אמרו מי שאין לפניו לא אכילה ולא שינה דכתיב (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ר' אבא בר כהנא בשם ר' לוי אמר כתיב (בראשית א') ויאמר אלהים יקוו המים אמר הקב"ה יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן ר' חגי בשם ר' יצחק אמר משל למלך שבנה לו פלטרין והושיב בהן דיורין אלמים ובכל יום ויום היו משכימין ושואלין בשלום המלך ומקלסין אותו ברמיזה ובאצבע אמר המלך ומה אלו שהן אלמים כך מקלסין אותי אם היו פקחין אעכ"ו מה עשה הושיב בהן דיורין פקחין עמדו והחזיקו בפלטין של מלך ואמרו אין זו פלטין אלא שלנו באותה שעה אמר המלך תחזור פלטין לכמות שהיתה כך מתחלת ברייתו של עולם לא היה קילוסו עולה אלא מן המים הה"ד (תהלים צ"ג) מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה היו אומרים אדיר במרום ה' באותה שעה אמר הקב"ה ומה אם אלו שאין להם לא פה ולא לשון לא אמירה ולא דיבור כך מקלסין אותי לכשאברא בני אדם אעכ"ו וכיון שברא בני אדם עמדו דור אנוש ודור המבול ומרדו בו באותה שעה אמר הקב"ה יחזור העולם לכמות שהיה שנא' (בראשית ז') ויהי הגשם על הארץ רבי יהודה בר' סימון אמר לאחד שהיה לו מקל וצנית עמד וסיגל וקנה לו צאן ונכנסו זאבין ובקעום אמר אותו הרועה אחזור לאותו מקל ולאותה צנית כך רועה זה הקב"ה שנא' (תהלים פ') רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה צאן אלו ישראל שנא' (יחזקאל ל"ד) ואתן צאני צאן מרעיתי נכנסו זאבין לתוך עדרו ובקעום אלו השונאים שנכנסו

לבית המקדש באותה שעה אמר הקב"ה מי יתן ראשי מים כתיב (תהלים מ"ב) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה לשעבר הייתי עולה לירושלם ודרכים מתוקנים ועכשיו בשך שנא' (הושע ב') לכן הנני שך את דרכך בסירים ד"א אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה ואילנות מסככות על ראשי ועכשיו תלויה לשמש אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה בצלו של הקב"ה ועכשיו בצלן של מלכיות אלה אזכרה וגו' אספסיאנוס קיסר הושיב שומרים רחוק מפומעים י"ח מיל והיו שואלים לעולי רגלים ואומרים להם למי אתם והיו אומרים להם אספסיאני טרכיני אדרייני א"ר ברכיה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה לשעבר הייתי עולה וסלי בכורים על ראשי בהשכמה שהיו אומרים קומו ונעלה ציון ובדרכים היו אומרים (תהלים קכ"ב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים בהר הבית מה היו אומרים (שם ק"נ) הללויה הללו אל בקדשו בעזרה היו אומרים (שם) כל הנשמה תהלל יה ועכשיו אדם דמומה סלקא דמומה נחתא אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקב"ה כמד"א (תהלים מב) בקול רנה ותודה ועכשיו בכיה סלקא נחתא אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה המוניות המוניות של חגיגה כמד"א המון חוגג א"ר לוי כהדין געגעא דלא פסיק לא ביממא ולא בליליא ועכשיו טמשא סלקין וטמשא נחתין אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו' ד"א פרשה ציון בידיה ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר למלך שהיה לו בן הוי מחי ליה ואמר חטית הוה מחי ליה ואמר חטית וסיכלת ועוד הוה מחי ליה עד דפשט עשר אצבעוי קודמוי כך הקדוש ברוך הוא הוה מייסר לירושלם והוה אמרה חטית עד פרשה ציון בידיה אין מנחם לה א"ר לוי כל מקום שנא' אין הוה לה (בראשית י"א) ותהי שרי עקרה אין לה ולד והוה לה דכתיב (שם כ"א) וה' פקד את שרה ודכוותה (שמואל א' א') ולחנה אין ילדים והוה לה דכתיב כי פקד ה' את חנה ודכוותה (ירמיה ל') ציון היא דורש אין לה והוה לה דכתיב (ישעיה נ"ט) ובא לציון גואל אף כאן אין מנחם לה והוה לה דכתיב (שם נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם צוה ה' ליעקב סביביו צריו כגון חלמיש לנוה קסטרא לחיפה סוסיתא לטבריה יריחו לנועדן לוד לאונו היתה ירושלים לנדה ביניהם לריחוק היתה:

נג צדיק הוא ה' כפי פיהו מריתי מי אמרו לפסוק זה יאשיהו אמרה הה"ד (ד"ה ב' ל"ה) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו להלחם בכרכמיש על פרת בקרקסיון דעל פרת וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני מפי הקב"ה אני עולה (שם) חדל לך מאלהים אשר עמי זה לשון עבודת כוכבים ולא הסב יאשיהו פניו ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים זה ירמיהו שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי (ישעיה י"ט) וסכסכתי מצרים במצרים ולא שמע לו אלא א"ל משה רבה דרבך לא כך אמר (ויקרא כ"ו) וחרב לא תעבור בארצכם וחרבו של אותו רשע עוברת בארצי ובתחומי והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי עבודת כוכבים היו הוה משלח זוג תלמידים למיבערא עבודת כוכבים מבתיהון והוון עללין ולא משכחין כלום עד דנפקון אמרון טרודו תרעין מן דהוון טרדין לתרעיה הוון חמן יתיה אמרו עליהון מן דאתא ותיקן הוא דאתא וקלקל לפיכך (דה"ב ל"ה) ויורו היורים למלך יאשיהו א"ר מני שלש מאות

חצים הורו בו עד שנעשה גופו ככברה והיה ירמיהו מצית אחריו לידע מהו אומר ומה היה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו ופום סרסורו:

נד קראתי למאהבי המה רמוני רבנן פתרין קריא בנביאי השקר שהיו מאהבין אותי לעבודת כוכבים שלהן המה רמוני גם המה רמוני לא זזו מתנבאין עלי שקר עד שהגלו אותי ממקומי שנא' ויחזו לך משאות שוא ומדוחים מדחים כתיב רשב"י פתר קרייה בנביאי האמת שהיו מאהבין אותי להקדוש ברוך הוא המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה ומעשרות וכי יש תרומה ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהבני להקב"ה הוא שירמיה אומר (ירמיה ל"א) הציבי לך ציונים הציני במצות שהיו ישראל מצויינין בהם (שם) שימי לך תמרורים זה חרבן בית המקדש וכן הוא אומר (תהלים קל"ז) אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני שיתי לבך למסלה דרך הלכת א"ר חייא הלכתי כתיב את מוצא בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב (ישעיה מ"ג) למענכם שלחתי בבלה גלו לעילם שכינה עמהם דכתיב (ירמיה מ"ט) ושמתי כסאי בעילם גלו ליון שכינה עמהם דכתיב (זכריה ט') ועוררתי בניך ציון על בניך יון וכתיב בתריה וה' עליהם יראה וגו' לכך כתיב דרך הלכתי ד"א שיתי לבך למסלה דרך הלכת אמר להם ירמיה ראו באלו דרכים הלכתם ועשו תשובה דכתיב (ירמיה לא) שובי בתולת ישראל ומיד אתם חוזרין לעריכם דכתיב (שם) שובי אל עריך אלה:

נה ראה ה' כי צר לו מעי חמרמרו ר' חייא בר חנינא אמר עשאן מורות מורות רבי שמואל בר נחמני אמר עשאן גושין גושין נהפך לבי בקרבי למה כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב בבית כמות זה שאמר משה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה:

נו שמעו כי נאנחה אני ר' יהושע פתר קרייה באהרן את מוצא בשעה שמת אהרן הוברחו ענני כבוד ונתקבצו כל ישראל לספרו אמרו משה אבל ואלעזר אבל ומי לא יתאבל מיד מה כתיב תמן (במדבר כ"א) וישמע הכנעני מלך ערד וכתיב וילחם בישראל וישב ממנו שבי ורבנן פתרין קרייה בחורבן בית המקדש את מוצא שכל מקום שבקשו ישראל לברוח היו מסגירין אותן בקשו לברוח כלפי צפון ולא הניחום הה"ד (עמוס א') על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום בקשו לברוח כלפי מזרח ולא הניחום הה"ד (שם) על שלשה פשעי צור ועל ארבעה לא אשיבנו על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית אחים בקשו לברוח כלפי מערב ולא הניחום דכתיב (ישעיה כ"א) משא בערב ביער בערב תלינו ארחות וגו' כי אתה עשית משל למלך שנשא למטרונה אמר לה אל תשיחי עם חברותיך ולא תשאילי מהן ואל תשאילי להן לימים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטיין וחזרה על כל שכינותיה ולא קבלו אותה וחזרת לפלטיין אמר לה המלך אקשית אפיך אמרה המטרונה למלך אדני אילולי הייתי משאילה להן ושואלת מהן מנא והוה עבידתי גבה או עבידתה גבי לא הוון מקבלין לי כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אקשיתון אפיכון אמרו לפניו רבון העולמים לא כתבת בתורתך (דברים ז') ולא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך אילולי הוינן משאלין להון ונסבון מינהון ואינן

מינן והוית ברתי גבי או ברתי גביה לא הוו מקבלים לי הוי כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו כמוני בצרה ולא כמוני ברוחה:

נז תבא כל רעתם לפניך ועולל למו אייתי עליהון מן דאייתית עלי דקדק עליהן מה דקדקתא עלי ועולל למו קטיף עוללתיהון כמה דקטפת עוללתי כי רבות אנחותי ולבי דוי את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמים חטאו בראש ולקו בראש ומתנחמים בראש חטאו בראש דכתיב (במדבר י"ד) נתנה ראש ונשובה מצרימה ולקו בראש דכתיב (ישעיה א') כל ראש לחלי ומתנחמין בראש דכתיב (מיכה ב') ויעבר מלכם לפנייהם וה' בראשם חטאו באזן דכתיב (זכריה ז) ואזניהם הכבידו משמוע ולקו באזן דכתיב (ש"א ג) אשר כל שמעו תצילנה שתי אזניו ומתנחמין באזן דכתיב (ישעיה ל) ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר חטאו בעין דכתיב (שם ג') כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים ולקו בעין דכתיב עיני עיני יורדה מים ומתנחמין בעין דכתיב (שם נ"ב) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון חטאו באף דכתיב (יחזקאל ח') והנם שולחים את הזמורה אל אפם ולקו באף דכתיב (ויקרא כ"ו) אף אני אלך עמם בקרי ומתנחמין באף דכתיב (שם) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' חטאו בפה דכתיב (ישעיה ט') וכל פה דובר נבלה ולקו בפה דכתיב (שם) ויאכלו את ישראל בכל פה ומתנחמין בפה דכתיב (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פיננו חטאו בלשון דכתיב (ירמיה ט') וידרכו את לשונם קשתם שקר ולקו בלשון דכתיב דבק לשון יונק ומתנחמין בלשון דכתיב ולשוננו רנה חטאו בלב דכתיב (זכריה ז') ולבם שמו שמיר משמוע ולקו בלב דכתיב (ישעיה א') וכל לבב דוי ומתנחמין בלב דכתיב (שם מ') דברו על לב ירושלם חטאו ביד דכתיב (שם א') ידיכם דמים מלאו ולקו ביד דכתיב ידי נשים רחמניות ומתנחמים ביד דכתיב (שם י"א) יוסיף ה' שנית ידו חטאו ברגל דכתיב (משלי א') כי רגליהם לרע ירוצו ולקו ברגל דכתיב (ירמיה יג) ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף ומתנחמין ברגל דכתיב (ישעיה נ"ב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר חטאו בהוא דכתיב (ירמיה ה') כחשו בה' ויאמרו לא הוא ולקו בהוא דכתיב (ישעיה ס"ג) ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם ומתנחמין בהוא דכתיב (שם נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם חטאו בזה דכתיב (שמות כ"ד) כי זה משה האיש ולקו בזה דכתיב על זה היה דוה ומתנחמין בזה דכתיב (ישעיה כ"ה) הנה אלהינו זה קוינו לו חטאו באש דכתיב (ירמיה ז') הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש ולקו באש דכתיב ממרום שלח אש ומתנחמין באש דכתיב (זכריה ב') ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב חטאו ביש דכתיב (שמות כ') היש ה' בקרבנו ולקו ביש דכתיב אם יש מכאוב כמכאובי ומתנחמין ביש דכתיב (משלי ח') להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא חטאו בכפלים דכתיב חטא חטאה ירושלם ולקו בכפלים דכתיב (ישעיה מ') כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ומתנחמים בכפלים דכתיב (שם) נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. סליק אלפא ביתא קדמאה.

פרשה ב

א ההפך עלי בלהות (איוב ל) א"ר חנינא אמרה כנ"י לפני הקב"ה לשעבר הייתי אני מבהלת לאחרים כמד"א (אסתר ו') ויבהילו להביא את המן וכתוב אחד אומר (יחזקאל כו) בלהות אתנך ואינך ואומר (שמות טו) אז נבהלו אלופי אדום ועכשיו הפוכה עלי א"ר אחא לחליו של עמוד שהיתה מתהפכת בתוך הפלטיא והטיסה בצרור ונסמכה כך (תהלים פ"ח) עלי סמכה חמתך תרדף כרוח נדיבתי בני אדם שהם נדיבים וראויין לבא לי גאולה על ידיהם את מרדפן כרוח וכעב עברה ישועתי בני אדם שהם נדיבים וראויים לבא לי ישועה על ידיהם את מסיטן ומעבירן כעבים שנאמר איכה יעיב באפו ה' את בת ציון וכתוב (דברים ח') כגוים אשר ה' מאביד מפניכם תאמר מה אלו בכהן ונביא אף אלו בכהן ונביא ומה אלו בשופר ובתרועה כך אלו בשופר ובתרועה ומה אלו בארבעה עשר שנא' (עזרא ד') דינא ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכויא בבליא שושנכיא דהיא עלמיא ושאר אומיא די הגלי אסנפר רבא ויקירא תאמר אף אלו בארבעה עשר דכתיב (ישעיה י"ז) ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החורש והאמיר מהו האמיר ר' פנחס אמר כדאימרי ר' יהודה בר' סימון אמר כאמור בתורה דכתיב כגוים אשר ה' מאביד מפניכם תאמר מה אלו בנפילת החומה דכתיב (יהושע ו') ותפל החומה תחתיה אף אלו בנפילת חומה מה אלו בעבים דכתיב באו בעבים ובכפים אף אלו בעבים איכה יעיב באפו:

ב איכה יעיב באפו ה' את בת ציון א"ר חמא בר ר' חנינא איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא דצווחין לחייבא עייבא ר' שמואל בר נחמני אמר איך חייב ה' ברוגזיה אית אתרא דצווחין לכיבא עייבא ורבנן אמרין איך שיים ה' ברוגזיה ית בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ר' הונא ור' אחא בשם ר' חנינא בריה דר' אבהו משל למלך שהיה לו בן בכה ונתנו על ארכובותיו בכה ונתנו על זרועותיו בכה והרכיבו על כתפו טינף עליו ומיד השליכו לארץ ולא הות מחותיתיה כמסוקיתיה מסוקיתיה ציבחר ציבחר ומחותיתיה כולא חדא כך (הושע י"א) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ואח"כ (שם י') ארכיב אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב ואחר כך השליך משמים ארץ תפארת ישראל ד"א השליך משמים ארץ תפארת ישראל א"ר יהושע בר' נחמן משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן אחר"כ אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בעבור עטרה שעטרתם לי הא לכון טרון באפיכון כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב שחקוקה על כסאי הא לכון טרון באפיכון הוי השליך משמים ארץ וגו':

ג ולא זכר הדום רגליו א"ר חנינא בר יצחק אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין רגליו של זקן שנא' (בראשית י"ז) ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו א"ר יודן למלך שתפש את שונאיו והרגן והיו בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו פעם אחת הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין אמרו אין המלך נזכר לנו אותו הדם שהיינו מפרכסין בדם שונאיו כך אמרו ישראל לפני הקדוש אין את נזכר לנו אותו הדם

שבמצרים שנא' (שמות י"ב) ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף ד"א ולא זכר הדום רגליו אין הדום זה אלא בית המקדש הה"ד (תהלים צ"ט) רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא ביום אפ"ר אחא יום אחד היה חרון אפו של הקדוש ברוך הוא ואלו עשו ישראל תשובה פשרו (יחזקאל ט') ויקרא באזני קול גדול לאמור קרבו פקודת העיר ואיש כלי משחתו בידו עד היכן חטאו של עגל קיים ר' ברכיה ואמרי לה ר' נחמיה בן אלעזר עד עגליו של ירבעם בן נבט הה"ד (הושע ז') כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שומרון אמר הקב"ה באתי לרפאות לישראל מחטאו של עגל ונגלה רעות שומרון ר' ישמעאל בר נחמני בשם ר' יוחנן אמר עד חורבן בית המקדש דכתיב קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו וכתיב (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם כתיב (יחזקאל ט') והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת כתיב הכא והנה ששה והלא חמש נזירות הן דכתיב (שם) ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עיניכם ואל תחמולו וכתיב (שם) זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית א"ר יוחנן למלאך קשה שביניהם אמר זה גבריא'ל שנאמר (שם) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו ג' דברים היה אותו מלאך משמש קסנטור ספקלטור וכה"ג קסנטור דכתיב וקסת הסופר במתניו ספקלטור שנא' (ישעיה ל"ד) החרימם נתנם לטבח וכהן גדול שנאמר ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וכתיב בכהן (ויקרא ט"ז) כתונת בד קודש ילבש ואיש כלי מפצו בידו ומאני זייניה מאני סותורייתה ומאני גלותיה מאני זייניה ואיש כלי מפצו בידו ומאני סיתורייתה (ישעיה כ"ז) בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות ומאני גלותיה דכתיב (ירמיה נ"א) מפץ אתה לי כלי מלחמה וכתיב ויבואו ויעמדו אצל מזבח הנחושת ר' יהודה בר' סימון אמר עד מקום מחיצתו ורבנן אמרי עומד ומזכיר חטאין של אחז דכתיב ביה (מ"ב ט"ז) ומזבח הנחושת יהיה לי לבקר מהו לבקר א"ר פינחס פסלו ועשאו בעלי מומין כמד"א (ויקרא י"ג) לא יבקר הכהן ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר ירושלים אלו כתיב ארשב"ל למלאך הקשה שבהן [אמר] זה גבריא'ל והתוית תיו רב נחמן אמר אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו ורבנן אמרי חתוכין ופספס ורב אמר על שנתנה בכל צד תי"ו תיהי תיהי ותחי תחי א"ר חנינא בר יצחק תמה זכות אבותיהן ר' הושעיא שלח ואמר לרבי סימון בשביל שאת שרוי בביתו של קצין מפני מה אין אתה מוכיחן א"ל הלואי נהוי מאותן שכתוב בהן הנאנחים והנאנקים אמר לו והלא מהן התחילה הפורענות דכתיב (יחזקאל ט') ולאלה אמר באזני א"ר אלעזר לעולם אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הרעה אלא על הטובה הה"ד ולאלה אמר אלהים באזני אין כתיב כאן אלא ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עיניכם ואל תחמולו זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו וממקדשי תחלו והיאך זה אלא באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבון העולם איזה מהן נהרג על שמך איזה מהן נפצע מוחו על שמך איזה מהן נתן נפשו על שמך אמר אין בהם כדי שטר ר' איבו אמר אמר הקב"ה יחרב בית המקדש ואל תגע יד בצדיקים ר' יהודה בר' סימון אמר הוא והם יש בהם כדי שטר ר' תנחומא

ורבי אבא בשם ר' אבא מעולם לא אמר הקדוש ברוך הוא דבר טוב וחוזר בו וכאן חזר בו הה"ד (יחזקאל ט') וממקדשי תחלו אל תקרי וממקדשי אלא וממקדשי תחלו מיד מה כתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית ויכתוב ויאמר אליהם טמאו את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר וכתוב (שם) ויהי כהכותם ונשאר אני ואפלה על פני ואזעק (קול גדול) ואמר אהה אדני אלהים המשחית אתה את כל שארית ישראל ואין שארית אלא צדיקים לכך בא ואמר בלע ה' ולא חמל וגו':

ד בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר ארבע מאות ושמנים בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי משפט מלתי כתיב וכל אחד ואחד היה לו בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ד"א בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב את כל נאותיו של יעקב כגון ר' ישמעאל ורבן גמליאל ור' ישבב ור' יהודה בן בבא ור' חוצפית המתורגמן ורבי יהודה הנחתום ור' חנניה בן תרדיון ור' עקיבא ובן עזאי ור' טרפון ואית דמפקין ר' טרפון ומעילין ר' אלעזר חרסנה ר' יוחנן הוה דרש שיתין אפין בבלע ה' ולא חמל ורבי הוה דריש עשרים וארבעה אפין ולא דר' יוחנן יתיר על רבי אלא רבי על ידי שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם אמר ר"י ר' היה דורש (במדבר כ"ד) דרך כוכב מיעקב אל תקרי כוכב אלא כוזב ר"ע כד הוה חמי ליה להדין בר כוזיבא הוה אמר היינו מלכא משיחא א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין אינו בא א"ר יוחנן (בראשית כז) הקול קול יעקב קול אדריאנוס קיסר הרג בביתר שמונים אלף רבוא בני אדם ושמונים אלף תוקעי קרנות היו צריין על ביתר והיה שם בן כוזיבא והיו לו מאתים אלף מקוטעי אצבע שלחו לו חכמים עד מתי אתה עושה לישראל בעלי מומין אמר להם והיאך יבדקו אמרו לו כל מי שאינו עוקר ארז מלבנון אל יכתב באסטרטיא שלך והיו לו מאתים אלף מכאן ומכאן ובשעה שהיו יוצאין למלחמה היו אומרים לא תסעוד ולא תסכיף הדא הוא דכתיב (תהלים ס') הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו ומה היה עושה בן כוזיבא היה מקבל אבני בליסטרא באחד מארכובותיו וזורקן והורג מהן כמה נפשות ועל זה א"ר עקיבא כך שלש שנים ומחצה הקיף אדריאנוס קיסר לביתר והיה שם רבי אלעזר המודעי עסוק בשקו ובתעניתו ובכל יום ויום מתפלל ואומר רבש"ע אל תשב בדין היום ולבסוף נתן דעתו לחזור אתה את כותאי ומצאו ואמר לו אדוני כל יומין דהדא תרנגולתא מתגעגע בקיטמא לית את כביש לה אלא המתן לי דאנא עביד לך דתכבישנה יומא דין מיד עליל ביה בבוביה דמדינתא ואשכחיה לר"א דהוה קאים ומצלי עבד גרמיה לחיש באודניה דר' אלעזר המודעי אזלון ואמרון לבר כוזיבא חביבך ר' אלעזר בעי לאשלמא מדינתא עם אדריאנוס שלח ואתייה לההוא כותאי א"ל מאי אמרת ליה א"ל אין אנא אמר לך מלכא קטיל ליה לההוא גברא ואין לית אנא אמר לך את קטיל ליה לההוא גברא אבל מוטב ליקטליה ההוא גברא לגרמיה ולא תתפרסין מיסטירין דמלכותא בן כוזיבא סבר בדעתיה דבעי לאשלמא מדינתא כיון דחסל ר' אלעזר צלותיה שלח ואייתיה א"ל מה אמר לך הדין כותאי א"ל לית אנא ידע מה לחיש לי באודנאי ולא שמעת ליה כלום דאנא בצלותי קאימנא ולית אנא ידע מה הוה אמר נתמלא רוגזיה לבן כוזיבא יהב ליה

חד בעיטא ברגליה וקטליה יצאתה בת קול ואמרה (זכריה י"א) הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו אמרה לו אתה סימית זרוען של ישראל וסימית עין ימינך לפכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה מיד גרמו עונות ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא ואיתיאו רישיה לגבי אדריאנוס אמר מאן קטליה לדין אמר ליה חד גונתאי אנא קטלתי לדין א"ל זיל ואייתיה לי אזל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על צואריה א"ל אילו לא אלהיה קטליה לדין מאן הוה יכיל ליה וקרא עלוי (דברים ל"ב) אם לא כי צורם מכרם היו הורגים בהם עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו והיה הדם מגלגל אבנים של ארבעים סאה והולך בים ארבעה מילין ואם תאמר שקרובה לים והלא רחוקה מן הים ארבעה מילין וכרם גדול היה לו לאדריאנוס שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמן טבריא לציפורי והקיפו גדר מהרוגי ביתר ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמד מלך אחד וגזר עליהם וקברום ר' הונא אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה חמשים ושנים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש ולמה הדליקו אמרו הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמר ליה בעית לעיבדא בוליוטין א"ל לא בעית לאיעבדא ארכונטיס אמר להו לא אמרי ליה מן בגין דשמענא דאית לך חדא איסיא את בעי מזבנא יתיה לי א"ל לית בדעתי והוה כותב ומשלח אונותיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקיניה מיעל לאיסיא דהוא מזבנא לי והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת רגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זותא הדא הוא דכתיב צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטיא אתא קרב קיצנו קיצא דההוא ביתא מלאו ימינו יומא דההוא ביתא אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י"ז) שמח לאיד לא ינקה א"ר יוחנן שלש מאות מוחי תנוקות נמצאו על אבן אחת ושלש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאות סאין אמר רבן גמליאל חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות והיו אומרים אם יבואו השונאים עלינו במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקרא על עצמו עיני עוללה לנפשי וגו' שני אחין היו בכפר חרוכא ולא הוון שבקין רומאי עבר תמן דלא הוו קטלי יתיה אמרי כל סמא דמילה נייתי כלילא דאדריאנוס וניתיב בראשו של (אלו) שמעון דהא רומאי אתון מן דנפקין פגע בהון חד סבא אמר להון ברייא בסעדיכון מן אלין אמרו ליה לא נסעוד ולא נסכיף מיד גרמו עונות ונהרגו ואייתיאו רישיהון לגבי אדריאנוס אמר מאן קטיל אילין א"ל חד גונתאי אנא קטילת להון א"ל זיל אייתי לי פיטומייהו אזל אשכח עכנא כריכא על צואריהון אמר אילו אלההון דאילין לא קטיל להון מאן הוה יכיל למיקטלינון וקרא עליהון אם לא כי צורם מכרם שני ארזים היו בהר המשחה ותחת אחד מהן היו ארבע חנויות של מוכרי טהרות ומן האחד היו מוציאין מ' סאה גוזלות לכל חדש ומהן היו ישראל מספיקין לקנים טור שמעון הוה מפיק תלת מאה גרבין ולמה חרבו אי תימא מן הזונות והלא לא היתה אלא ריבה אחת והוציאוה משם א"ר הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת עשרת

אלפים עיירות היו בהר המלך לרבי אלעזר בן חרסום היה האלף אחד מהם וכנגדן היו לו אלף ספינות בים שלשה עיירות היה טימס שלהם עולה לירושלים כבול שיחין ומגדלא ולמה חרוב כבול מפני המחלוקת שיחין מפני כשפים מגדלא מפני הזנות שלה עיירות היו בדרום והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים ואלו הן כפר ביש כפר שחליים כפר דיכרין כפר ביש למה נקרא שמה כפר ביש דלא הות מקבלא אכסניא כפר שחליים למה נקרא שמה כפר שחליים דהו מרבין בניהון כאילין תחלוסיא כפר דיכרין למה נקרא שמה כפר דיכרין דכל איתתא דהות תמן הות ילדה בנין דיכרין וכל איתתא דהות בעיא למילד נקבה הוה נפקא לבר מן קרתא והות ילדה נקבה וכל איתתא אחריתא דהות בעיא למילד בר דכר הוה איתא תמן והות ילדה זכר וכדו כד את נצעהון בשתיין רבוון דקניי לא נסיין להון א"ר יוחנן קפצה לה ארץ ישראל רב הונא אמר ג' מאות חנויות של מוכרי טהרות היו במגדלא דצבעייא ושלש מאות חנויות של אורגי פרוכות היו בכפר נמרה ור' ירמיה בש"ר חייא בר אבא אמר שמונים אחים כהנים היו נשואים לשמונים כהנות אחיות בלילה אחד תלונהו בחדא גפנא חוץ מאחים בלא אחיות חוץ מאחיות בלא אחים חוץ מלויים וחוץ מישראל שמונים אלף פרחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה ר' יודן שאל לרבי אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים א"ל לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל תמן כתיב (ויקרא י"ז) ואיש איש מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה וגו' וכסהו בעפר ברם הכא כתיב (יחזקאל כ"ד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר וכל כך למה (שם) להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות ז' עבירות עברו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה ושבת ויום הכפורים היה וכיון שעלה נבוזראדן חזייה לדמיה דזכריה דהוה קא רתיח אמר להון מאי היא אמרו ליה דם פרים וכבשים אייתי פרים וכבשים ולא אידום אייתי כל מיני דמים ולא אידום אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישרא דהנך אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו ליה והשתא דאמר להו הכי אמרו ליה מה נכסי מינך נבייא כהנא הוה לן והוה מוכיח לן לשום שמיא קבילו ולא קבלינן מיניה אלא קאימנא עילויה וקטלינן ליה אמר להון אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח שחט סנהדרי קטנה עילויה ולא נח אייתי פרחי כהונה שחט עילויה ולא נח שחט תינוקות של בית רבן עילויה ולא נח אמר לו זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם לאלתר נח והרהר נבוזראדן הרשע תשובה ואמר ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט') שופך דם האדם באדם דמו ישפך אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו מיד נתמלא הקב"ה רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו שמונים אלפים פרחי כהונה בקעו בחיילותיו של נבוכדנאצר ובידן מגיני זהב הלכו להם אצל ישמעאלים והוציאו להם מיני מלוחים ונודות מנופחות אמרו להם נשתה קדמיי אמרו להן אכלו קדמיי ולבתר כן אתון שתיין מן דאכלון הוה נסיב כל חד וחד מינייהו זיקא ויהב ליה בפומיה והוה רוחא עליל בכריסה ובקעה ליה הה"ד (ישעיה כ"א) משא בערב ביער בערב תלינו ארחות דודנים לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד מי נתון ביער הלבנון בערב תלינו

אלא ארחות דדנים ארחות דבני דדניא עבדין כן וכי כן עבד אבוהון לאבוכון מה כתיב באבוכון (בראשית כ"א) ויפקח אלהים את עיניה ותרם באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער ואתם לא קיימתם לקראת צמא התיו מים וכי מטיבותהון אייתן לגביכון (ישעיה כ"א) כי מפני חרבות נדדו מפני חרבו של נבוכדנצר נדדו מפני חרב נטושה מפני שלא היו שומרים שמיטותיהן כראוי כד"א (שמות כ"ג) והשביעית תשמטנה ונטשתה ומפני קשת דרוכהע"שלא היו שומרים שבת כראוי כד"א (נחמיה י"ג) בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גיתות בשבת ומפני כובד מלחמה מפני שלא היו נושאים ונותנים במלחמתה של תורה דכתיב בה (במדבר כ"א) על כן יאמר בספר מלחמות ה' דא"ר יוחנן מגיבתון ועד אנטיפרס ששים ריבוא עיירות היו וקטנה שבהן זו בית שמש הה"ד (ש"א ז') ויך באנשי בית שמש וגו' וכדון אפילו מאה קני לית בה א"ר יוחנן משמרתה היתה קטנה במשמרות והיתה מוציאה שמונים אלף פרחים כמה פולמסאות עשה אדריאנוס תרין אמוראין חד אמר חמשים ושתים וחד אמר חמשים וארבעה א"ר יוחנן אשרי מי שראה במפלתה של תרמוד למה שהיתה שותפת בשתי חורבנות ר' יודן אמר בחורבן ראשון העמידה שמונים אלף קשתין ובשני העמידה ארבעים אלף קשתין רבי הונא אמר בחורבן אחרון הם כראשון:

ה הרס בעברתו מבצרי בת יהודה ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות מארבעים יום ר' פנחס אמר פחות מחמשים יום וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה אלו ישראל כד"א (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ושריה אלו שרים של מעלן את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולין לעשות לנו חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא אמר להו הקדוש ברוך הוא בדידי אתון משתמשינן עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונים להם הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) ואחלל שרי קדש וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לו מיליא פלן אמר ליה לית בחילי דאנא מירים מינה ד"א חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה זה צדקיה מלך יהודה ושריה אלו שרים של מעלה:

ו גרע בחרי אף כל קרן ישראל עשר קרנות הן קרנו של אברהם קרנו של יצחק קרנו של יוסף קרנו של משה קרנה של תורה קרנה של כהונה קרנה של לוייה קרנה של נבואה קרנו של בית המקדש קרנו של ישראל ויש אומרים קרנו של משיח קרנו של אברהם שנא' (שם ה') כרם היה לידידי בקרן בן שמן קרנו של יצחק שנא' (בראשית כ"ב) נאחז בסבך בקרניו קרנו של יוסף שנא' (דברים ל"ג) וקרני ראם קרניו קרנו של משה דכתיב (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו קרנה של תורה דכתיב (חבקוק ג') קרנים מידו לו קרנה של כהונה דכתיב (תהלים קי"ב) קרנו תרום בכבוד קרנה של לוייה שנא' (ד"ה

א' כ"ה) כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן קרנה של נבואה דכתיב (ש"א ב') רמה קרני בה' קרנו של בית המקדש דכתיב (תהלים כ"ב) ומקרני רמים עניתי קרנו של ישראל שנא' (שם קמ"ח) וירם קרן לעמו ויש אומרים קרנו של משיח שנאמר (ש"א ב') ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו וכולן היו נתונות בראשן של ישראל וכיון שחטאו ניטלו מהן הה"ד גדע בחרי אף כל קרן ישראל וניתנו לאומות העולם הה"ד (דניאל ז') ועל קרניא עשר די בראשה ואחרי די סלקת ונפלה מן קדמה תלת וכתיב בתריה וקרניא עשר מינה מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהון והוא ישנא מן קדמיה ותלתא מלכין יהשפל וכשישראל עושין תשובה הקדוש ברוך הוא מחזירן למקומם הה"ד (תהלים ע"ה) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק הקרנות שגידע צדיקו של עולם אימתי הוא מחזירן למקומם לכשירומם הקב"ה קרן משיחו דכתיב (ש"א ב') ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו השיב אחור ימינו מפני אויב ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר כיון שגרמו עונות ונכנסו שונאים בירושלם נטלו גבוריהם של ישראל וכפתו ידיהון לאחוריהון אמר הקדוש ברוך הוא (תהלים צ"א) עמו אנכי בצרה כתבתי בתורה ועכשיו בני שרויין בצער ואני ברווח כביכול השיב אחור ימינו ולבסוף גלה אותה לדניאל הה"ד (דניאל י"ב) ואתה לך לקץ אמר לו ליתן דין וחשבון אמר לו הקב"ה ותנוח אמר לו והנחה לעולם אמר לו ותעמוד אמר לו עם מי עם הצדיקים או עם הרשעים אמר לו לגורלך עם הצדיקים אמר לו באחרית הימים או באחרית הימין אמר לו לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת קץ נתתי לימיני גאלתי את בני גאלתי את ימיני והוא שאמר דוד (תהלים ס') למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני:

ז ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב ארשב"ל כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב מאי טעמא ויבער ביעקב כאש להבה וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב הה"ד (שם י"ד) יגל יעקב ישמח ישראל:

ח דרך קשתו כאויב ר' איבו אמר הן לא פלשו אחר מדת הדין אף מדת הדין לא פלשה אחריהם הם לא פלשו אחר מדת הדין שנא' (במדבר י"א) ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים (הושע ה') היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אין כתיב כאן אלא כמסיגי (שם ד') כי כפרה סוררה כי פרה סוררה אין כתיב כאן אלא כפרה סוררה ומדת הדין לא פלשה אחריהם דרך קשתו אויב אין כתיב כאן אלא כאויב ד"א דרך קשתו כאויב זה פרעה שנאמר (שמות ט"ו) אמר אויב נצב ימינו כצר זה המן שנא' (אסתר ז') איש צר ואויב ד"א דרך קשתו כאויב זה עשו דכתיב (יחזקאל ל"ו) יען אמר האויב ויהרג כל מחמדי עין ר' תנחום בר ירמיה אמר אלו בנים שהן חביבין על אבותם כגלגל העין שלהם רבנן אמרי אלו סנהדרין שהן חביבין על ישראל כגלגל העין באהל בת ציון שפך כאש חמתו ד' שפיכות הן לטובה וארבע שפיכות הן לרעה ארבע שפיכות לטובה שנא' (זכריה י"ב) ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים (יואל ג') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יחזקאל ל"ט) ולא

אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים וארבע שפיכות לרעה שנא' (ישעיה מ"ב) וישפך עליו חמה אפו וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט') בשפך את חמתך על ירושלם וכתוב כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו והדין שפך כאש חמתו:

ט היה ה' כאויב א"ר איבו הן לא פלשו אחר מדת הדין אף מדת הדין לא פלשה אחריהם הם לא פלשו אחר מדת הדין דכתיב ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אין כתיב כאן אלא כמסיגי כי כפרה סוררה פרה סוררה אין כתיב כאן אלא כפרה סוררה אף מדת הדין לא פלשה אחריהם דכתיב היה ה' כאויב היה ה' אויב אין כתיב כאן אלא כאויב בלע ישראל בלע כל ארמנותיה ר' ברכיה בשם ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן לשלשה מקומות גלו ישראל אחד לפנים מן נהר סמבטיון דכתיב (ישעיה מ"ט) לאמר לאסורים צאו ולאשר בחושך הגלו אחד חוץ מן נהר סמבטיון על דרכים ירעו אלו שירדו עליהם ענן והקיפן (שם) ובכל שפיים מרעיתם אלו שגלו לדפני אנטוכיא וירב בבת יהודה תאניה ואניה סכופים סכיפים:

י ויחמוס כגן שכו ר' חמא בר' חנינא אמר כגנה שנחמס מעייניה והלבין ירקה ור' שמעון בר נחמני אמר כאדם הראשון כמד"א (בראשית ג') ויגרש את האדם וגו' א"ר אבהו שכו כתיב כיון שגלו ישראל שככה חמתו של הקדוש ברוך הוא שכח ה' בציון מועד ושבת איפשר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל אלא מועדותיו ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם הלא הוא דכתיב (מלכים א' י"ב) בחדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כמד"א (ויקרא כ"ג) מלבד שבתות ה' וינאץ בזעם אפו מלך וכהן מלך זה צדקיהו וכהן זה שריה בן מחסיה:

יא זנח ה' מזבחו ר' חגי בשם ר' יצחק אמר לבני מדינה שערכו שלחנות למלך הקניטוהו וסבלן אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל שלחן שערכתם לי הא לכון טרון באפיכון כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל כלום אתם מכעיסין אותי אלא בשביל קרבנות שהקרבנתם לי הא לכון טרון באפיכון הה"ד זנח ה' מזבחו נאר מקדשו ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בשם ר' שמואל בר נחמני אמר את מוצא בשעה שנכנסו גוים לבהמ"ק נתנו ידיהם תחת ערפיהם והפכו פניהם כלפי מעלה וחרפו וגדפו ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ הה"ד הסגיר ביד אויב חומות ארמנותיה קול נתנו בבית ה' כיום מועד ר' חנינא ור' אחא ור' מיאשה בשם ר' ינאי אמרי מכח אותו הקול נפלה בבל דכתיב (ישעיה כ"א) נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה שבר לארץ ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בשם ר' שמואל בר נחמני אמרי אף מלכות הזו כן עשתה הה"ד קול נתנו בבית ה' כיום מועד ר' הונא ור' אחא ור' מיאשה בשם ר' ינאי אף היא אינה צריכה ליפול אלא מכח אותו הקול הה"ד (ירמיה נ') מקול נתפשה בבל ריב"ל אמר קול צרות מרגשות ואפלה עולה לכרך גדול של צור ולמה שקולו של עשו מקטרג הדא הוא דכתיב (ישעיה ס"ו) קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו:

יב חשב ה' להשחית חומת בת ציון א"ר יוחנן לא מן הכרוז הה"ד (ירמיה ל"ג) כי על אפי וגו' א"ר אילם כאדם שהוא עובר במקום מטונף ועוקם את חוטמו נטה קו יש קו לטובה ויש קו לרעה לטובה (זכריה א') וקו ינטה על ירושלם וקו לרעה דין נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל חיל וחומה יחדו אומללו כההוא דא"ר הונא בריה דר' אחא שורא ובר שורא:

יג טבעו בארץ שעריה ר' הונא בשם ר' יוסי אמר שערים חלקו כבוד לארון לפיכך לא שלט בהם אויב הה"ד (תהלים כ"ד) שאו שערים ראשיכם לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו יש תורה בגוים אל תאמן דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה נביאיה אלו נביאי שקר גם נביאיה אלו נביאי אמת אלו ואלו לא מצאו חזון מה':

יד ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון א"ר אלעזר אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך שע"י פרשת נדרים נהרגו סנהדרי גדולה של צדקיהו לפי כשגלו יכניה מינהו המלך נבוכדנצר על חמשה מלכים הה"ד (ירמיה כ"ו) ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והוה עליל ונפיק בלי רשו יומא חד עליל לגביה ואשכחיה דתליש בשר ארנבא ואכיל כשהוא חי א"ל אישתבע לי דלית את מפרסם לי ואישתבע ליה ובמה השביעו ר' יוסי בר' חנינא אמר במזבח הפנימי והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו ואמרי ליה לא יאיא ליה מלכותא לנבוכדנצר אלא לך יאיא מלכותא דאת מזרעו של דוד אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ואמר אנא חמיתיה דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל שלחון מיד ואמרון ליה למלכא ההוא יהודא דהוה עליל ונפיק בלי רשו קדמך אמר לן אנא חמיתיה לנבוכדנצר דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל הה"ד (מ"ב כ"ד) וימרוד צדקיהו במלך בבל מיד בא וישב בדפני של אנטוכיא ויצאו סנהדרי גדולה לקראתו כיון שראה אותם שהם כולם בני אדם של צורה גזר והוציאו להם קתדראות והושיבן אמר להם דרשו לי את התורה מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו וכיון שהגיעו לפרשת נדרים (במדבר ל') איש כי ידור נדר אמר להון אי בעי למהדר ביה יכיל או לאו אמרו לו ילך אצל חכם ומתיר לו את נדרו אמר להם דומה אני שאתם התרתם לצדקיה השבועה שנשבע לי מיד גזר והורידן לארץ הדא הוא דכתיב ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון העלו עפר התחילו מזכירין זכותו של אברהם דכתיב (בראשית י"ח) ואנכי עפר ואפר חגרו שקים התחילו מזכירין זכותו של יעקב דכתיב (שם ל"ז) וישם שק במתניו מה עשו להם קשרו שערן בזנבי סוסיהם והיו מריצין אותם מירושלם ועד לוד הדא הוא דכתיב הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם:

טו כלו בדמעות עיני אמר ר' אלעזר סיקוסים ניתן לעין דמעת הסם ודמעת החרדל ודמעת קילורית ודמעת השחוק יפה מכולן שלש דמעות רעות דמעת העשן ודמעת הבכיה ודמעת בית הכסא ושל תשחורת קשה מכולם ומעשה באשה אחת שהיה לה

בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילות עד שנשרו ריסי עיניה אזלת לגבי אסייא אמר לה כחולי מן החלי ואת מנשמה נשפך לארץ כבדי מעשה באיש אחד שהיה לו בן תשחורת ומת והיה בוכה עליו בלילות עד דנחת כבדיה אמר כבר כבדיה דההוא גברא נחת מאן בכי עלוי ולא אהנית כלום:

טז לאמותם יאמרו איה דגן ויין ר' חנינא אמר גלוסקין וקונטיטון ור' סימון אמר גלוסקין וחמר עתיק בהתעטפם כחלל ברחובות עיר הות איתתא אמרה לבעלה סב לך חד שירא או חד קדש וסק לשוקא אי משכחת כלום ואנן אכלין הוה סליק לשוקא וחמי ולא אשכח כלום והוה מפרפר ומאית והיא אמרה לברה חמי מה עביד אבוך סליק לשוקא וחמא אבוהי מית והוה מפרפר ומית עלוהי הדא הוא דכתיב בהתעטפם כחלל ברחובות עיר היינו בעלה ובנה הגדול בהשתפך נפשם אל חיק אמותם הוא ברא זעירא בעי למינק ולא משכח חלב ומפרפר ומית:

יז מה אעידך מה אדמה לך כמה נביאים העדתי בכס רבי ור' נתן רבי אמר נביא אחד בבקר ונביא אחד בין הערבים הה"ד (מ"ב י"ז) ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה ר' נתן אמר שני נביאים בשחרית ושני נביאים בערבית הה"ד (ירמיה ז') ואשלח לכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוש השכם בבקר ושלוש בערב ד"א מה אעידך ר' יונתן אמר כמה ביזות נתתי לכם ביזות מצרים וביזות הים וביזות סיחון ועוג ביזות שלשים ואחד מלכים א"ר לוי בערבייא צווחין לביזתא עדיתא ד"א מה אעידך כמה ויעודין ויעדתי בכס אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית עולמים שנים ד"א מה אעידך רבי אומר כמה קישוטין קשטתי אתכם א"ר יוחנן ששים רבוא מלאכי השרת ירדו עם הקב"ה בסיני ועטרה ביד כל אחד ואחד לעטר כל אחד ואחד מישראל ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר מאה ועשרין רבוא ירדו אחד מקשטו ואחד מלבישו עטרה ר' הונא דצפורי אמר זוני כמד"א (איוב י"ב) מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם מה אדמה לך לאיזו אומה דמייתי אתכם לאיזה אומה גאלתי ביד חזקה והבאתי על אויביה עשר מכות לאיזו אומה קרעתי הים והורדתי את המן והגזתי את השלו והעליתי להם את הבאר לאיזו אומה הקפתי ענני כבוד וקרבתי לפני הר סיני ונתתי להם תורת הברית ירושלם הבת שיראה ומשלמת לי מה אשוה לך ואנחמך רבי יעקב דכפר חנן אמר לכשאשוה לך אנחמך לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה ב') ונשגב ה' לבדו באותה שעה אנחמך בתולת בת ציון בנים המצויינין במילה ובתגלחת ובציצית כי גדול כים שברך א"ר חולפאי מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך א"ר אבין מי שאמרתם לו שירה על הים (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו הוא ירפא לך ריב"ל אמר ירפא לך נביאיך:

יח נביאיך חזו לך שוא ותפל רבי אלעזר אמר נאמר בנביאי שומרון תפלה שנא' (ירמיה כ"ג) ובנביאי שומרון ראיתי תפלה ונאמר בנביאי ירושלם תפלה הה"ד שוא ותפל ר' שמואל בר נחמני אמר נאמר בנביאי ירושלם שערוריה שנאמר (שם) ובנביאי ירושלם ראיתי שערורה ונא' בבית ישראל שערוריה דכתיב (שם י"ח) שערורית עשתה מאד

בתולת ישראל ולא גלו על עונך להשיב שבותיך דהוּוּ מאסיין מחתיין לך על אפוי ויחזו לך משאות שוא ומדוחים ומדוחם כתיב:

יט ספקו עליך כפים ר' יוחנן בשם רשב"י אמר כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלם וכל מי שהיה רוצה לחשב היה רץ ומחשב שם שלא יצא חוץ לירושלם מצטער לקיים מה שנאמר משוש לכל הארץ ועכשיו ספקו עליך כפים שרקו ויניעו ראשן על בת ירושלם כרכי האומות הן אומרים שבחן בפיהם הה"ד (יחזקאל כ"ז) את אמרת אני כלילת יופי אבל ירושלם אחרים אומרים שבחה בפיהם הה"ד הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ר' נתן אמר פרקמטוטא סליק לזבנא עמריא דמך ולא זבן אמר דין דאתון אמרין משוש לכל הארץ קרן וזבין אמר טבאות אמריתו משוש לכל הארץ:

כ פצו עליך פיהם למה הקדים פ"ה לעי"ן לפי שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם:

כא עשה ה' אשר זמם ר' אהבה בריה דר' זעירא אמר משעה שאמר הקדוש ברוך הוא (ויקרא כ"ו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' והלכתי אף אני עמכם בקרי שמא כך עשה ח"ו אלא עשה ה' וגו' פשורי מפשר ר' יעקב דכפר חנן אמר בזע פרפורין שלו וישמח עליך אויב א"ר אחא בטובה הוא שמח עמהם דכתיב (דברים ל') כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך אבל ברעה משמח הוא אחרים הה"ד וישמח עליך אויב הרים קרן צריך ועל זה נאמר צעק לבם אל ה' חומת בת ציון הורדי וגו':

כב קומי רני בלילה לראש אשמורות ר' אומר ד' אשמורות בלילה וד' משמרות ביום העונה אחד מכ"ד לעת והעת אחד מעשרים וארבעה לעונה הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת וכמה הוא רגע ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כדי לאמרו ורבנן אמרי כהרף עין ושמאל אמר אחד מחמשת רבוא וששת אלפים וה' מאות וארבעים ושמונה לשעה זה הוא רגע ר' נתן אמר שלש אשמורות בלילה ר' זריקא ור' אמי בשם רשב"ל אמר כתוב אחד אומר (תהלים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך וכתוב אחד אומר (שם) קדמו עיני אשמורות כיצד יתקיימו שני כתובים ר' חזקיה ואמרי לה ר' זריקא ור' אמי חד אמר טעמיה דרבי וחד אמר טעמיה דר' נתן מאן דאמר טעמא דרבי הא ניחא מאן דאמר טעמא דר' נתן ראש אשמורת התיכונה ור' נתן מה מקיים חצות לילה אלא פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות ואיך עבידא בשעה שדוד אוכל סעודת עצמו אוכל עד תשע שעות וישן עד ראש אשמורת התיכונה ועומד ועוסק בתורה ובשעה שדוד אוכל סעודת מלכים אוכל עד הערב וישן עד חצות ועומד ועוסק בתורה מחצות לילה ולמטה בין כך ובין כך לא היה השחר בא ודוד ישן והוא שאמר דוד (תהלים נ"ז) עורה כבודי עורה הנבל וכן אעירה שחר איתער יקרי מן קדם יקריה דבוראי יקרי לית כלום קדם יקריה דבוראי אעירה שחר אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר לי ר' פנחס בשם ר' אלעזר בר מנחם אמר כנור היה נתון תחת מראשותיו והיה עומד ומנגן בו בלילה א"ר לוי כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו הה"ד (מ"ב ג') והיה כנגן המנגן והיה

כנגד במנגן אין כתיב כאן אלא והיה כנגן המנגן הכנור מאליו היה מנגן וכשהיה דוד שומע קולו היה עומד ועוסק בתורה וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד עוסק בתורה היו אומרים ומה דוד מלך ישראל עוסק בתורה אנו עאכ"ו מיד היו עוסקין בתורה ומה מקיים ר' קרייה דר' נתן אמר רב הונא סופו של שנייה וראשה של שלישיית שמתווכות הלילה אמר לו רבי מני אלו נאמר תיכונות יאות הות הא לא נאמר אלא תיכונה קדמייתא לא מיתחשבה דעד כדו לא אתא עידן:

כג ראה ה' והביטה מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה וכיון שהקיפה מצודה לירושלם טבחתו אמו בידיה ואכלתו והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים ורוח הקדש משיבתו אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע:

כד שכבו לארץ חוצות וגו' כתיב (ירמיה ו') ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל שפוך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדיו כי גם איש עם אשה ילכדו זקן עם מלא ימים לפיכך שכבו לארץ חוצות:

כה תקרא כיום מועד מגורי מסביב מהו מגורי מגו ביתאי א"ר אלעזר בר' מרינוס בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי דאתי עלי ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד תני ר' חייא כנגד בנים ובנות שיהיו לך יהיה החטא מאבדן אשר טפחתי ורבייתי אין כתיב כאן אלא אשר טפחתי ורבייתי אויבי כלם. סליק אלפא ביתא תניינא.

פרשה ג

א אני הגבר ר' חמא בר חנינא פתח (שם ל"ו) וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הסופר ויכתוב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שאין תלמוד לומר כהמה מה ת"ל כהמה רב כהנא אמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה דברים איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם רבים זכור ה' כהמה אני הגבר דהוא תלתא תלתא פסוקים הה"ד (משלי כ"ב) הלא כתבתי לך שלישים דברים משולשים רבי שמואל בר נחמני אמר מהו שלישים גבורים כד"א (שמות י"ד) ושלישים על כלו ומתרגמינן וגיברין ממנן על כולהון ד"א שלישים אני הגבר דהוא מתלתא תלתא פסוקים ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אני הגבר אנא הוא דיליפנא ייסורין אהני עלי מה דאהני לך משל למלך שכעס על מטרונה ודחפה והוציאה חוץ לפלטין הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד נמצא המלך עובר ורואה אותה אמר לה אקשית אפיך אמרה לו אדוני המלך כך יפה לי וכך נאה וכך ראוי לי שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני אמר לה אני הוא שפסלתי כל הנשים בעבורך אמרה לו אם כן למה נכנסת למבוי פלוני ולחצר פלוני ולמקום פלוני לא בשביל אשה פלונית ולא קבלה אותך כך אמר הקב"ה לישראל אקשיתון אפיכון אמרו לפניו רבש"ע כך יפה לנו וכך נאה לנו וכך הגון לנו שלא קבלה אומה אחרת תורתך אלא אני אמר להם אני הוא שפסלתי כל האומות בשבילכם אמרו

לו אם כן למה החזרת תורתך על האומות ולא קבלוה דתניא בתחלה נגלה על בני עשו
 הה"ד (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו ולא קבלוה החזירה על בני
 ישמעאל ולא קבלוה הה"ד (שם) הופיע מהר פארן ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה
 הה"ד (שם) ואתה מרבבות קדש מימינו אש דת למו וכתוב (שמות כ"ד) כל אשר דבר
 ה' נעשה ונשמע ד"א אני הגבר אריב"ל אני הוא הגבר אנא הוא איוב שנא' (איוב לד)
 מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים ראה עני א"ר שמואל בר נחמן אמרה כנסת ישראל
 כיון שראה אותי עניה מן המצות עניה ממעשים טובים הביא עלי שבט עברתו א"ר
 ברכיה גברני לעמוד בכולן את מוצא אחר מאה חסר שתים תוכחות שיש במשנה תורה
 מה כתיב (דברים כ"ט) אתם נצבים היום כלכם ומתרגמינן אתון קיימין יומא דין כלכון
 גבורים לעמוד בכולם אותי נהג בעולם הזה שנקרא חשך ולא אור אך בי ישוב הפוך
 ידו כל היום ארשב"ל מלמד שהקדוש ברוך הוא מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה אבל
 חוזר ומרחם עליהם הה"ד אך בי ישוב:

ב בלה בשרי זה ציבור ועורי זה סנהדרין כשם שהעור חופה על הבשר כך סנהדרין חופין
 על ישראל שבר עצמותי עיצומי בני אדם שהיו כבני העצומים בנה עלי ויקף ראש זה
 נבוכדנצר דכתיב ביה (דניאל ב') אנת הוא ראשה די דהבא ותלאה זה נבוכדנצר ד"א
 ראש זה אספסינוס ותלאה זה טרכינוס במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר שמואל
 ארבעה חשובין כמתים סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם מצורע שנא'
 (במדבר י"ב) אל נא תהי כמת ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל (בראשית ל') הבה
 לי בנים ואם אין מתה אנכי ומי שירד מנכסיו שנא' (שמות ד') כי מתו כל האנשים וכי
 מתים היו אלא שירדו מנכסיהם:

ג גדר בעדי ולא אצא ר' איבו אמר זה בסגר של ערבייא רבי ברכיה אמר זה קסטרא של
 פרסיין ורבנן אמרי זה מטלית של כותיים הכביד נחשתי הכביד עלי ארנוניות
 ודימוסיות וגלגלות גם כי אזעק ואשוע ר' אחא אמר כל המתפלל עם הציבור למה
 הוא דומה לבני אדם שעשו עטרה למלך בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה מה המלך
 אומר בשביל זה עני אני מקבלה מיד מקבל המלך ונותנה בראשו כך אם היו עשרה
 צדיקים עומדים בתפלה ורשע עומד ביניהם מה הקב"ה אומר בשביל רשע זה איני
 מקבל תפלתם ורבנן אמרין בא אחר הציבור מעשיו נפרטין למה הוא דומה למלך
 שנכנסו אריסיו ובני ביתו לכבדו בא אחד באחרונה אמר המלך תיסתם חביתו ומי גרם
 לו הרי שבא באחרונה כך כל המתפלל לאחר הציבור מעשיו נפרטין לכך נאמר גם כי
 אזעק ואשוע סתם תפלתי שתם כתיב לפי שתמו הציבור תפלתהון גדר דרכי בגזית
 בנות לוד היו לשות עיסתן ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא החמיצו בנות ציפורי
 הויין סלקן ושבחן בבית מיקדשא ולא הוה בר נש קריץ לתאנה קדמי מנהון והאי
 ספרא דמגדלא הוה מסדרא קנדיליה בכל ערובא שובא סליק שבח ונחת ומדליק יתהון
 ואית דאמרי ספרא הוה בכל ערובא שובא הוה סליק ופשט סדריה בבית מיקדשא
 ונחית שבית בביתיה עובדא הוה בחד בר נש דהוה קאי ורדי ערקת תורתיה נפק אמר
 להו כדו אמרו ליה באידנא אסטרטייא אתית שרי מחוי להון ולא אשכח הדרך וקרו

עליה הדין קרייה גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה אצדי כמד"א (יחזקאל כ"א) עוה עוה
עוה אשימנה :

ד דוב אורב הוא לי זה נבוכדנצר ארי במסתרים זה נבוזראדן ד"א דוב אורב זה
אספסיאנוס ארי במסתרים זה טרכינוס דרכי סורר ויפשחני תילהי כדאמרין אילן
שנפשח קושרין אותו בשביעית דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ תרין אמוראין חד
אמר כבורמא לאספריסא וחד אמר כקורת חצים שהכל מורים בה והיא נצבת ר' יודן
אמר וגברני לעמוד בכולן את מוצא אחר מאה חסר שתי תוכחות שיש במשנה תורה
מה כתיב (דברים כ"ט) אתם נצבים היום כולכם ומתרגמין אתון קיימין גבורים
לעמוד בכולן :

ה הביא בכליותי בני אשפתו רב ושמואל רב אמר בני אופיכיה בני אמוריה ושמואל אמר
בני אדם שאוכלין הרבה ומוציאין אשפות הביאן עלי הייתי שחוק לכל עמי כתיב
(תהלים ס"ט) ישיחו בי יושבי שער אלו אומות העולם שהן יושבין בבתי תרטיאות
ובבתי קרקסיאות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן
יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ואומרים בגין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי והן
אומרים אלו לאלו כמה שנים את בעי מחי והן אומרים כחלוקא דיהודאי דשבתא
ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהן והחלוקין שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על
מה זה מתאבל והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו
החוחים של זה והוא מתאבל עליהם ומכניסים את המומוס לתיאטרון שלהם וראשו
גלוח והן אומרים אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח והוא אומר היהודים הללו
שומרי שבתות הן וכל מה שהם יגעין כל ימות השבת אוכלים בשבת ואין להם עצים
לבשל בהם והם שוברים מטותיהם ומבשלים בהם והם ישינן בארץ ומתעפרים בעפר
וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהם יושבין
בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין
ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראים קינות ונהי באיכה השביעני במרורים
זה יום טוב הראשון של פסח דכתיב בו (שמות י"ב) על מצות ומרורים הרוני לענה
מה שהשביעני בליל יום טוב הראשון של פסח הרוני בליל תשעה באב לענה הוי ליל
י"ט הראשון של פסח הוא ליל תשעה באב :

ו ויגרס בחצץ שני מעשה בבנו של ר' חנניה בן תרדיון שנתחבר ללסטים וגלה את רזן
והרגוהו ומלאו פיו עפר וצרורות לאחר שלשה ימים נתנוהו בכליבא ובקשו לקלס
עליו מפני כבוד אביו ולא הניחן אמר להם הניחו לו ואני אומר על בני פתח ואמר
(משלי ה') ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטייתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך
קהל ועדה ואמו קראה עליו (שם י"ז) כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו אחותו קראת
עליו (שם כ') ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ותנן כל שהוא מסעודת
תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין ולרחוץ ולסוך וכל
שאינו מסעודת תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין רב
מן דהוא אכיל כל מאכלו נסיב חד פת פחית ויהב עליה קטם ואמר זו היא סעודת

תשעה באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה רבי אלעזר ברבי יוסי בשם ר' חנניה בריה דרבי אבהו אמר מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמשה שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה כמה מינין יש בחטה ר' אחא אמר בחטי מניית חטים דלא מנין ורבנן אמרי חמש מאות בחטין כמנין מניית ר' חנינא ור' יונתן הוו יתבין וחשבין להון עד שתין וקמו להון ועוד א"ר אלעזר בר' יוסי מעשה באשה אחת שהוליכה את בנה אצל חד פרכוטס אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו מאה מינין בביצה שמע רבי ואמר לא ראינו שיש טובה בעולם שמע ר"ש בן חלפתא ואמר לא שמענו שיש טובה בעולם רבי יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערבי צומא רבא אכל ופסק שמע ריש גלותא ואתא לגביה אמר ליה ישגח עלי רבי א"ל אכלית ופסקית א"ל ישגח עלי רבי דלא יהון אמרין לא חשביה כלום מטרח עלוי אזל עימיה כיון דאזל אמר לטליא ברי פטיליק דאת מייתי לן חד זמן קדמי לא תייתי לן זמן אחורי מן דאכלון אייתין קדמיהון תמנין פטיליקין אכל מכל פטיליק חד פת ומכל פטיס חד כס א"ל רבי מן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטיליקין מחדא פטיליקי אכל רבי חדא פתית ומחדא פטיס אישתי רבי חד כס אמר ובמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאיתיהיב לה היא נפשה ר' אבהו אזל לבצרה ואיתקבל גבי יוסי רישא אייתון קמיה תמנין מיני מוחין דעוף א"ל לא יכעוס רבי דלא הוה צידא ספק ולא קריין ליה יוסי רישא אלא דלא הוה מאכליה אלא מוחין דעוף ר' חייא רבא אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב"ל אייתו לקמיה עשרים וארבעה תבשילין א"ל בשבתא מה אתון עבדין אמר ליה אנן כפלין להון לבתר יומין אתא ריב"ל לטבריא ואיתקבל גבי ר' חייא רבא ויהב לתלמידיו דר' יהושע דרכמונין ואמר להון זילו ועבידו לרבכון כמנהגיה רבי יצחק בר' אליעזר הוה ידע למיסדר סעודתא כמנין ימות החמה כד הוה ליה הוה עביד כד לא הוה ליה נסיב גרעינין ומני עליהון בגין דלא יתנשי יתהון נשיתי טובה ארשב"ג זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה' ארשב"ל משהקדוש ב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה חוזר ומרחם עליהם הה"ד ואומר אבד נצחי:

ז זכר עניי ומרודי כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע זכור ענויין שעניתי ומרודי שמרדתי כך ויסורין שהרויתני לענה ורוש יצאו אלו זכור תזכור תני ר' חייא משל למלך שיצא למלחמה והיו בניו עמו והיו מקניטין אותו למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו אמר המלך הלואי היו בני עמי ואפי' היו מקניטים אותי (ואית ג' פסוקים (ירמיה ט') מי יתנני במדבר מלון אורחים) כך המלך זה הקב"ה בניו אלו ישראל בשעה שהיו ישראל יוצאין למלחמה היה הקדוש ברוך הוא יוצא עמהם כיון שהכעיסוהו לא יצא עמהם וכיון שלא היו ישראל בארץ אמר [הלואי היו ישראל עמי ואפי' היו מכעיסים אותי ואית לן ג' פסוקים (ירמיה ט')] מי יתנני במדבר מלון אורחים מי יתן עמי עמי כמראש כשהיה במדבר וכתוב (יחזקאל ל"ו) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו' והדין זכור תזכור ותשוש עלי נפשי א"ר יודן זכור תזכור יודע אני שאתה זוכר אומות העולם אבל מה אעשה ותשוש עלי נפשי מתלא

אמרה עד דשמינא עביד קטין נפשיה דקטינא נפקת זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר משל למה"ד למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה ואמר לה כך וכך חופות אני עושה לך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לך הניחה המלך והלך לו למדינת הים ואיחר לשם נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך המלך והלך לו למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך והיתה בוכה ומתאנחת וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת ורואה בכתובתה כך וכך חופות אני עושה כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לך מיד היתה מתנחמת לימים בא המלך אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים אמרה לו אדוני המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי כך עובדי כוכבים מונין את ישראל ואומרים להם אלהיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם עוד אינו חוזר עליכם והן בוכין ומתאנחין וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ומוציאין שכתוב (ויקרא כ"ו) ופניתי אליכם והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוכםם והתהלכתי בתוכםם והן מתנחמין למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים והן אומרים לפניו רבש"ע אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו האומות לכך נאמר זאת אשיב אל לבי ואין זאת אלא תורה שנא' (דברים ד') וזאת התורה וכן דוד אמר (תהלים קי"ט) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי על כן אוחיל לו ומיחדים שמו שתי פעמים ביום ואומרים (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד:

ח חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו ארשב"ל משהקדוש ברוך הוא מתייאש מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב חסדי ה' כי לא תמנו חדשים לבקרים רבה אמונתך א"ר אלכסנדר' על שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחית המתים א"ר שמעון בר אבא על שאתה מחדשנו בבקרן של מלכיות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו א"ר חלבו בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם אמר ר' ברכיה השבתי לר' חלבו והא כתיב (בראשית ל"ב) ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לי חנוקה סברת לחנוקני גבריא' ומיכאל הן הן שרים של מעלה דכולם מתחלפין ואינן לא מתחלפין אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניה אמר לו אתם אומרים בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך הוא כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם אמר לו אין אמר לו ולאן אינן אזלין אמר ליה מן הן דמתבריאן אמר ליה מניין מתברייך אמר לו מן הדין נהר דנור אמר ליה ומה עיסקיה דנהר דנור א"ל כהדין ירדנא דלא פסיק לא בליליא ולא פסיק ביממא א"ל והינין ירדנא מהלך ביממא ופסיק בליליא אמר ליה נטר הוינא בבית פעור והדין ירדנא כמה דמהלך ביממא כך מהלך בליליא א"ל ומניין אותו נהר דינור נפיק אמר ליה מן זיעתהון דחיותא ממה דטעונין בכורסא חלקי ה' אמרה נפשי רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר למלך שנכנס למדינה והיו עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטילוטין והיו גדולי מדינה יושבים באמצע המדינה חד אמר אנא נסיב דוכסין לגבי וחד אמר אנא נסיב איפרכין לגבי וחד אמר אנא נסיב איסטרטילוטין לגבי היה פקח אחד לשם אמר אנא נסיב למלכא דכולא מתחלפים

ומלכא אינו מתחלף כן עובדי כוכבים מהן עובדין לחמה ומהן עובדין ללכנה ומהן עובדין לעץ ואבן אבל ישראל אינן עובדין אלא להקב"ה הה"ד חלקי ה' אמרה נפשי שאני מיחד אותו שתי פעמים בכל יום ואומר (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד :

ט טוב ה' לקויו יכול לכל תלמוד לומר לנפש תדרשנו ודכוותיה (תהלים ע"ג) אך טוב לישראל אלהים יכול לכל ת"ל לברי לבב אלו שלכם ברור עליהם שאין בידן עון ודכוותיה (שם פ"ד) אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל ת"ל מסלות בלבכם אלו דשבילי אוריתא כבושין בלבהון ודכוותיה (שם קכ"ה) הטיבה ה' לטובים יכול לכל ת"ל ולישרים בלבותם ודכוותיה (שם קמ"ה) קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת ודכוותיה (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע יכול לכל ת"ל לשארית נחלתו טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' ארשב"ל משהקדוש ברוך הוא מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הה"ד טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עול תורה עול אשה עול מלאכה :

י ישב בדד וידום א"ר שמואל בר נחמן קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמר לו לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק אמר אף אני עושה כן הה"ד (ישעיה נ') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו מכבה את הפנסין אמר להם אף אני עושה כן הה"ד (יואל ב') שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו מהלך יחף אמר להם אף אני עושה כן הה"ד (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו יושב ודומם אמר להם אף אני עושה כן הה"ד ישב בדד וידום כי נטל עליו יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה יתן למכהו לחי ישבע בחרפה ר' הוה פשיט קרייה וכד הוה מטי לאילין פסוקיא הוה בכי (שמואל א' כ"ח) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי וכתוב (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו אפילו דברים שאין בהם ממש נכתבין לו לאדם על פנקסו ומי כותבן (שם) עושה שחר עיפה (צפניה ב') בקשו את ה' כל ענוי הארץ וגו' וכתוב (עמוס ה') שנאו רע ואהבו טוב וגו' למה (קהלת י"ב) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט וגו' והדין יתן בעפר פיהו וגו' וכתוב יתן למכהו לחי ישבע בחרפה :

כ כי לא יזנח לעולם ה' כביכול לא שבק ולא שביק כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו ארשב"ל משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב כי אם הוגה ורחם וגו' כי לא ענה מלכו ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר בשני מקומות פעלו ישראל באחד פעלו בפיהם ולא בלבם ובאחד פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם ואלו הן סיני ובבל בסיני פעלו בפיהם ולא בלבם הדא הוא דכתיב (תהלים ע"ח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וגו' בבבל פעלו בלבם ולא בפיהם הדא הוא דכתיב כי לא ענה מלכו אמר הקדוש ברוך הוא יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבבל

ויבא לב שבבבל וכפר על לב שבסיני אעפ"כ ויגה בני איש הביא עליהם איש צר ואויב זה המן והגה את מכתן:

ל לדכא תחת רגליו וגו' זה נבוכדנצר שכתוב בו (דניאל ב') די דיירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנת הוא ראשה די דהבא:

מ מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מי צוה המן צוה והקדוש ברוך הוא לא צוה המן צוה להשמיד להרוג ולאבד והקב"ה לא צוה אלא (אסתר ט') ישוב מחשבתו וגו' מפי עליון לא תצא הרעות והטוב א"ר אלעזר משעה שאמר הקדוש ברוך הוא (דברים ל') ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע לא יצאת טובה לעושה רעה ורעה לעושה טובה אלא טובה לעושה רעה ורעה לעושה טובה (שמואל ב' ג') ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו מה יתאונן אדם חי דיו שהוא חי א"ר לוי אמר הקב"ה חיותך בידי וחי ואתה מתאונן א"ר הונא יעמד כגבור ויודה על חטאיו ואל יתאונן א"ר ברכיה מה יתאונן על חי העולמים אם מבקש הוא להתאונן גבר על חטאיו רבי אומר בני תורעמנין אדם הראשון אחר כל השבח שעשיתי עמו הוא מתרעם לפני ואומר (בראשית ג') האשה אשר נתתה עמדי אף יעקב כן אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא מתרעם ואומר (ישעיה מ') נסתרה דרכי מה' ואף בניו כן אני עוסק לבור להם לחם קל כדי שלא יהא אחד מהן גוסס ודולרייא אוחזתו והן מתרעמין לפני ואומרים (במדבר כ"א) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל אף ציון כן היא (ישעיה מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני:

נ נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' נשא לבבנו אל כפים אל בשמים ר' ביבא בר זבדאי ורבי תנחום בר חנילאי ורבי יאשיה נפקין לתעניתא דרש רבי ביבא בר זבדאי ואמר איפשר דליביה דבר נש נסיב מיניה וחזר עליה אלא נשווי לבינן לגבי ידינן ואחר כך אל אל בשמים אם יש שרץ בידו של אדם אפילו טובל בכל מימי בראשית אינו טהור לעולם השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה במ' סאה דרש ר' תנחומא (ד"ה ב' י"ב) ויכנעו שרי יהודה והמלך ויאמרו צדיק ה' וכתוב וכראות ה' כי נכנעו ויהי דבר ה' אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה ולא תתן חמתי בירושלים ביד שישק וכראות ה' כי נתענו אין כתיב כאן אלא כי נכנעו דרש ר' יאשיה (צפניה ב') התקוששו וקושו ונקשט עצמן ואחר כך נקשט אחרים מבנין דאית הכא בר נש דאמר עלי לישן בישא קדם ר' יוחנן אלא כל עמא לדינא אמרון הוה תמן ר' חייא ור' אמי ור' יוסי קמוין ונפקון להון נחנו פשענו ומרינו רבנן דהתם אמרי אית כרנכי מרירן בסימא דסימא חמיע רבנן דהכא אמרין אין דעובדין בישין למריהון קשין ר' הונא בשם רב יוסף אמר נחנו פשענו ומרינו כמדנתנו אתה לא סלחת כמדותיך א"ר לוי נחנו פשענו ומרינו והחרבת מקדשיך:

ס סכתה באף ותרדפנו הרגת ולא חמלת סכותה בענן לך ר' חלבו שאל את ר' שמואל בר נחמן אמר לו מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה אמר לו נמשלה תפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים מה מקוה זו פעמים

פתוחה פעמים נעולה כך שערי תפלה פעמים נעולים פעמים פתוחין אבל הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחין אמר רב ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם הה"ד (דברים ד') כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואין קריאה אלא תפלה שנא' (ישעיה ס"ב) והיה טרם יקראו ואני אענה א"ר יוסי בר חלפתא עתים הן לתפלה שכך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם בשעה שאני מתפלל לפניך תהיה תפילתי על שעת רצון הדא ה"ד (תהלים ס"ט) ואני תפילתי לך ה' עת רצון ר' עקיבא היה עומד ונדון לפני טורנוסרופוס והיה שם יהושע הגרסי עומד בתפלה עמו ירד ענן והקיפן אמר דומה אני שלא ירד ענן והקיף אלא כדי שלא תשמע תפלתו של רבי הדא הוא דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים מאסיא פסילאייא:

פ פצו עלינו פיהם למה הקדים פ"א לעי"ן שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם:

ע עיני נגרה ולא תדמה וגו' עד ישקיף וירא ה' משמים ר' אחא בשם ר' שמואל בר נחמן אמר בג' מקומות מצינו רוח הקדש סמוך לגאולה מאי טעמא (ישעיה ל"ב) משוש פראים מרעה עדרים מה כתיב אחריו (שם) עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל והכרמל ליער יחשב ודכוותיה (שם ס') הקטן יהיה לאלף והצעיר וגו' וכתיב בתריה (שם ס"א) רוח אדני אלהים עלי יען משח ה' אותי והדין עיני נגרה וכתיב בתריה עד ישקיף וירא ה' משמים עיני עוללה לנפשי ארשב"ג חמש מאות בתי סופרים היו בביתר והקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות והיו אומרים אם יבואו השונאים עלינו במכתבים הללו אנו יוצאין ודוקרין אותן וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקראתי על עצמי עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי:

צ צוד צדוני כצפור אויבי חנם צמתי בבור חיי זה יוסף זה ירמיה זה דניאל צפו מים על ראשי וגו' אלו האומות שכתוב בהם (שם ז') הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאומים כשאון מים כבירים:

ק קראתי שמך ה' מבור תחתיות זה יוסף זה ירמיה זה דניאל קולי שמעת וגו' קרבת ביום אקראך:

ר רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי ראיתה ה' עותתי שפטה משפטי חד יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה אמר ליה מאן את אמר ליה יהודאי אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה אמר איזילו וסבו ראשיה עבר אוחרן חמא מה איעביד בקדמיא ולא שאל בשלמיה אמר ליה מאן את אמר ליה יהודאי אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ולא שאל בשלמיה אמר ליה איזילו וסבו רישיה א"ל סנקליטין שלו לית אנן ידעין מה אילין עובדי דאת עביד דשאל בשלמך מיתקטיל דלא שאל בשלמך מתקטיל אמר להון ואתון בעיין מלכה יתי איך אנא בעי למקטלה בשנאי ורוח הקדש צווחת ואומרת ראיתה ה' עותתי ראיתה כל נקמתם וגו':

ש שמעת חרפתם ה' שפתי קמי והגיונם שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם אנא זמריהון:

ת תשיב להם גמול ירמיה אמר תשיב להם גמול ואסף אמר (תהלים ע"ט) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם מהו אל חיקם ר' יהודה בן גדיא אמר תשיב להם גמול מה שעשו בבית המקדש שנתון בחיקו של עולם כמד"א (יחזקאל מ"ג) ומחיק הארץ ועד העזרה ורבנן אמרי מה שעשו במילה שנתנה בחיקו של אדם דאמר רבי יהושע דסכנין ור' לוי בש"ר יוחנן שהיו נוטלים מילותיהם של ישראל ומזרקין אותן כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת הא לך מה שבחרת עד שעמד שמואל הנביא ופרע בהם הדא הוא דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וכתיב (שם) וישסף שמואל את אגג וגו' א"ר אבא בר כהנא התחיל מחתך בבשרו חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות הה"ד (איוב י"ח) יאכל בדי עורו ר' יצחק אמר הביא ארבעה קונדיסין ומתחו עליהם (שם) ויאמר אגג אכן סר מר המות כך ממיתין השרים מיתות מרות רבי יצחק אמר סירסו לפי שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה על דא נפרע ממנו הדא הוא דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך וישסף מלמד שחתכו ארבע חתיכות תתן להם מגינת לב תרין אמוראין חד אמר תבירות ליבא וחד אמר עזיזות ליבא מאן דאמר תבירות ליבא שנאמר (בראשית י"ד) אשר מגן צריך בידך ומאן דאמר עזיזות ליבא שנא' (דברים לג) מגן עזרך תאלתך להם תלי אותן ביסורין והבא עליהם כל אלות שבתורה כד"א (שם ל') ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך וגו':

ת תרדוף באף ותשמידם ירמיה אמר תרדוף באף ותשמידם ומשה אמר (שמות י"ז) כי מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים שמואל אמר עמלק כמשמעו זכר זה המן מחה בעולם הזה אמה לעולם הבא מתחת השמים לו ולכל הדור ההוא עד סוף כל הדורות ר' יהושע אמר שלא יהא נין ונכד לעמלק מתחת השמים שלא יאמרו אילן זה של עמלק גמל זה של עמלק רחל זו של עמלק ר' אליעזר אומר לפי שביקש לאבד את ישראל מתחת כנפי השמים אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רשע זה בא לאבד את ישראל מתחת כנפיו ספר תורתך שנתת להם מי יקרא בו ד"א לפי שבקש לאבד את ישראל שהן עתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו שנאמר (דברים כ"ח) מקצה הארץ ועד קצה הארץ ר' אליעזר אומר אימתי יאבד שמם של אלו מן העולם ותיעקר עבודת כוכבים ועובדיה מן העולם ויהא הקדוש ברוך הוא יחידי בעולם כענין שנאמר (זכריה י"ד) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בשעה שתתקדש באף ותשמידם מתחת שמי ה' ר' נתן אמר לא בא המן אלא לזכר ישראל הה"ד (אסתר ט') וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. סליק אלפא ביותא תליתאה.

פרשה ד

א איכה יועם זהב ר' שמואל אמר איך כיסה דהבא כד"א (יחזקאל כ"ח) כל סתום לא עממוך ורבנן אמרין איך שינה דהבא ר' חמא בר חנינא אמר איך עמה דהבא הה"ד איכה יועם זהב דתני ר' חייא גחלים יכול עוממות ת"ל אש אי אש יכול שלהבת ת"ל גחלים הא כיצד מביא מן הלוחשות הללו תשתפכנה אבני קדש כד הוו חברייא נפקין לפרנסתהון הוו קרו עליהון תשתפכנה אבני קדש ד"א מדבר ביאשיה איכה יועם זהב שהיה דומה לארנטס של זהב ישנא הכתם הטוב שהיה גופו דומה לאבן טובה ומרגליות תשתפכנה אבני קדש אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן הדא הוא דכתיב (ד"ה ב' ל"ה) ויקבר בקברות אבותיו וכי בכמה קברות נקבר דאת אומר בקברות אבותיו אלא אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן ד"א מדבר באנשי ירושלים שהיו דומין לארנטס של זהב וגופן דומה לאבן טובה ומרגליות ואם יאמר לך אדם אין הכתוב מדבר באנשי ירושלים אמר לו כבר כתיב [בני ציון]:

ב בני ציון היקרים מה היתה יקרותן עירוני שנשא ירושלמית היה נותן לה משקלה זהב וכן ירושלמי שנשא עירונית היו נותנין לו משקלו זהב ד"א מה היתה יקרותן בשעה שהיה אחד מהן נושא אשה גדולה ממנו היה עושה שולחנות יותר מן היציאות ירודה ממנו היה עושה הוצאות יותר מן השלחנות ד"א מה היתה יקרותן לא היה אחד מהם הולך לסעודה עד שנקרא ונשנה:

ג מעשה שהיה באדם אחד בירושלים שעשה סעודה אמר לבן ביתו לך והבא לי קמצא רחמי אזל ואיתי ליה בר קמצא שנאיה עאל וישב בין האורחים עאל אשכחיה ביני אריסטיא אמר לו את שנאי ואת יתיב בגו ביתאי קום פוק לך מיגו ביתאי אמר לו אל תביישני ואנא יהיב לך דמי דסעודתא אמר לו לית את מסובה אמר לו אל תביישני ואנא יתיב ולית אנא אכיל ושתי אמר לו לית את מסובה אמר ליה אנא יהיב דמי כל הדין סעודתא אמר ליה קום לך והיה שם ר' זכריה בן אבקולס והיתה ספק בידו למחות ולא מיחה מיד נפיק ליה אמר בנפשיה אילין מסביין יתבין בשלוותהון אנא איכול קרצהון מה עבד הלך אצל השלטון אמר לו אילין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקריבניהו אינון אכלין להון ומקריבין אוחרנים בחילופייהו נזף ביה אזל לגביה תוב אמר ליה כל אילין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקריבניהו אינון אכלין להון ומקריבין אוחרין בחילופייהו ואם לא תאמין לי שלח עמי חד איפרכו וקורבניא ואת ידע מיד שאיני שקרן עד דאתיא באורחא דמך איפרכו קם הוא בליליא ועשאן כולן בעלי מומין בסתר כיון שראה אותן הכהן הקריב אוחרנין תחתיהון אמר ההוא שליחא דמלכא למה לית את מקריב אילין קורבניא אמר ליה למחר אתא יום תליתאה ולא קרבהון שלח ואמר למלכא ההוא מילתא דיהודאה קאמר קושטא קאמר מיד סליק למקדשה והחריבו הדא דבריא אתא אמרין בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא אמר ר' יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל ד"א מה היתה יקרותן לא היה אחד מהן מוליד חסר ובעל מום:

ד מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורין בקלון הלך שם ראה תינוק אחד יפה עינים טוב ראי וקווצותיו סדורות לו עומד בקלון עמד על פתחו לבדקו וקרא עליו הפסוק הזה (ישעיה מ"ג) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים ענה התינוק אחריהם הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו כיון ששמע ר' יהושע קרא עליו בני ציון היקרים המסולאים בפז וזלגו עיניו דמעות ואמר מעיד אני שמים וארץ שמובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל והעבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עליו אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע ד"א מה היתה יקרותן שלא היה אחד מהן הולך לסעודה עד שהיה יודע עם מי סועד ולא היה חותם עד שהיה יודע עם מי חותם לקיים מה שנאמר (שמות כ"ב) אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס ד"א מה היתה יקרותן שלא היה אחד מהן הולך לסעודה אלא אם כן הופך יד אונקלי שלו וכל כך למה כדי שלא יטענו אחר טענת חנם ד"א מה היתה יקרותן שלא היה אחד מהן טוען טענת חנם רשב"ג אומר זה מנהג גדול היה בירושלים פורשין מטפחת על גבי הפתח כל זמן שהמטפחת פרושה אורחין נכנסין נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין להכנס אלא שלש פסיעות ד"א מה היתה יקרותן שהיו מוסרין הסעודה לטבח אם נתקלקל דבר בסעודה היו עונשין את הטבח הכל לפי כבודו של בעל הבית והכל לפי כבוד האורחין ד"א מה היתה יקרותן בשעה שאחד מהן עושה סעודה היה צר כל מיני סעודה במפה וכל כך למה מפני איסטניסיה כדי שלא יהא אחד אוכל דבר שרע לו א"ר חייא קרא בשם ר' שמואל בר נחמן מיום שחרב בית המקדש בטל יין קרוש וזכוכית לבנה ולמה קורין אותה לבנה שהיתה מתקפלת:

ה מעשה באחד מגדולי ירושלים דאמר לטליא זיל ואיתי לי מיא והוה מצפי ליה על ריש איגרא אתא אמר ליה לא אשכחת מיא א"ל טרוף קולתיך קומי וטרף קולתיך קומוהי וטרף הוא נפשיה מן רישא דאיגרא ונפל ומת ונתערבו אבריו עם החרסין ועליו הוא אומר איכה נחשבו לנבלי חרס:

ו גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן אילן ירודאתא כמין מסווין פריסין על אפיהון כד אינון מניקין בניהון דלא יהוון חמיין בניהון סמקון ואכלין להון:

ז דבק לשון יונק אמר רבי אבא בר כהנא אמת המים שהיתה באה מן החניות עמדו המציקים החריבוה ושפכוה והיה אדם מוליך את בנו לאמה ולא מצא מים והיה מדבק לשונו לחכו בצמא עוללים שאלו לחם וגו' רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן רבי יהודה אמר אם אין מי שיתן להם מי ינחמם כמה דאת אמר (ירמיה י"ז) ולא יפרסו להם על אבל רבי נחמיה אמר אין מי שיתן להם פרוסה של לחם כמד"א (ישעיה נ"ח) הלוא פרוס לרעב לחמך ורבנן אמרין אין להם מי שהוא עומד בשורה כד"א (ויקרא י"א) כל מפרסת פרסה:

ח האוכלים למעדנים ר' חנינא בר פפא אמר גלוסקין וחמר עתיק האמונים עלי תולע טריפון בקיקלא :

ט ויגדל עון בת עמי ר' יהושע בר' נחמיה בשם ר' אחא אמר נאמר בשבט יהודה ובנימן מה שלא נאמר בסדומיים בסדומיים כתיב (בראשית י"ח) וחטאתם כי כבדה מאד אבל בשבט יהודה ובנימן נאמר (יחזקאל ט') ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד א"ר תנחומא אית לי חורי ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידיים אותן לא פשטו ידיהם במצות ואלו פשטו ידיהם במצות הדא הוא דכתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכל כך למה בשביל שהיו לברות למו :

י זכו נזירה משלג אלו שהיו שותין את השלג צחו מחלב אלו שהיו שותין את החלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם ספיר זה דבר קל הוא א"ר פנחס מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי אמר לו הלוקח על מנת לבודקו אקחנו נתנו על גבי הסדין והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדין ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו (ס"א) ספיר גזרתם א"ר יודן כל גזירה וגזירה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר ואם תאמר רך הוא א"ר פנחס כו' :

יא חשך משחור תארם ר' אבא בר כהנא אמר כהדא חרתא ור' לוי אמר כהדא נאגא לא נכרו בחוצות א"ר אליעזר בר' צדוק אראה בנחמה אף על פי כן שהיה אבא כל אותן השנים אחר חורבן לא חזר גופו עליו כמות שהיה לקיים מה שנאמר צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ (ס"א) לא נכרו בחוצות א"ר אליעזר בר צדוק מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים הוא הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שיערה ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא ולא היתה תובעת אלא דבילה לקיים מה שנאמר לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם) :

יב טובים היו חללי חרב בחורבן ראשון שהיו מתים מריח עוכבניין אבל בחורבן האחרון לא היה עוכבניין מה היו עושין להם היו מביאים גדיים וצולין אותן במערכה של עיר והיה אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים לקיים מה שנאמר שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי :

יג ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן ר' הונא בש"ר יוסי אמר אמר הקב"ה לא הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי כיצד היתה לאחת מהן ככר אחת והיה בה כדי שתאכלנה היא ובעלה יום אחד וכיון שמת בנה של שכינתה היתה נוטלת אותו הככר ומנחמה אותה בה והעלה עליהם הכתוב כאלו בשלו ילדיהן למצות הה"ד ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכל כך למה בשביל שהיו לברות למו :

יד כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו אמר ר' ארבע שפיכות לטובה וארבע שפיכות לרעה ארבע שפיכות לטובה שנא' (זכריה י"ב) ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלים רוח חן ותחנונים (יואל ג') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יחזקאל ל"ט) ולא אסתיר עוד פני מהם

אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים וארבע שפיכות לרעה שנאמר (ישעיה מ"ב) וישפך עליו חמה אפו וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט') בשפך את חמתך על ירושלים וכתוב שפך כאש חמתו והדין כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר מזמור לאסף אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים והיה מזמר אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו כך אמרו לאסף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה:

טו לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה ואלו הן דוד ואסא יהושפט וחזקיהו דוד אמר (תהלים י"ח) ארדפה אויבי ואשיגם וגו' א"ל הקדוש ברוך הוא אני עושה כן הה"ד (שמואל א' ל') ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מהו למחרתם ריב"ל אמר לשתי לילות ויום אחד והיה הקב"ה מאיר לו בלילות בזיקין וברקים כמה דתנינן תמן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים הדא הוא דכתיב (תהלים י"ח) כי אתה תאיר נרי וגו' עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה אמר לו אני עושה שנאמר (ד"ה ב' י"ד) וירדפם אסא וגו' כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד לפני אסא אין כתיב כאן אלא לפני ה' ולפני מחנהו עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה שנאמר (שם כ') ובעת החלו ברנה ותהלה וגו' עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה אמר לו הקב"ה אני עושה שנאמר (מלכים ב' י"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' כמה נשתייר מהן רב אמר עשרה שנאמר (ישעיה י') ונער יכתבם שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד ר' אליעזר אומר ששה שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה ר' יהושע אומר חמשה שנאמר (שם י"ז) שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ר' יהודה בר' סימון אמר תשעה הה"ד (שם) וארבעה חמשה בסעיפיה פוריה ר' תנחום בר חנילאי אמר ארבעה עשר הה"ד (שם) שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה בין כדברי אלו בין כדברי אלו הכל מודים שנבוכדנצר אחד מהם היה אלא כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא עלה והחריב בהמ"ק אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי מיעבד לי כמה דעבד לסבי מה עשה בא וישב בדפני של אנטוכיא ושלח נבוזראדן רב טבחים להחריב את ירושלים עשה שם שלש שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה וכיון שלא היה יכול לכבוש בקש לחזור נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כלה וכיון ששקעה כלה נכנסו השונאים לירושלים על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים:

טז מחאת נביאיה ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים א"ל לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל תמן כתיב (ויקרא י"ז) ואיש איש מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה או עוף וגו' וכסהו בעפר בדם הכא כתיב (יחזקאל כ"ד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר וכל כך למה להעלות חמה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות שבע עבירות עברו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה ושבת ויום הכיפורים היה וכיון שעלה נבוזראדן חזייה לדמיה דזכריה דהוה קא רתיח אמר להון מאי האי אמרו ליה דם פרים וכבשים אייתי פרים וכבשים ולא אידום אייתי כל מיני דמים ולא אידום אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישראל דהנך אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו ליה והשתא דאמר להו לית הכי אמרו ליה מה נכסי מינך נבייא כהנא הוה לך והוה מוכיח לך לשום שמיא קבילו לא קבילנא מיניה אלא קאימנא עילויה וקטלינן ליה אמר להון אנא פייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח שחט סנהדרי קטנה עילויה ולא נח אייתי פירחי כהונה שחט עילויה ולא נח שחט תינוקות של בית רבן עילויה ולא נח גחין עילויה א"ל זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם לאלתר נח והרהר נבוזראדן הרשע תשובה ואמר ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט') שופך דם האדם באדם דמו ישפך אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו מיד נתמלא הקדוש ברוך הוא רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו על אותה שעה הוא אומר מחטאת נביאיה עונות כהנייה השופכים בקרבה דם צדיקים:

יז נעו עורים בחוצות סומין שבהם אמרו מי יראה לנו אותו מקום שהרגו את זכריה שנלך ונחבקנו ונשקנו לקיים מה שנאמר נעו עורים בחוצות נגואלו בדם חגרין שבהם מה היו אומרין מי יראה לנו את הדם של זכריה שנלך ונפרכס בה לקיים מה שנאמר בלא יוכלו יגעו בלבושיהם:

יח סורו טמא קראו למו ר' חנינא פתר קרא בבנות ציון הדא הוא דכתיב (ישעיה ג') ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו' הויין שייפן ברומיהון ומהלכן בגסות הרוח ותלכנה נטויות גרון כשהיתה אחת מהן לובשת את תכשיטיה היתה מטה מכאן ולכאן את גרונה בשביל להראות את תכשיטיה ומסקרות עינים ר' אסי דקיסרין אמר שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא ורשב"ל אמר בקלורית אדומה הלך וטפוף תלכנה כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתראה טפח על גביהן וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קרקוסין עבים כדי שתראה ארוכה וברגליהם תעכסנה ר' יוסי אומר שהיתה צרה צורת דרקין על מנעליה ורבנן אמרין שהיתה מביאה זפק של תרנגול וממלא אותו אפרסמון ונותנת אותו בין עקיבה למנעלה וכשהיתה רואה כת של בחורים היתה דופקת עליו והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס הזה של עכנא והיה ירמיה אומר להם עשו תשובה עד שלא יבאו אויבים אמרו לו אם יבאו אויבים עלינו מה הן יכולין לעשות לנו הה"ד

(שם ה') האומרים ימהר יחשיה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה דוכסא רואה אותי ונוטלני ומושיבני עמו בקרונין אמרה לירמיה נדע דמאן יהא קיימת או דילן או דיליה וכיון שגרמו עונות ובאו שונאיהן היו מתקשטות ויוצאות לפניהם כזונות דוכסא רואה אותה ונוטל אותה אפרכוס רואה אותה ונוטל אותה איסטרטוליס רואה אותה ונוטל אותה ומושיבה עמו בקירונין אמר הקב"ה ולא קימא ידידי וקימא דילהון מה עשה (שם ג') ושפח ה' קדקד בנות ציון ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא ר' אלעזר אמר הלכה אותן בצרעת הא מה דאת אמר (ויקרא י"ד) ולשאת ולספחת ולבהרת ר' יוסי בר' חנינא אמר העלה על ראשיהם משפחות משפחות של כנים ור' חייא בר' אבא אמר עשאן שפחות מכודניות מהו מכודניות אמהן משעבדן ר' ברכיה וחלפי בר' זביד בשם ר' איסי מהו ושפח ושפע כדי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות אמר הקדוש ברוך הוא יודע אני שאין עובדי כוכבים בדילין מן הצרעת מה עשה (שם) וה' פתהן יערה רמז הקב"ה למעיינם והיה מוציא דם עד שממלא כל הקרונין והיה אותו השלטון נועצה ברומח ונותנה לפני קרונין והיתה קרונין עוברת עליהן ומפסקתן הוא שירמיה אומר סורו סורו אל תגעו ר' אבא אמר לשון יוני הוא סירון סירון כי נצו גם נעו ר' חנינא אמר לא גלו ישראל עד שניאצו להקב"ה ור' סימון אמר לא גלו ישראל עד שנעשו בעלי מצות להקדוש ברוך הוא:

יט פני ה' חלקם החליקן מן מאה מאה מן מאתים מאתים דתמן צווחין למאתן מאתן:

כ עודינו תכלינה עינינו מה היו עושין עשרת השבטים היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לבבל שאם יבואו שונאים יהיו להם כדי לסייען הה"ד (הושע י"ב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל פעם אחת באו שונאין ושלחו אצל פרעה נכה כשהוא מפרש בים הגדול רמז הקב"ה לשלדותיהן והיו שטין על פני המים אמרו אלו לאלו מה טיבן של שלדות הללו אמר להם אבותיהם של אלו תחת אבותיכם עמדו ועמדו והטביעו אותם במים אמרו וכך עשו לאבותינו ואנחנו הולכים ומסייעין להם מיד חזרו הה"ד (ירמיה ל"ז) הנה חיל פרעה היוצא להם לעזרה שב לארצו אל מצרים לכך נאמר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע:

כא צדו צעדינו מלכת ברחובותינו וגו' חמשים ושתים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש ולמה הדליקו אמרו הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמרו ליה בעית לאיעבדא בוליוטין אמר להו לא בעית לאיעבדא ארכונטיס אמר להו לא אמרי ליה מבגין דשמעינה דאית לך חד איסא את בעי מזבנא יתיה לי אמר לו לית בדעתי והוה כותב ומשלח עוניתיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקוניה מיעל לאיסיא דהוא מזבנא לי והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת ריגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זותא הה"ד צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטיאיתא קרב קצנו קיצא דההוא ביתא מלאו ימינו יומא דההוא ביתא אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י"ז) שמח לאיד לא ינקה:

כב קלים היו רודפינו מנשרי שמים טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל תשעה באב והיו כל ישראל אבלים נשתתק הולד בחנוכה אמרו ישראל נדליק או לא נדליק אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטא אדליקו אזלון ואמרון לישן ביש לאשתו של טרכינוס אילין יהודאין כד ילדת הוון מתאבלין וכד מיית ולדא אדליקו בוצינייא שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברברייך בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך סליק לאילפא וחשיב למיתי בעשרה יומין ואיתיתיה רוחא בה' יומין אתא ואשכחינון דהוו עסקין בהדין פסוקא (דברים כ"ח) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר אמר להו אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואיתתני רוחא בחמשא יומין הקיפן לגיונותיו והרגן אמר לנשים השמיעו לגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי לאנשים אמרו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי מיד הקיפן לגיונותיו והרגן ונתערבו דמים של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד שהגיע לקיפרוס נהר על ההרים דלקונו ר' איבו אמר שהיו דולקין אחר המעביות ר' יעקב דכפר חנין אמר אלו שהציתו אש בירושלים ורבנן אמרי אלו דולקיהן של ישראל לכך נאמר על ההרים דלקונו:

כג רוח אפינו משיח ה' ר' ור' ישמעאל בר' יוסי היו יושבים ופושטין במגילות קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשכה שיירו בה אלפא ביתא אחת אמרו אנו יוצאים וגומריין אותה למחר וכשעלה רבי לביתו נכשל באצבעו אמר על עצמו (תהלים ל"ב) רבים מכאובים לרשע אמר לו ר' ישמעאל בר' יוסי אלו היינו עוסקין בענין הזה והגיעך כך כך הייתי אומר עכשיו עאכ"ו רוח אפינו וגו' כיון שעלה רבי לביתו נתן על המכה ספוג יבש וקשר עליה גמי בחוץ א"ר ישמעאל בר' יוסי ממנו למדנו שלשה דברים לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את המכה גמי מבית מוכן ואין קורין בכתבי הקדש אלא מן המנחה ולמעלה אבל שונין בהם ודורשין בהם ואם היו צריכין לבדוק ולקרות מביאין וקורין שמואל אמר חרס כל שהוא ר' זעירא בשם ר' שמואל אמר מגופת חבית וחרסית מותר לטלטלן בשבת השליכן לאשפה אסור לטלטלן בשבת (שם) והבוטח בה' חסד יסובבנו ר' אלעזר בצראה ור' תנחום בשם ר' אחא אמרו אפילו רשע וחוזר בו הקדוש ברוך הוא מקבלו שנאמר והבוטח בה' חסד יסובבנו:

כד שישי ושמחי בת אדום זו קיסרין יושבת בארץ עוץ זו פרס גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי:

כה תם עונך בת ציון ר' חלבו בשם ר' יוחנן אמר טובה היתה הסרת טבעתו של פרעה על ישראל במצרים מארבעים שנה שנתנבא עליהם משה לפי שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה רשב"ל אמר טובה היתה הסרת טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי מששים רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו למה שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה ורבנן אמרי טובה היתה מגילת קינות על ישראל ממ' שנה שנתנבא עליהם ירמיה למה שבה נטלו ישראל איפכו שלימה על עונותיהם ביום שחרב בית המקדש הה"ד תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום א"ר פנחס בשם ר' הושעיה למה

נבראו היסורים להתלות בית דאית להון למיזל הה"ד תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך ודכוותיה לקיים מה שנאמר (דברים ז') והסיר ה' ממך כל חלי וגו' ואמר ר' פנחס בשם רבי הושעיה למה נבראו היסורין להתלות בית דאית להון למיזל הלא הוא דכתיב ונתנם בכל שונאיך ודכוותיה (עובדיה א') חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים לאדום שמועה שמענו מאת ה' וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה וגו' והדין פסוקא תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך וגו'. סליק אלפא ביתא רביעאה.

פרשה ה

זכור ה' מה היה לנו ר' יצחק פתח (משלי ל') זרזיר מתנים או תיש בנוהג שבעולם אדם מגדל שני זרזירין בתוך ביתו אחד גדול ואחד קטן כובש את הגדול לפני הקטן בשביל לחוס על ממונו א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הכתבת לנו בתורתך (דברים כ"ה) זכור את אשר עשה לך עמלק לי עשה ולך לא עשה לא החרیب את מקדשך רבנן אמרין אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא או שלך ואומות העולם שלך מפני מה אין אתה חס על אומתך ומלך אלקום עמו א"ר יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה שכחה מצויה בנו אבל אין שכחה מצויה בך ואין שכחה לפניך לפיכך את זכור (תהלים קל"ז) זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה רבי אבא בר כהנא אמר פגרו פגרו ור' לוי אמר פנון פנון מאן דאמר פגרו פגרו הה"ד (ירמיה נ"א) חומות בבל הרחבה ערער תתערער מאן דאמר פנון פנון הה"ד עד היסוד בה אפילו יסודותיה מטון הביטה וראה את חרפתנו ר' יודן אמר הבטה מקרוב וראייה מרחוק הבטה מקרוב שנאמר (מלכים א' י"ט) ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וראייה מרחוק שנאמר (בראשית כ"ב) וירא את המקום מרחוק ר' פנחס אומר הבטה מרחוק שנאמר (תהלים פ') הבט משמים וראה וראייה מקרוב שנאמר (בראשית ל"ב) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו:

ב נחלתנו נהפכה לזרים באיזו הפכה כמהפכת סדום ירמיה קורא אותה נחלתנו ישעיה קורא אותה (ישעיה ס"ד) בית קדשנו ותפארתנו בא אסף ואמר לא נחלתנו היא ולא בית קדשנו ותפארתנו היא אלא באו גוים לתוך שלך הדא הוא דכתיב (תהלים ע"ט) אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים:

ג' יתומים היינו ואין אב ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי לא יהיה לו אב ואם הה"ד (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם:

ד מימינו בכסף שתינו פעם אחת עלו המציקים ונטלו פתן ויינן ושמנן ומימיהן חזרו ומכרו אותם להם אמרו אוי לנו שנתקיים בנו הפסוק הזה מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו:

ה על צוארנו נרדפנו אדריאנוס שחיק עצמות פקיד ואמר אי דאתינן משכחנן שערא ביהודאי ארימון ראשיה מיניה הה"ד על צוארנו נרדפנו ד"א על צוארנו נרדפנו על שבגדנו בצוארנו ביום צרה יגענו ולא הונח לנו נבוכדנצר שחיק עצמות צוה לנובזראדן ואמר ליה אלההון דאינון מקבל בעלי תשובה הוא וידו פשוטה לקבל שבים כיון דאת כביש להון לא תשבקינן דיצלון דלא יעבדון תיובתא ואלההון ירחם עליהון וההוא גברא נחית בשחור אפין אלא לא תהי מפלי עליהון כיון דכבש יתהון כד הוה קאים חד מנהון הוה נסיב ליה ומפסל ליה איברים איברים טריף ליה קומיהון ואינון מהלכין בעל כרחיהון שלא בטובתהון א"ר יהושע בן לוי נבזראדן הוא אריוך ולמה נקרא שמו אריוך שהיה נוהם על השביה כאריה עד שהגיעו לפרת כיון שהגיעו לפרת אמרו להון לחילותא שבקינן דניחון די מן כדון לית אלההון חוזר עליהון הה"ד (תהלים קל"ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו עד לשם לא ישבנו:

ו מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם מה היו עשרת השבטים עושין היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לאשור שאם יבאו שונאים יהיו כדי לסייען הה"ד (הושע י"ב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל:

ז אבותינו חטאו ואינם אמר להון הקב"ה בדידכון קיימין ד"א אמרו להון קיימין בדילנא:

ח עבדים משלו בנו אלו מצרים פורק אין מידם אילולי משה ד"א עבדים משלו בנו אלו ארבע מלכיות פורק אין מידם אילולי הקדוש ברוך הוא:

ט בנפשנו נביא לחמנו ארשב"ג הראשונים על ידי שהריחו מקצת צרתן של ארבע מלכיות קצרה רוחן אבותינו כתיב בהון (במדבר כ"א) ותקצר נפש העם בדרך דניאל אמר (דניאל ז') אתכרית רוחי אנה ישעיה אמר (ישעיה כ"א) על כן מלאו מתני חלחלה ירמיה אמר בנפשנו נביא לחמנו אנו שנתונים בתוך ארבע מלכיות על אחת כמה וכמה:

י עורנו כתנור נכמרו תרין אמוראין חד אמר כאילין כמריאתא וחד אמר כתנור שלא הוסק כל צרכו:

יא נשים בציון ענו נבזראדן צוה לחיילותיו אמר להם אלההון של אלו שונא זמה הוא הזהרו אל תגעו באשת איש כיון ששמעו נשיא הויין אתיין ואמרן לגבר מן דילנא אנן אכלן ומן דילנא אנן מתכסים אלא בלבד דיתקריא שמך עלן הדא הוא דכתיב (שם ד') והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו' בר מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו לכך נאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב:

יב שרים בידם נתלו הוה אפוטרופא עלל לקרתא והוה נסיב טבי דקרתא ותלי להון בני אנש סבין הוון אתיין ומפייסין ליה עליהון ולא הוה מקבל מינייהו לכך נאמר שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו:

יג בחורים טחון נשאו את מוצא שלא היה רחיים בבבל וכשעלה נבוכדנצר הטעין רחיים והורידן הדא הוא דכתיב (שם מ"ג) למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם בריחים כתיב ד"א בחורים טחון נשאו לשון נקיה הוא כד"א (שופטים ט"ז) ויהי טחון בבית האסורים ונערים בעץ כשלו אמר רבי יהושע בן לוי שלש מאות תינוקות נמצאו חרוזים בשוכה אחת:

יד זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם א"ר אבא בר' ירמיה מזמריהון שבתו:

טו שבת משוש לבנו אמר רב חסדא בראשונה כשהיתה אימת סנהדרין על ישראל לא היו אומרים דבר נבלה בשיר אבל משבטלו הסנהדרין היו אומרים דברי נבלה בשיר א"ר יוסי בר' אבין בשם ר' חסדא בראשונה כשהיתה צרה באה על ישראל היו פוסקים כנגדה שמחה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנא' (ישעיה כ"ד) בשיר לא ישתו יין משפסקו אלו ואלו שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו:

טז נפלה עטרת ראשנו ר' ירמיה דשבשב נטל עטרת זית וקשרה בראשו שמע שמואל ואמר והא ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עביד כן הות (קהלת י) כשגגה שיוצא מלפני השליט וכן הוה ליה לכך נאמר נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו:

יז על זה היה דוה לבנו ר' שמלאי אמר צער גדול נתן הקב"ה לאשה הזאת מאחר שמשמרת ימי נדתה חוזרת ומשמרת ימי זיבתה ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר האשה הזאתע"שפירשה מביתה ב' או ג' ימים קורא אותה התורה דוה הה"ד (ויקרא ט"ו) והדוה בנדתה אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית מקדשנו כמה ימים וכמה שנים עאכ"ו שנקרא דווין לכך נאמר על זה היה דוה לבנו למה על אלה חשכו עינינו:

יח על הר ציון ששמש וכבר היה רבן גמליאל ור"א בן עזריה ור' יהושע ור"ע נכנסין לרומי ושמעו קול המונה של רומי מפוטליילוס עד מאה ועשרים מיל התחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו עקיבא אנו בוכים ואתה משחק אמר להם ואתם למה בכיתם אמרו לו לא נבכה שהגוים עובדים עבודת כוכבים להוון משתחווים לעצביהון ויושבין בטח ושאנן ושלוחה ובית הדום רגלי אלהינו היה לשריפת אש ומדור לחית השדה ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק אם כן למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו פעם אחרת היו עולין לירושלים הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמה עלינו אנו בוכים ואתה משחק אמר להם אתם למה אתם בוכים אמרו לו ולא נבכה מקום שכתוב בו (במדבר א') והזר הקרב יומת והרי שועל יוצא מתוכו ועליו נתקיים הפסוק על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו אמר להם אף אני לכך אני משחק הרי הוא אומר (ישעיה ח') ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריהו אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא מה אמר אוריה (ירמיה כ"ו) כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה ומה אמר זכריה (זכריה ח') עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובת ירושלים ואיש

משענתו בידו מרב ימים וכתוב בתריה (שם) ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה אמר הקדוש ברוך הוא הרי לי שני עדים אלו ואם קיימים דברי אוריה יהיו קיימין דברי זכריה ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה ושמחתי שנתקיימו דברי אוריה ולבסוף דברי זכריה עתידין להתקיים ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו תנחם ברגלי מבשר:

יט אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור וכי יש ישיבה בלא כסא ויש מלך בלא מטרונה:

כ למה לנצח תשכחנו א"ר יהושע בר אבין ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה מאיסה וגעילה דכתיב (ירמיה י"ד) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך והושב על ידי משה דכתיב (ויקרא כ"ו) לא מאסתים ולא געלתים עזיבה ושכיחה דכתיב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים והושב ע' ישעיה דכתיב (ישעיה מ"ט) גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך אריב"ל ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וקציפה עזיבה ושכיחה מאיסה הושב על ידי עצמו דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה' קציפה הושב ע"י ישעיה שנאמר (ישעיה נ"ז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף:

כא השיבנו ה' אליך ונשובה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שלך הוא השיבנו אמר להם שלכם הוא שנאמר (זכריה ב') שובו אלי ואשובה אליכם נאם ה' אמרה לפניו רבש"ע שלך הוא שנא' (תהלים פ"ה) שובנו אלהי ישענו לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כאדם הראשון כמד"א (בראשית ג') ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן ד"א חדש ימינו כקדם כמד"א (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות כימי עולם זה משה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו וכשנים קדמוניות כשנות שלמה רבי אומר כימי עולם כימי נח שנא' (שם נ"ד) כי מי נח זאת לי וכשנים קדמוניות כשנות הבל שלא היתה עבודת כוכבים עדיין בעולם:

כב כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד אמר רבי שמעון בן לקיש אם מאיסה היא לית סבר ואם קציפה היא אית סבר דכל מאן דכעיס סופיה לאיתרציא:

איכה - מדרש זוטא

פרשה א

[א] איכה ישבה בדד. למה נכתבה [קינוח] בא"ב [רבי אליעזר אומר] שעברו ישראל על כל התורה כולה שנאמר וכל ישראל עברו [את] תורתך וסור לבלתי שמוע בקולך (דניאל ט' י"א). רבי יהושע אומר [מפני שעברו ישראל כ"ב עבירות כנגד כ"כ אותיות שבתורה. רבי יהודה אומר] אין לשון איכה אלא לשון תוכחה הה"ד איכה היתה לזונה (ישעיה א' כ"א). אמר רבי שמעון בן פזי אין לשון איכה אלא גמטריא ל"ו כנגד ל"ו כריתות שנתחייבו מנין איכ"ה: [דרש רבי אלעזר בנו של] רבי יוסי הגלילי וכן דרש רבי חנינא אחריו איכה ישבה בדד אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע עיר ששמך ושבתך בתוכה ורוב עמה בתוכה בשלש רגלים תשב בדד אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיה ירמיה עד שאתה דורש את שלהם דרוש את שלי איכה היתה לזונה וגו' (שם שם) ירמיה אמר בכו תבכה בלילה ורוח הקדש אומרת לו והנה שם הנשים מבכות את התמוז (יחזקאל ח' י"ד) ירמיה אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה (איכה א' ג') ורוח הקדש אומרת ותגל [את] ערותה (יחזקאל כ"ג י"ח) [ירמיה אמר דרכי ציון אבלות (איכה א' ד') ורוח הקדש] אומרת על דרכים ישבת להם (ירמיה ג' ב') ירמיה אמר היו צריה לראש (איכה א' ה') ורוח הקדש אומרת ואת למדת אותם [עליך] אלופים לראש (ירמיה כ"ד י"א) וכן כל דבר ודבר:

[ב] איכה ישבה בדד. א"ר מאיר אמר לה הקב"ה לירושלים מי הושיבך בדד אמרה לפניו רבש"ע מי יכול להושיבני בדד אלא אתה בלבד [נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד וכיון שנגעה בי ירך ישבתי בדד שנאמר] מפני ירך בדד ישבתי (ירמיה ט"ו י"ז): ד"א בדד בדד מעמה בדד מנבואה בדד מכהונה:

[ג] העיר רבתי עם. עיר שמחזקת את רוב עמה. [א"ר חנינא העיר רבתי עם עיר שרוב עמה בתוכה בשלש רגלים]: ד"א העיר רבתי עם עיר שמכונין לפרות ולרבות בתוכה כיצד תינוק בן שתים עשרה שנה משיאין אותו אשה בת עשרים שנה כדי שתתעבר ותלד הגדול משיאין לו אשה קטנה כדי שתתעבר ותלד:

[ה] היתה כאלמנה. כאלמנה ולא אלמנה גמורה שתלך ותנשא לאחר ולא אשת איש שתקח מנכסי בעלה: רבתי בגוים. עיר שנעשו רבנים לאדוניהם. אמרו מעשה בגוי אחד ששבה שני תינוקות מארץ ישראל והיו רצין לפני סוסיו אמר אחד לחברו דרך זה שאנו מהלכים בה גמל אחד סומא באחת מעיניו מהלך בה וזו היא הליכתו. ושני פרקין שעליו אחד של יין ואחד של חומץ ושני בני אדם מהלכים אחריו אחד גוי ואחד ישראל אמר להם רבן מנין אתון ידעין שהגמל סומא הוא באחת מעיניו אמרו לו ראה עשבים שבצד הדרך מקום שהוא כנגד עינו הסומא לא נגע בהם ומקום שאכל עשבים הוא שמצד עינו הפתוחה שהיה רואה אותם והיה אוכל אותם. [ומנין אתון ידעין] שני פרקים שעליו אחד של יין ואחד חומץ אמרו לו הבט באם הדרך מקום שטפות נופלות עליו היין נבלע ומקום החומץ נרתח. [ומנין אתון יודעין] שני בני אדם מהלכים אחריו

אחד גוי ואחד ישראל [א"ל] הגוי הטיל מים באמצע הדרך וישראל סלק עצמו לצד הדרך והטיל מים ורץ אחריהם ומצא כדבריהם הגיע לפתחו של רומי אמר אחד לחברו מריח אני קפלוטות [שביהודה] שמבשלים בקדרה של כפר חנניא כעס עליהן רבן אמר להם אלהיכם לא היה יכול לסבול אתכם עד שהוא מקלל אותו בא פלמנטר של מלך א"ל מאין באת א"ל מארץ יהודה באתי היום א"ל אפשר מארץ יהודה היום מהלך ארבע מאות פרסא א"ל רוח נשבה לספינה ובאתי היום ואם אין אתה מאמיני ראה קפלוטין של ארץ יהודה שמבשלים כקדרה ועדיין לא טעמתי מהן כלום נכנס רבן לתוך ביתו עמדה אמו ושחטה לו טלה ועשתה לבנה מיני תבשילין ופתחה לו חבית של יין והיה רבן מיסב בסעודה שעשתה לו אמו ואותן התינוקות היו עומדין עליו אמר אחד לחברו ראה ריח הבשר הזה כריח כלב וריח יין זה כריח מת אמר לאמו מה טיבו של יין זה ומה טיבו של בשר זה אמרה לו רחלה היתה אצלי וגדלתי אותה ונתעברה וילדה איל כיון שילדה הרחלה מתה ונשתייר לו האיל ולא היה מי שיניקהו חלב וכלבה שלנו הולידה ונתתי את האיל עם הכלבה והיתה מניקתו עם גוריה עד שנתגדל האיל והייתי מאכילו עשבים ושעורים עד שבאת ושחטתי אותו לך ואתה אוכל אותה (עכשיו תאמרי) [אמר לה] מה טיבו של היין הזה ומהיכן הוא אמרה לו זה היין מאותו הקבר שאביך קבור בו והכרם עומד על קברו של אביך ולפי שידעתי שאין בכל הכרמים חשוב כמוהו לפיכך מלאתי לך חבית מאותו כרם וסתמתי אותה וחתמתי אותה ואמרתי אין אני פותחה עד ביאת בני ועכשיו שראיתך שמחתי שמחה גדולה ועמדתי ושחטתי את האיל ועשיתי לך מיני תבשילין ופתחתי לך את החבית מיד אכל ושתה ושמח באותן התינוקות שהביא עמו יותר מכל הביזה שהביא מפי שכל מה שהיו אומרים היה בודק אחריהן והיה מוצא דבריהן אמת לאחר ששמח ואכל ושתה עמד ורקד אמר אחד לחברו ראה רגלי ויקד אמו זנתה עם רקד שהיה זמר ונתעברה הימנו כיון ששמע אותו האיש את הדברים האלה נטל את הסייף בידו והלך אצל אמו ואמר לה כל הדברים שאמרו לי התינוקות אמת אמרו לי מפני שכבר בדקתי את דבריהם ואם אין את אומרת לי בן מי אני הריני הורגך אמרה לי בני אל תהרגני ואני אומרת לך האמת פעם אחת הביא אביך זמר והיה רקד והיה קולו ערב ולא היה אביך מוליד כיון שראיתיהו נבעלתי לו ונתעברתי ממנו וילדתי אותך ולא יפה עשיתי שהבאתי שרש לאביך כיון ששמע אותו מעשה שעשתה אמר הבאתי לי מי שמוציא את גנותי לבין הבריות צוה להם ואמר להם צאו מעלי לשלום איני כדאי שישמשוני כמותכם נתן להם כל מיני מאכל וצדה לדרך ולוה אותם עד שיצאו מעליו וחזר לביתו וכך נתקררה דעתו עליו:

[ה] שרתי במדינות. עיר שטבעה יוצא מסוף העולם ועד סופו. היתה למס. אמר רבי חוניא ודאי עיר שכל עמה חזקים וגבורים נשבר לבם מפני אומות העולם מפני שאין לשון למס אלא לשון שבירה שנאמר וימס לבב העם ויהי למים (יהושע ז' ה'): ד"א היתה למס. א"ר יוחנן עיר שכל אומות העולם היו מעלין לה מס תהא היא נותנת מס לאחרים א"ל ריש לקיש אם במס הכתוב מדבר הרי הורגין ומטופולין ממנו על עץ

ומה ת"ל היתה למס אלא כיון שרואים את הדומה היו מכשכשין ונופלין שאין למס אלא פשפש שנאמר וחס השמש ונמס (שמות ט"ז כ"א):

[ו] בכה תבכה בלילה. [א"ר חנינא] אמר הקכ"ה בכיתם בגלות יכניה ולא חזרו וחזרו בגלות חזקיהו למה נשתנה בוכה בלילה מהבוכה ביום. שהבוכה בלילה כותלי הבית ומזלי הרקיע נושאים עמו קינה אבל הבוכה ביום אין כותלי הבית ומזלי הרקיע בוכים עמו: מעשה באלמנה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל ומתו שני בניה והיתה בוכה כל שבע שנים והיה [ר"ג] יושב ובוכה עמה כל הלילה עד שנשרו ריסי עיניו עד שידעו התלמידים ופנוה משם: אין לה מנחם מכל אוהביה אלו נביאי השקר שהתנבאו להם לישראל ולא הניחום לחזור:

[ז] כל רעיה בגדו בה. זה מיכאל וגבריאלי שהיו מלמדים עליה זכות אמר להם הקדוש ברוך הוא מי חביב עליכם. אמרו לו [ישראל ואחר ישראל] מי חביב עליכם אמרו לו בית המקדש אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם מציתים בי את האור מיד נטלו מיכאל וגבריאלי שני לפידי אש והציתו אש בהיכל ה' והיה המקדש קורא קינה על עצמו שנאמר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א' י"ג) וכתוב מגיד מראשית אחרית (ישעיה מ"ו ו'). [כשבא אותו רשע עם המלכים לירושלים דמו ללכדו בזמן מועט והקב"ה היה מחזק את אנשי ירושלים עד בשנה השלישית אולי יחזרו בתשובה והיו גבורים בירושלים עד אין חקר והיו נלחמים עם הכשדים ומפילים בהם חללים הרבה והיה שם גבור אחד ושמו אביקא בן נבטרי כשהיו אנשי החיל מקלעים באבנים גדולות להפיל החומה היה מקבלם בידו ומשליכן על בני החיל והורג מהם הרבה עד שהתחיל לקבל האבנים ברגלו והיה מחזירן לחיל וגרם העון ובאת הרוח והפילתו מן החומה ונבקע ומת באותה שעה נבקעה ירושלים ונכנסו הכשדים מה עשה חנמאל דוד ירמיהו השביע מלאכי השרת בשם והורידם מזוינים בכלי זיין על האומות כיון שראו הכשדים כן ברחו מפני אימתן עד ששינה להם הקדוש ברוך הוא את שמותם והעלם לרקיע ובקש חנמאל להורידן ולא יכול לפי ששינה הקב"ה שמותם מה עשה השביע את שר העולם בשם והגביה את ירושלים ותלאה באויר עד שבעט (בו) [בה] הקדוש ברוך הוא מן השמים ונפלה הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ וגו' (איכה ב' א') וכתוב גת דרך ה' לבתולת וגו' (שם א' ט"ו) ונכנסו כולם לירושלים ונבלעו החומות הדא הוא דכתיב היה ה' כאויב בלע ישראל וגו' (שם ב' ה') ונכנסו להיכל ובקשו לשרפו עד שקרא הקב"ה לגבריאלי ומיכאל ואמר להם מי חביב עליכם וכו' אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיהו לך והנבא על ישראל והיה משיב לפני הקב"ה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א' ו') לפי שאינו רוצה להתנבאות עליהם נבואה קשה עד שאמר לו בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (שם א' ה') מיד קיבל עליו נבואה והיה סבור ירמיה שאינו אלא אל הגוים כיון שקיבל עליו ירמיה מיד אמר לו הקדוש ברוך הוא קח את כוס היין החמה וגו' (שם כ"ה ט"ו). מיד נטלו ירמיה שנאמר ואקח את הכוס מיד ה' (שם שם י"ז) והיה סבור שאינו משקה אלא הגוים וכך אמר לו הקב"ה צא ולמד מדרך ארץ כלום משקים

אלא למי שמסב בראש ראה מי מסב בראש כל מדינות והשקה תחלה ירושלים שהיא מסבה בראש כל המדינות משל למה הדבר דומה לסוטה שנכנסה לעזרה לשתות מי סוטה בא כהן להשקותה והיה מסתכל והיא אמו מיד נתבייש וחזר לאחוריו והיה צועק ובוכה על אמו כך ירמיה כשאמר לו הקדוש ברוך הוא השקה את ירושלים היה צועק ובוכה אמר לפניו רבונו של עולם לא כך אמרת לי נביא לגוים נתתיך (שם א' ה') עכשיו תחלת נבואתי באומה שלי פתנתי ה' ואפת חזקתני ותוכל (שם כ' ז') אמר לו הקב"ה כבר קבלת ואי אתה יכול להחזירן מיד נטלו מידו ושתת אותו כלו ולא עוד אלא שמצצה את חרסיה שנאמר ושתית אותה ומצית ואת חרשיה תגרמי (יחזקאל כ"ג ל"ד). וכיון שראה ירמיה שנחתם גזר דינה של ירושלים מיד היה צועק ונטל קינה איכה ישבה בדד באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא מה אתה עומד מיד פתח ואמר כה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות ותבאנה וגו' ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה (ירמיה ט' ט"ז וי"ז) לומר לך כל זמן שישראל שרוים בצער אף הקב"ה שרוי עמהם בצער שנאמר בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ג ט') באותה שעה קרא אבל על כל מעשה בראשית שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (שם ג' ג') וכתוב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה (שם כ"ב י"ב). אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא מי פותח על ישראל קינה אתה או מלאכי השרת אמר הקב"ה אני פותח תחלה מיד פתח הקדוש ברוך הוא אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם אין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי (ירמיה י' כ') ומלאכי השרת עונין אחריהם הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג ז') באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לנחמו ולא רצה לקבל תנחומין הדא הוא דכתיב על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי (שם כ"ב ד'): אמר רבי יהושע בר חנניא מיום שחרב בית המקדש וחרבה ירושלים אין שמחה לפני הקב"ה עד שיבנה את ירושלים ויחזור את ישראל לתוכה שנאמר וגלתי בירושלם ושתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (ישעיה ס"ה י"ט) אמר וכן יהי רצון:

[ח] גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. [אמר רבי אלעזר] משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה העבד מזדעזע מן בן המלך עד שכפת המלך ידיו לאחוריו אף כך אמר הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר עלה לירושלם והיה מתירא עד שכפת יד מיכאל שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג'). אמר הקב"ה לישראל כשבראתי את עולמי לא היה לפני לא עמילה ולא יגיעה שנאמר הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו (ישעיה מ' כ"ח) ולמעשיכם הרעים היה לי עמילה ויגיעה כדי שיעלו עליכם מלכים שנאמר אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך (שם מ"ג כ"ד):

[ט] אמרו מעשה באדם אחד ודואג בן יוסף שמו והיתה אמו ואם אמו ואחות ואחות אביו מודדות את בנו בטפחים ונותנות משקלו זהב כיון שצר נבוכדנצר על ירושלים היתה אמו וקרובותיו אוכלים אותו אברים אברים ועליו מקונן ירמיה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים (איכה ב' כ'). אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא (שם שם) זה

זכריה בן יהוידע. [אמרו ביום שהרגו את זכריה בן יהוידע] עברו שבע עבירות הרגו כהן ונביא וחללו שבת ויום הכפורים ועבדו ע"ז וטמאו את המקדש ובטלו את התמיד:

[י] אמרו מעשה באיש אחד שהיה לו ארבעה בנים אמר לאשתו יש לנו כלום בבית אמרה לו יש לנו כף מלא קמח אמר לה בשלי אותו ונאכל אותו ובשלתו בקדרה נתזה טפה מן הקדרה בא בנו הגדול לגרוף אותו הטפה דחפו ואמר לו אל תגזול את אחיך ולא הספיקו לאכול עד שבאו כשדים למלחמה עליהם ושבו אותם והרגו את כולם הלך אביהם ומצא את כל אחד ואחד במקומו נטל אצבעו של בנו הגדול והניחה בתוך עינו אמר לו אצבעך שלא הנחתי לגרוף את הטפה היא תטול את עיני:

[יא] אמרו מעשה באשה אחת שהיה לה שלשה בנים והלכו שני בניה למלחמה נטלה את בנה שהיא מניקה ובשלתו בקדרה כשהם אוכלים הכירו ידי אחיהם עלו לגג ונפלו ומתו ועליהם מקונן ירמיהו טובים היו חללי חרב מחללי רעב (איכה ד' ט') והיתה ירושלם צועקת ואומרת אללי לי כי הייתי כאוספי קיץ כעוללות בציר אין אשכול לאכול (מיכה ז' א') אמרה קוצר מניח ספיחים והבוצר מניח עוללות אבל אני לא נשתייר כלום נמסרתי ביד נבוכדנצר כרחל ביד ארי וכגדי ביד הטבח:

[יב] אמרו שתי נשים היו בירושלים והיו יפיפיות ביותר תפשו כשדים והלכו אצלם מאה וחמשים איש עד שמתו מתוך הבעילה והיו צועקות ואומרות איה רחמיך ה' שבראת בהם עולמך וכשמתו היה ירמיהו מקונן עליהם נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה (איכה ה' י"א) והיו הכשדים בועלים את הבתולות עד שהלך דם הבעילה כמין גת שנאמר בתולותיה נוגות (איכה א' ד') אל תקרא נוגות אלא מן גת גת דרך ה' לבתולת בת יהודה (שם שם ט"ו) אל תקרא לבתולת אלא לבעולת:

[יג] אמרו מעשה בשבעים בתולות שנשבו והושיבן בספינה להלוך ולהושיבן בקובות והיו אותן הבתולות אומרות זו לזו בואו ונקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ואל יחללנו גוים ערלים מה עשו עלו לגג הספינה ונפלו לים וטבעו עצמם בים:

[יד] כתיב נחמו נחמו עמי (ישעיה מ' א') למה שני פעמים רבי אומר לפי שכל מכות שלהן כפולות שכן ירמיה היה אומר שבר על שבר נקרא (ירמיה ד' ב'). בכו תבכה בלילה (איכה א' ב') עיני עיני יורדה מים (שם שם ט"ז) חטא חטאה ירושלם (שם שם ח') וכל כך למה לפי שחטאו בכפלים שנאמר כי שתים רעות עשה עמי (ירמיה ב' י"ג) וכיון שחטאו בכפלים לקו בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ' ב') ולפי שמכותיה כפולות כך נחמותיה כפולות שנאמר נחמו נחמו עמי (שם מ' א') עורי עורי (שם נ"ב א') קומי אורי כי בא אורך (שם י"ב) אנכי אנכי הוא מוחה פשעך (שם נ"א י"ז) אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם שם י"ב) אנכי אנכי הוא מוחה פשעך (שם מ"ג כ"ה) שוש איש ביה' (שם ס"א ו') סולו סולו (שם ס"ב י') וכן לכן בארצכם משנה יירשו (שם ס"א ז') אמרו לו הכל אתה נותן בכפלים כי מכת

אויב הכיטיך (ירמיה ל"א י"ד) [אמר להם אל תאמרו כן אלא כי מכת אויב הכיטיך] מה עשיתי לאויב ויוסף ה' את כל אשר לאויב למשנה (אויב מ"ב י') אמר להם הקב"ה מה לאויב הוספתי לבני על אחת כמה וכמה לכן בארצכם משנה יירשו (ישעיה ס"א ז'):

[טו] דבר אחר נחמו נחמו עמי רבי אומר אין דבר שירושלם מתרעמת לפני הקדוש ברוך הוא שאינה מתפייסת עליה איכה ישבה בדד (איכה א' א') אמר לה אני משרה אותך יחידה לבניך שנאמר וישכון ישראל בטח בדד (דברים ל"ג כ"ח): בכה תבכה בלילה (איכה א' ב') מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה (ירמיה ל"א ט"ו): גלתה יהודה מעוני (איכה א' ג') ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעיה י"א י"ב) (איכה א' ה') ונתנך ה' לראש (דברים כ"ח י"ג) וכן ושמנו להם ראש אחד ועלו מן הארץ (הושע ב' ב'): ויצא מן בת ציון כל הדרה (איכה א' ו') זה הדור בלבושו (ישעיה ס"ג א'): זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה (איכה א' ז') ויזכור להם בריתו וינחם כרוב חסדיו (תהלים ק"ו מ"ה): חטא חטאה ירושלים (איכה א' ח') יבוקש את עון ישראל ואיננו (ירמיה נ' כ'): טומאתה בשוליה (איכה א' ט') וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחזקאל ל"ו כ"ה) וכן וטהרה ממקור דמיה (ויקרא י"ב ז') ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכה א' י') יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו (ישעיה י"א י"א). כל עמה נאנחים מבקשים לחם (איכה א' י"א): ואכלת אכול ושבע (יואל ב' כ"ו): לא עליכם כל עוברי דרך (איכה א' י"ב) הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה נ"ז י"ד): ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א' י"ג) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב (זכריה ב' ט'): נשקד עול פשעי (איכה א' י"ד) ואשבור מוטות עולכם (ויקרא כ"ו י"ג): סלה כל אבירי ה' (איכה א' ט"ו) סולו סולו פנו דרך (ישעיה נ"ו י"ד): על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים (איכה א' ט"ו) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נ"ב ה'). פרשה ציון בידיה (איכה א' י"ז) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים (זכריה ח' ד'). צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי (איכה א' י"ח) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיה ס' כ"א). קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א' י"ט) והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ה כ"ד): ראה ה' כי צר לי (איכה א' כ') וירא בצר להם בשמעו את רנתם (תהלים ק"ו ס"ד): שמעו כי נאנחה אני (איכה א' כ"א) ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (ישעיה ס"ה י"ט) וכן ולא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר בגבולך (שם ס' י"ח): תבא כל רעתם לפניך ועולל למו (איכה א' כ"ב) ושנת גאולי באה (שם ס"ג ד'): כי רחק ממני מנחם משיב נפשי (איכה א' ט"ז) והקב"ה אומר אני מנחמך שנאמר נחמו נחמו עמי (ישעיה מ'):

[טז] דבר אחר נחמו נחמי עמי. למי צריכים לנחם לי או לה למי שמתה אשתו למי מנחמים לא לבעל כך נמשלה ציון למתה שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו') לא לי צריכים לנחם נחמוני נחמוני כיוצא בו למה הדבר דומה למי שנשבו שני בניו בחייו למי מנחמים לא לאביהם כך בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ') כיוצא בו למה הדבר דומה למי ששרפו את ביתו הדא הוא דכתיב וישרוף את בית ה' ואת בית

המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש (ירמיה נ"ב י"ג) כיוצא בו למה הדבר דומה למי שנקצץ כרמו למי מנחמים לא לבעל הכרם כך ישראל כרמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה' ז') מי צריך להנחם לא אני הוי נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני עמי: [ועוד למה הדבר דומה לרועה שהיו לו צאן ונכנס ארי ואכלו למי מנחמים לבעל הצאן כך צאן אובדות היו עמי רועיהם התעו (ירמיה ג' ו') הוי אומר למי אתם צריכים לנחם אותי נחמוני נחמוני עמי למה שמי שהוא נוטל כל שלו אין דעתו מיושבת עליו מי שבניו גולים צריך כך להתנחם כביכול הכתבתי והיו עיני ולבי שם כל הימים (מלכים א' ט' ג') וכשחרב בית המקדש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו' אל תתני דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעיה ס"ב ו' ז') הוי אתם צריכים לנחם אותי ואף אתם נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני:]

[יז] דבר אחר נחמו נחמו עמי. אמר הקב"ה לנביאים לכו נחמו את ירושלם כיון שבאו אצלה אמרה כבר אזניו מלאין מן התוכחות שהוכחתם אותי ואתם באים לנחמני מי יתן ראשי מים ועינו מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ה' כ"ג) וירמיה מקונן ברוח הקודש ואומר בכו תבכה בלילה מי בכה ישראל בכה ויש אומרים ירמיה בכה: אמר רבי אחא כיון שחרבה ציון וירושלם ובית המקדש וגלו ישראל ויצאו בקולרין והיו ישראל מבקשים לבכות ולא הניחום הכשדים אלא היו רודפים ומכים אותם על צואריהם שנאמר על צוארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו (איכה ה' ה') שלא היו מניחים אותם לבכות כיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכות שכן נבוזראדן צוה על ירמיה קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע (ירמיה ל"ט י"ב) אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו עד שאתה נתון ברוחה הוי בוכה ביום ואנו בוכים בלילה וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום ואומר ארור היום אשר יולדתי בו יום אשר ילדתי אמי אל יהי ברוך ארור האיש אשר בשר את אבי לאמר יולד לך בן זכר שמח שמחהו (ירמיה ב' י"ד ט"ו) [וישראל בוכים בלילה שנאמר בכו תבכה בלילה] אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם בוכים בלילה וירמיה בוכה ביום ואני בוכה ביום ובלילה שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג):

[יח] דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (שם שם) מה כתיב למעלה מן הענין על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני (שם שם כ"א) הקב"ה אמר פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי (איכה ג' מ"ח) אילולא שהכתוב מדבר היה הלשון האומרו חייב לחתכו אברים אברים אלא קדמו ראשונים שנאמר וקדמונים אחזו שער (איוב י"ח כ') כתוב שער תלויה. משל לבן מלך שבקש להגביה אבן כיון שבא להגביה אותה נפלה עליו ושברתו שמע המלך שנשבר בנו התחיל לומר נשברתי אמרו לו בני פלטינ בנך נשבר ואתה אומר נשברתי כך אמר הקדוש ברוך הוא כביכול על שבר בת עמי השברתי (ירמיה שם ה' כ"א) מהו קדרתי שמה החזקתני (שם שם) משל לחכם שלא ראה אבל מימיו היה לו בן אחד ומת קרא לכל תלמידיו אמר להם בבקשה מכם הראו

לי היאך אבלים מתאבלים אמרו אבל קורע בגדיו אמר להם אף אני קורע אמרו לו אבל יושב ודומם לעצמו ומראה פנים אמר להם אף אני יושב כן אמרו לו אבל כופה מטתו אמר להם אף אנו כופה מטתי אמרו לו אבל לובש שחורים אמר להם אף אני לובש שחורים אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה אמר להם אף אני אבכה ביום ובלילה. החכם זה האלהים שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג' י"ט) כיון שחרבה ירושלים וציון ובית המקדש ועברו על ישראל כל אותן הצרות שנאמר אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי (ירמיה ט"ו ב') קרא הקב"ה למלאכי השרת אמר להם הראו לי היאך בני אדם מתאבלים אמרו לו אבל קורע את בגדיו אמר להם אף אני קורע שנאמר עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו אשר צוה מימי קדם (איכה ב' י"ז) אמרו לו האבל יושב לעצמו ומראה פנים אמר להם אף אני אשב כן שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו (איכה ג' כ"ח) אמרו לו האבל כופה מטתו אמר להם אף אני עושה כן חזה הוית עד כי כרסון רמיו (דניאל ז' ט') אמרו לו האבל מכבה פנסין אמר להם אף אני עושה כן שנאמר ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם ראיתי ההרים והנה רועשים וכל הגבעות התקלקלו (ירמיה ד' כ"ג כ"ד) וכתוב ראיתי והנה אין האדם (שם שם כ"ה) ואין אדם אלא ישראל שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל"ד ל"א) אמרו לו האבל לובש שחורים אמר להם אף אני לובש שחורים שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (ישעיה ג' ג') אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה [אמר להם] אף אני בוכה ביום ובלילה שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג) מי בוכה כביכול הקדוש ברוך הוא דומה לחכם שהיו לו שני בנים משכים ומולכים לבית הספר מעריב ומולכים לבית המשתה אחר ימים מתו לו שניהם והיה משכים והולך לבית הספר ובוכה מעריב הולך לבית המשתה ובוכה כך כשחרבה ציון וירושלם היה הקב"ה משכים והולך לציון ומבקש אדם מישראל שמה ולא היה מוצא שם בריה ומעריב הולך לירושלם ומבקש אדם מישראל שמה ולא היה מוצא שם בריה לכך נאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי:

[יט] דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמיה ח' כ"ג) מהו מי יתן ראשי מים אמר הקדוש ברוך הוא [הלואי] הנחתי עולמי תהו ובהו כשם שהיה שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א' ב') ואין ראשי שנאמר כאן אלא ברייתו של עולם שנאמר בראשית ברא אלהים (שם שם א'): ד"א מי יתן ראשי מים. אמר הקב"ה הלואי לא ירדתי להר סיני ונתתי להם תורה שיעברו עליה ויענשו בה ואין ראשי אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח' כ"ב) בוא וראה משה מקלסם במי יתן שנאמר מי יתן והיה לבכם זה להם (דברים ה' כ"ו) וירמיה אמר מי יתן ראשי מים (ירמיה ח' כ"ג) הוא שאמר דניאל והוא מהשנא ענדיא וזמניא (דניאל ב' כ"א) וכשיצאו ממצרים אמר משה ויושע ה' ביום ההוא את ישראל (שמות י"ד ל') וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה נתנני ה' בידי לא אוכל קום (איכה א' י"ד). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו (תהלים ק"ד ב') וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה סורו סורו סורו סורו וגו'

(איכה ד' ט"ו). כשיצא ישראל ממצרים אמר משה הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור (תהלים קי"ד ג') וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו (תהלים קל"ז א'). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ההרים רקדו כאילים (תהלים קי"ד ד') וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה ראיתי (את) ההרים והנה רועשים (ירמיה ד' כ"ד) [כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב' ז') וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה עוללים שאלו לחם פורש אין להם (איכה ד' ד')]. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו (דברים א' ל"א) וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב' א'). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו' (דברים ד' ד') וכשיצאו [ישראל] מירושלים אמר ירמיה דבק לשון יונק אל חכו בצמא (איכה ד' ד'). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה וענן ה' עליהם יומם (במדבר י' ל"ד) [וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג' מ"ד) כשיצאו ישראל ממצרים בשירה יצאו שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה (שמות ט"ו א')] וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה (איכה א' ב'):

[כ] אמר רבי [יהושע בן לוי] סח לי זקן אחד בבקעת מגידו שהרג נבוזראדן [רב טבחים] מישראל מאתים ואחד ועשרים ריבוא ובירושלים תשעים וארבע ריבוא עד שהלך דמם ונגע בדמו של זכריה דהוא קא רתח וסליק אמר להון מאי הוא אמרו דם זבחים חזיה לדמיה של זכריה דהוא קא רתח וסליק אמר להון מאי הוא אמרו דם זבחים ועולות דאשתפך אייתי דמי פרים ואילים ושחט ולא אידמי אמר להו אי אמריתו לי מוטב ואי לא מסריקנא לבשריכון במסרקא דפרזלא אמרו ליה נביא הוה לך דהוה מוכח לך ולא קבלנו מיניה וקמנו עליה וקטלנוהי אמר אנא מפייסנא לדמיה אייתי בחורים ובתולות קטיל עליה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן קטיל עליה ולא נח אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטיל עליה ולא נח קריב לגביה ואמר ליה זכריה זכריה כל הטובים שבהם הרגתי אם נייחא מוטב ואם לאו אקטלינהו כולהו [באותו שעה] מיד נח נבוזראדן הרהר בדעתיה ואמר [ומה] ישראל שהרגו נפש אחת כך גרם להם אני שהרגתי כמה נפשות על אחת כמה וכמה ערק אזל ואתגייר תאנא נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה:

[כא] אמר רבי [יהודה אמר] שמואל ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון (ולחרפה) והרגישו בעצמן למה הן מתבקשין אמרו זה לזה אם אנו טובעין בים [אנו באים לחיי העולם הבא דרש להם הגדול שבהם אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים (תהלים ס"ח כ"ג)] אמר ה' מבשן אשיב מבין שיני אריות ממצולות ים אלו שטובעים בים כיון ששמעו ילדות כך עמדו כלן וטבעו את עצמן בים] נשאו ילדים קל וחומר בעצמם ומה הללו שדרכם לכך טבעו את עצמן אנו שאנו זכרים על אחת כמה וכמה עמדו כולם וטבעו את עצמם ועליהם מקונן ירמיה

ואמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מ"ד כ"ג): ואית דאמרי זו אשה ושבעה בניה שאמר להם קיסר הרשע בשעה ששבה אותם בואו והשתחוו לע"ז אמרו לו כתוב בתורה אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') אמר להם קיסר קטלוהו הביאו הגדול שבהם אמר ליה פלח לעבודה זרה אמר ליה הכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שם שם ג') אמר להם קיסר קטלוהו אתיוהו לתניינא אמר ליה פלח לע"ז אמר ליה הכתיב זובח לאלהים יחרם (שם כ"ב י"ט) אמר להו קטלוהו אייתי [לתליתאה אמר ליה פלח לע"ז א"ל הכתיב לא תשתחוה לאל אחר א"ל קטלוהו אייתי [לרביעאה אמר ליה פלח לע"ז אמר ליה הכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד')] אמר להו קטלוהו אייתי לחמשא אמר ליה פלח לע"ז אמר ליה הכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' (שם ד' ל"ט) אמר להו קטלוהו אייתי לשתיאתא אמר ליה פלח לע"ז אמר ליה כתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וגו' (דברים ד' ל"ה) אמר להו קטלוהו אייתי לשביעאה זוטרא דכולהון אמר ליה פלח לע"ז אמר ליה כתיב את ה' האמרת היום (דברים כ"ו י"ו) ועוד כתוב אחר אומר וה' האמריך היום (שם שם י"ח) כבר נשבענו להקדוש ברוך הוא שאין אנו ממירים אותו באלוה אחר ונשבע הקב"ה לנו שאינו ממירנו באומה אחרת אמר ליה קיסר אנא חמית בך דסוכלנותך סיגא ואת זעיר וחסת עליך נפשיתא עול להכא עאל לגביה ההוא ינוקא אמר ליה תא ואשדי לך גושפנקא דילי קמי ע"ז וזיל אייתי וחמון יתך וימרון בדלן פלח לעבודה זרה ותשזיב ולא נקטלינך כמה דקטלינך להנך שיתא אחוך אלא בבעו מינך עביד לי יקרא קדם בעלי דבבי אמר ליה חבל עלך קיסר ומה לכבודך כך לכבוד מלך מלכי המלכים שהוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה אמר להו קיסר קטלוהו אמרה להון אמהון מרים בת מנחם בבעו מנייכון הב לי ברי זעירא ואחבקיה וגפפת יתיה [עד דלא תקטלון יתיה חס עלה קיסר ואמר לה עביד ביה רעותך וחות יתיה לקטלא אתה אמיה וחבקת יתיה ונשקת יתיה וגפפת יתיה] ולחשת ליה באודניה ואמרת ליה ברי ברי זעירא [דכולהון] זיל ואימא ליה לאביך אברהם אל תזוח דעתך אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות עלתה לגג ונפלה ומתה יצאת בת קול ואמרה לה אם הבנים שמחה (תהלים קי"ג ט'):

[כב] אמר רב יהודה [אמר שמואל] מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל [בן אלישע] שנשבו לשני אדונים לימים נזדווגו שניהם זה אצל זה אמר אחד יש לי עבד שאין כיפיו בכל העולם וזה אמר יש לי שפחה שאין כיפיה בכל העולם אומר אחד לחברו בוא ונשיאם זה לזה ונחלק ביולדות שלהם וכן עשו והשיאום והכניסום לבית בערב זה יושב בקרן זוית כל הלילה ובוכה ואומר אני כהן בן כהן גדול אשא שפחה וזאת אומרת ובוכה אני כהנת בת כהן גדול אנשא לעבד כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה געו בבכיה גדולה ומרה עד שמתו ועליהן היה ירמיה מקונן על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים:

[כג] מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי (שה"ש ח' א'). לעתיד לבא יבוא הקדוש ברוך הוא לפייסה לכנסת ישראל והיא אומרת לפניו רבונו של עולם במה אתנחם שלא עשית לי

אפילו כבשר ודם יוסף שהוא בשר ודם אע"פ שגמלוהו אחיו רעות לא נקם מהם אלא כשבאו אחיו אצלו כבש רחמיו עליהם שנאמר ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה א') אבל אתה [לא] כבשת רחמך ממני והנחת אומונתך שכתוב בך ה' ה' אל רחום וחנון (שמות ל"ד ו'): ד"א אמרה לפניו רבונו של עולם זכורה אני אחוה וריעות שהיה לי עמך ויודעת אני כמה נסים וגבורות שעשית לי אף אני עשיתי לך טובות קדשתי את שמך הגדול על אותם הנסים וגבורות ואמרתי שירה על כל נס ונס וקבלתי תורתך מה שלא קבלו אומות העולם יצפיתי שאכנס אני ואתה לגן עדן ותשמחני שם שנאמר אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני (שה"ש ח' ב') כיון שנכנסתי לביתך הבאת עלי צרים והשחקתם עלי שנאמר ראוה צרים שחקו על משבתי (איכה א' ז') במה אתנחם אמר ליה הקב"ה את אומרת כך לא צערתי עמך באותו צער משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שבאו עליו אויבים והציתו אש בביתו והיה יושב ודומם אמר מה אעשה אעמוד וארוצה מביתי (ואמרו) אין כי כח בדרך ישב והיה מגיע האור אצלו (חזרו) [באו] ואמרו לו אדוני המלך מפני מה אתה יושב והאור בביתך אף כך הקדוש ברוך הוא בשעה שנכנסו אויבים להיכל והציתו אש בבית המקדש היה הקב"ה יושב ובוכה נכנס אסף אצלו ואמר ליה רבונו של עולם האור דולק בביתך ואתה יושב קום צא מביתך שנאמר הרימה פעמך למשואות נצח כל הרע אויב בקודש (תהלים ע"ד ג') באותה שעה מתכנסין כל הנביאים והולכים אצל ירושלם לנחמה אמר להם הקדוש ברוך הוא למי אתם צריכים לנחם תחלה לי או לירושלים מי שמת לו בן למי מנחמים לא לאב מי שנשרף ביתו למי מנחמין לא לבעליו לא כל שכן שאני צריך לתנחומין תחלה אף על פי כן לכו ופייסוהו ומתכנסין כלם והולכים אצלה וכיון שהיא רואה אותם אומרת להם לכו לכם איני צריכה לתנחומין של בני מיד הולכים לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבונו של עולם אינה מקבלת פיוסין שלנו אמר להם אין ראוי שילך אלא אני בעצמי ואפייסנה מפני שעברתי על הדין כתבתי בתורה לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך (דברים ט"ו י"ט) ולישראל קראתי בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב) ואמרתי להם הביאו [את] צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו וגו' (ירמיה כ"ז י"ב) כתבתי בתורתי לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז) ואני שנאתיה לפיכך אני ראוי לפיוסה מיד הלך הקדוש ברוך הוא אצלה ואומר לה כעס זה למה אמרה לפניו רבונו של עולם ולא אכעס שהגליתי לבין אומות העולם וקללתני קללות רעות ונעשה פני כשולי קדרה ובכל זאת קדשתי את שמך הגדול אמר לה כנגד זכות שעשית כך יש לך חובה וזה שכעסתי עליך כתבתי בתורה כבוד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב) ואת כתבת אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז') כתבתי בתורה שופך דם האדם (בראשית ט' ו') ואת כתבת אנשי רכיל היו בך למען שפך דם (יחזקאל כ"ב ט') כתבתי בתורה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב (שמות כ' י"ג) ואת כתבת אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף (הושע ד' ב') אמרה לפניו רבונו של עולם כיון שהגליתני לבין אומות העולם בדין הוא שלא אשמור שבת וקיימתי מצותיך אמר לה בתי הגיע זמנך לגאל אמרה לפניו איני מתנחמת עד שתראני באותם רשעים שציערוני וחרפו את שמך מיד אמר לה בתי חייך אני מביא אותם לפניך ונפרע מהם בפניך עד שאוכלים

את בשרם שנאמר והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסים דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך וגואלך אביר יעקב (ישעיה מ"ט כ"ו):

[כד] השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג'). אמר רבי אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה מזדעזע מן בן המלך עד שכפת לו ידי בנו לאחריו אף כאן אמר ליה הקב"ה נבוכדנצר עלה לירושלים והיה מתירא עד שכפה לו ידי מיכאל שנאמר השיב אחור ימינו מפני מה שמאסו בתורה שנאמר כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה' כ"ד) כי מאסו את תורת ה' זו תורה שבכתב ואת אמרת קדוש ישראל זו תורה שבעל פה:

[כה] ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון (ישעיה ד' ט"ז). שהיו הולכות בקומה זקופה: ותלכנה נטויות גרון (שם שם). כשהיתה אחת מהן מתקשטת היתה מטה בגרונה לכאן ולכאן כדי להראות את תכשיטיה: ומסקרות עינים (שם שם). בסיקרא. רבי שמעון [בן לקיש] אמר בקילורית אדומה: הלוך וטפוף תלכנה (שם שם). כשהיתה אחת מהן ארוכה מביאה שתי קצרות ומהלכת ביניהן כדי שתהא נראית לבחורים (טפח) [צפה] על גביהן וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורדוקין עבה ומביאה שתי ארוכות ומהלכת ביניהן כדי שתהא נראית לבחורים: וברגליהן תעכסנה (שם שם). אמר רבי אבא בר כהנא שהיתה כל אחת מהן מביאה שלפוחית של תרנגולת וממלאה שמן אפרסמון ונותנת אותו בין עקבה למנעלה וכשהיתה מגעת לכת של בחורים עומדת ודורסת עליה והיא נבקעת והיה הריח יוצא ממנה ומפעפע בהם והיה הקדוש ברוך הוא אומר לירמיה מה עושות אלו שכאן יגלו מכאן והיה ירמיה מחזר עליהן ואמר בנותי עשו נא תשובה עד שלא יבואו השונאים עליכם והן אומרות ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (ישעיה ה' י"ט) דוכוס רואה אותי והוא נוטל אותי לו לאשה [אפרכוס רואה אותי ונוטל אותי לו לאשה] ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה על מאן הוא קיימא על דידן או על דיליה וכיון שגרמו העונות ונכנסו השונאים לשם היו יוצאות לפניהם מקושטות כזונות והיה דוכוס רואה אחת מהן ונוטלה לו לאשה ומושיבה בקרונין שלו אמר הקב"ה הא קמת על דילהון ועל ידידי לא קמת מה עשה להם הקדוש ברוך הוא רבי אלעזר אומר הלקם בצרעת שנאמר וספח ה' את קדקד בנות ציון (שם ד' י"ז) וכתוב ולשאת ולספחת ולבהרת (ויקרא י"ד נ"ו) רבי יוסי בר חנינא אמר העלה על ראשיהן משפחות של בנים. רבי חייא בר אבא אמר עשה אותן שפחות מכודנות רבי ברכיה בשם רבי יוסי אומר שימר משפחותיהן שלא יתערבו זרע קדש בעמי הארצות אע"פכך לא חזרו בהם אמר הקב"ה יודע אני שאין אומות העולם בדילין מן הזיבה ומן הצרעת מה עשה להן הקדוש ברוך הוא וה' פתחן יערה (ישעיה ג' י"ז) מהו פתחן יערה רמז הקב"ה למעינות שלהן והיו שופעות וממלאות קרונין דם כיון שרואים אותן כך היו דוקרים אותן בחרב ומשליכים אותן תחת קרונין והיו עוברים עליהן ומפסקתן והיו אומרים זה לזה סורו טמא קראו למו (איכה ב' ט"ו):

[כו] ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כ"ב י"ב). אמרו בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא להחריב את בית המקדש אמר כל זמן שאני בתוכה אין אומות העולם נוגעים בה אלא אכבוש עיני ממנה ואשבע שלא אזקק לה עד עת קץ ויבואו אויבים ויחריבו אותה מיד השיב הקב"ה ימינו והחזירה לאחריו שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג') באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו באש כיון שנשרף אמר הקדוש ברוך הוא שוב אין לי מושב בארץ כל הארץ לא שלי הוא אלא אסלק שכינתי ממנה באותה שעה בכה הקב"ה ואמר מה עשיתי שהשריתי שכינתי בשביל ישראל ועכשיו שחטאו חזרתי למקום הראשון חס ושלוש שהייתי שחוק לאומרים ולעג לבריות באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה אמר לו למה אין אתה מניח אותי לבכות אכנס במקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה שנאמר ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' (ירמיה י"ג י"ז) אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת באו ונלך אני ואתם ונראה מה עשו האויבים מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו כיון שראה בית המקדש אמר ודאי זה היה ביתי וזה היה מנוחתי שבאו האויבים שם ועשו כרצונם באותה שעה היה צועק ובוכה ואומר בני היכן הם כהני ולויי היכן הם אדיריי היכן הם ומה אעשה כמה פעמים התריתי בכם שתחזרו בתשובה ולא עשיתם אמר הקדוש ברוך הוא לירמיה מה אתה רואה ודומם היום אני דומה לאדם שהיה לו בן ועשה אותו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם כי הם יודעים לבכות אמר לפניו רבונו של עולם איני יודע היכן משה קבור אמר לו לך ועמוד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעוהו (אויבים) [הזאבים] מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר אבות העולם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה אמרו לו למה אמר איני יודע מפני שהיה ירא לומר להם חרבן בית המקדש אמר עכשיו יאמרו לי בימך היתה זאת הניחם ירמיה והלך ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם הגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא אמר לו למה אמר לו איני יודע הלך אצל מלאכי השרת שהיה מכיר אותם משעת מתן תורה אמר להם משרתי עליון אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה אמרו לו אינך יודע שבית המקדש חרב בימי ירמיה וישראל גלו ואתה מתבקש לספור ולבכות מיד קרע בגדי כבוד שהלבישו הקדוש ברוך הוא והניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה והלך אצל אבות העולם (אמר לו אביו עמרם מה זאת לך בני) ואמרו לו אבות העולם משה רועה ישראל מה היום מיומים אמר להם אבותי אין אתם יודעים שבית המקדש חרב וישראל גלו לבין אומות העולם מיד קרעו את בגדיהם והניחו ידיהם על ראשם והיו צועקים ובוכים עד שבאו לשערי בית המקדש כיון שראה אותם הקב"ה חגר שק ותלש שערו ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו הדא הוא דכתיב ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כ"ב י"ב) והיו מהלכים ובוכים משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו והקדוש ברוך הוא מספיד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח אוי להם לזקנים שבזקנותם חרב ביתם:

פתח אברהם ואמר רבונו של עולם בני היכן הם אמר לו הקב"ה ענן בא עליהם ושבה אותם אמר לפניו רבונו של עולם למאה שנים נתת לי בן והייתי שמח בו שמחה גדולה ובשעה שאמרת לי העלהו לעולה לפני שמחתי ולא עכבתי על דבריך ובאו מלאכי השרת ואמרו זה לזה בואו ונראה בן שניתן לו בקהיות שנים למאה שנה ואינו חס עליו ועכשיו לא תזכור לי זאת ותרחם עליו פתח וקרא מקרא זה מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג):

פתח יצחק ואמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בני היכן הם אמר לו נמסרו ביד צריהם כצאן לטבח אמר לפניו רבונו של עולם בשעה שאמר לי אבא כפות עצמך על גבי המזבח לא עכבתי על דבריו עכשיו לא תזכור לי זאת ותרחם על בני פתח ואמר שמעתי ותרגז בטני וגו' (חבקוק ג' ט"ז):

פתח יעקב ואמר לפני הקב"ה רבונו של עולם בני היכן הם אמר לו עין הרע שלטה בהם והגלו אותם לבבל פתח וקרא המקרא הזה קלים היו רודפינו מנשרי שמים (איכה ד' י"ט):

פתח משה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לשוא רדפתי לפנייהם לשוא נפלו עצמותי במדבר פתח ואמר המקרא הזה מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה (תהלים נ"ה ז'). באותה שעה עמדו כלם באגודה אחת והיו צועקים ובוכים אמר להם הקב"ה אבות העולם למה אתם בוכים אמר להם אוי לו לזקן שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח אוי לו למלך שנשבו בניו בחייו ולא יכול להצילם אוי לו למלך שנעשה שחוק לכל בריותיו שנאמר הייתי שחוק לכל עמי (איכה ג' י"ד) אמרו לפניו רבונו של עולם שמא אין חזרה לבנים אמר להם אל תאמרו כך יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם נגאלים שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם (ירמיה ל"א ט"ז) באותה שעה אמר לו משה לירמיה לך לפני שאלך ואביאם ואראה מי מניח ידו עליהם אמר לו אי אפשר לילך בדרך מפני ההרוגים אמר לו אעפ"כ לך מיד הלך משה וירמיה לפניו כיון שהגיעו לנהרות בבל ראוהו ישראל למשה ואמרו זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדות אותנו מיד צרינו יצאה בת קול ואמרה משה גזרה היא שנגזרה אמר להם בני להחזיר אתכם אי אפשר אלא המקום יחזיר אתכם במהרה הניחם באותה שעה בכו בכיה גדולה עד שעלתה בכיתן למקום שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וגו' (תהלים קל"ז א') כיון שבאו אצל אבות אמרו לו מה עשו אויבים לבנינו אמר להם מהם הרגו בחרב ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם ומהם מופשטים ערומים ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים מיד פתחו ואמרו [ווי על דמטא לבנן] היכא הויתון כיתמי בלא אבא היכי הלכתון בטורי ובחצצי בלא מסאני ובלא סנדל היכא טעניתון מטול דחלא היכא כפיתון ידיכון לאחוריוכון פתח משה ואמר ליטא שמשא אמאי לא חשיכת בשעתא דעאל סנאה לבית מקדשא אהדר ליה שמשא ואמר משה רעיא מהימנא היכי הוה אהיה חשיכא דלא שבקין לי לא רפו לי כי נקיטו לי בשיתין שוטי דנורא ומחו לי ואמרו לי פוק אנהר. תוב פתח משה ואמר

ווי לי על זיוך מקדשא היכי חשך (סה) ווי דמטא זמנא (מטא עידנא) דמקדשא חרב והיכלא מקליא ודרדקי דבי רבן מתקטלין ואבהתכון אזלין בשביה וגלו:

[כז] תוב פתח (אברהם) [משה] ואמר וויי בחייכון כשדאי לא תקטלון קטולא אכזראה ולא תשוון כלאה גמירא ולא תקטלון ברא באנפי אבא וברתא באנפי אמא דמטא זמנא דמרא שמיא חושבנא חשיב מנכון וכשדאי רשיעיא לא עבדין הכי אלא מותבין ליה לברא באנפיה דאבוהי ואמיה ואמרין ליה ולאבוהי קום נכסיה ואמיה בכיא ונתרין דמעתי עלוהי ואבוהי תלה ליה רישיה:

[כח] עתיד הקדוש ברוך הוא להפוך תשעה באב לשמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכריה ח' י"ט) ולבנות את ירושלם הוא בעצמו ולקבץ גליות ישראל לתוכה שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'): א"ר יוחנן כל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה ס"ו י') וכל אשר אינו מתאבל עליה אינו רואה בשמחתה:

[כט] דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענות בארץ בנימין (ירמיה א' א') אמר רבי שמעון מאי דכתיב עד מתי פתיים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם (משלי א' כ"ב) אמר הקב"ה בנוהג שבעולם אדם אוכל צחנה שני ימים ונפשו קצה עליו וקניטא עליו אבל אתם כמה שנים אתם עובדים ע"ז אותה שכתוב בה צא תאמר לו (ישעיה ל' כ"ב) צואה תאמר לו ואין נפשכם קניטא ממנה:

[ל] אמר רבי שמעון כל מה שכתוב בישראל לגנאי כתוב ברחב לשבח ברחב כתוב השבעו נא לי בה' כי עשיתי עמכם חסד (יהושע ב' י"ב) ובישראל כתיב ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה' ב') ברחב כתיב והחיתם את אבי ואת אמי (יהושע ב' י"ג) ובישראל כתיב אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז') ברחב כתיב ותטמנם בפשתי העץ (יהושע ב' ו') ובישראל כתיב אומרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב' כ"ז) ברחב כתיב הערוכות לה על הגג (יהושע ב' ו') ובישראל כתיב ואת המשתחווים על הגגות וגו' (צפניה א' ה') ברחב כתיב ותאמר להם ההרה לכו (יהושע ב' ט"ז) ובישראל כתיב על ראש ההרים יזבחו (הושע ד' י"ג) ברחב כתיב ונתתם לי אות אמת (יהושע ב' י"ג) ובישראל כתיב ואמת לא ידברו (ירמיה ט' ה):

[לא] דבר אחר דברי ירמיהו בן חלקיהו אמר הקדוש ברוך הוא אני נתתי עשרת הדברות לישראל והם הפכום לרעה אמרתי להם אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') והם לא עשו כן אלא אומרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב' כ"ז) אמרתי להם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג') והם לא עשו כן אלא ואת המשתחווים על הגגות לצבא השמים (צפניה א' ה') אמרתי להם לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ' ז') והם לא עשו כן [אלא אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה' ב')] אני אמרתי להם זכור את יום השבת

לקדשו (שמות כ' ח') והם לא עשו כן] אלא ואת שבתותי חללת (יחזקאל כ"ב ח') אמרתי להם כבוד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב) והם לא עשו כן אלא אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז') אני אמרתי להם לא תרצח לא תנאף ולא תגנוב (שמות כ' י"ג י"ד ט"ו) והם לא עשו כן [אלא רצוח וגנוב ונאוף (הושע ד' ב') אני אמרתי להם לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ' ט"ז) והם לא עשו כן] אלא וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיה ט' ב') אני אמרתי להם לא תחמוד (שמות כ' י"ז) והם לא עשו כן אלא וחמדו שדות וגזלו וגו' (מיכה ב' ב'):

[לב] אמר רבי יודן בר סימון מאי דכתיב נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך (דברים י"ח י"ח) והא כתיב ולא קם עוד נביא בישראל כמשה (שם ל"ד ו') ומאי אמר כמוך אלא היה ירמיהו כמוהו בתוכחות אתה מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה זה מתנבא ארבעים שנה וזה מתנבא ארבעים שנה זה מתנבא על יהודה וישראל וזה מתנבא על יהודה וישראל זה עמדו בני שבטו כנגדו וזה עמדו בני שבטו כנגדו זה הושלך ליאור וזה הושלך לבור זה הוצל על ידי אמה וזה הוצל ע"י עבד זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות לפיכך הוצרך הכתוב לומר דברי ירמיה בן חלקיהו:

[לג] אמר רבי תנחום כל מקום שאתה מוצא דבר דברי דברים אינו אלא דברי תוכחות כתוב אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א' א') וכתוב תמן מזי רעב ולחומי רשף (שם ל"ב כ"ב) כתיב דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א' א') וכתוב תמן כי אתם לא עמי וגו' (שם שם ט') כתיב דברי ירמיהו (ירמיה א' א') וכתוב אשר למות למות ואשר לשבי לשבי (שם מ"ג י"א):

[לד] [רבי שמואל בר נחמני פתח ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם (במדבר ל"ג נ"ה)]. אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם החתי והאמורי וגו' (דברים כ' י"ז) ואתם לא עשיתם כן אלא ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע (יהושע ו' כ"ה) הרי ירמיה בא שהוא מבני בניה של רחב הזונה ועושה לכם דברים לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם (במדבר שם) [לפיכך צריך הכתוב לומר דברי ירמיהו]:

[לה] דבר אחר דברי ירמיהו (ירמיה א' א'). מאי ירמיהו שבימיו נעשה בית המקדש ארימון. דבר אחר שבימיו נתרוממה מדת הדין על ישראל: מן הכהנים אשר בענתות (שם שם). [אמר רבי ברכיה] אמר ירמיה עשוק שמי בכהנים בימי משה יברכך ה' (במדבר ו' כ"ד) ובימי ולוקח מהם קללה וגו' (ירמיה כ"ט כ"ב). בימי משה וישמרך (במדבר שם) ובימי ואשר למות ואשר לחרב לחרב וגו' (ירמיה ט"ו ב'). בימי משה יאר ה' פניו (במדבר שם כ"ה) ובימי במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'). בימי משה ויחונך (במדבר שם). ובימי אשר לא אתן להם חנינה (ירמיה ט"ז י"ג). בימי משה ישא ה' פניו אליך (במדבר שם) ובימי אשר לא ישא פנים לזקן (דברים כ"ח ג'). בימי משה וישם לך שלום (במדבר שם כ"ו) ובימי כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים (ירמיה ט"ז ה'):

[לו] שמעו דבר ה' בית יעקב (ירמיה ב' ה'). אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נביאים שמעו דברי נביאות [עד שלא תשמעו דברי תוכחות שמעו דברי תוכחות עד שלא תשמעו דברי קינטורין שמעו דברי קינטורין] עד שלא תשמעו קל קרנא משרוקיתא (דניאל ג' ט"ו) שמעו בארץ עד שלא תשמעו בחוץ לארץ שמעו חיים עד שלא תשמעו מתים שמעו אזניכם [עד שלא תשמעו גופיכם] עד שלא ישמעו עצמותיכם [הדא הוא דכתיב] כה אמר ה' העצמות היבשות שמעו דבר ה' (יחזקאל ל"ז ד') :

[לז] ארבעה שומעים הם יש שומע והפסיד יש שומע ונשכר ויש לא שומע והפסיד ויש לא שומע ונשכר [שומע והפסיד זה אדם הראשון שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך (בראשית ג' י"ז) ומה הפסיד כי עפר אתה ואל עפר תשוב (שם שם י"ט) שומע ונשכר זה אבינו אברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (שם כ"א י"ב) ומה נשכר כי ביצחק יקרא לך זרע (שם שם) לא שומע ונשכר זה יוסף ולא שמע אליה לשכב אצלה (שם ל"ט י') ומה נשכר ויוסף הוא השליט על הארץ הוא דמשביר לכל עם הארץ (שם מ"ב ו') לא שומע והפסיד אלו ישראל ולא שמעו אלי ולא הטו את אזנם (ירמיה ז' כ"ו) ומה הפסידו ואשר למות למות ואשר לחרב לחרב (שם ט"ו ב') :

[לח] [כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול (ירמיה ב' ה')]. אמר הקב"ה לישראל אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול למה היה אדם הראשון דומה לחולה שנכנס רופא אצלו ואמר לו דבר פלוני תאכל ודבר פלוני לא תאכל וכיון שעבר על דבריו גרם מיתה לעצמו נכנסו קרוביו אצלו אמרו לו אותו רופא המית אותך אמר להם חס ושלום אני גרמתי לעצמי שעברתי על דבריו כך בשעה שעבר אדם הראשון [ואכל] נכנסו כל הדורות אצלו אמרו לו אי אפשר שהקדוש ברוך הוא גזר עליך מדת הדין שתמות אמר להם חס ושלום אני גרמתי מיתה לעצמי שעברתי על צווי של הקב"ה שאמר לי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב' י"ז) הרי אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול : פרעה לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול למה היה פרעה דומה למלך שהלך למדינת הים והפקיד כל מה שהיה לו אצל עבדו לאחר ימים בא המלך אמר לו תן לי פקדוני אמר לו לא עבדך אני ולא הפקדת לי לא כלום נטלו ותלאו בגרדון אמר לו עבדך אני וכל מה שהפקדת לי אתן לך [כך] בשעה שאמר לו משה שלח את עמי ויעבדוני (שמות ז' כ"ו) אמר מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' (שם ה' ב') וכיון שהביא עליו עשר מכות אמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים (שם ט' כ"ז) : אבותיכם במדבר אמרתי להם ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו (שמות ט"ז כ"ו) [והם לא עשו כן אלא] ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו (שמות ט"ז כ"ז) [אילו מצאו לקטו] : וכיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע (שמות כ"ד ד') ואחרי כן עשו את העגל אבדו את (נשמע) [נעשה] אמר להם הקדוש ברוך הוא שמרו (נעשה) [נשמע] ואני מעלה עליכם כאילו קיימתם שניהם וכיון שאמרתי להם שמעו ולא שמעו אבדו את שניהם :

[לט] איכה ישבה בדד כל מה שאירע לאדם הראשון כך אירע לישראל אדם הראשון הקב"ה הכניסו לגן עדן וצוהו ועבר ודנו בשלוחין וגירושין וקונן עליו איכה ויאמר לו איכה (בראשית ב' כ') איכה דן אותו בגירושין מניין דכתיב ויגרש את האדם (שם שם כ"ד) דן אותו בשלוחין מניין דכתיב וישלחוהו ה' אלהים (שם שם כ"ג) וכן עשה לישראל הכניסם לארץ ישראל שנאמר ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וגו' (ירמיה ב' ז') וציוה אותם ואמר להם זאת עשו וחיו וזאת לא תעשו ועברו על צויו ודנם בגירושין ובשלוחין שנאמר מביתי אגרשם (הושע ט' ט"ו) ודן אותם בשלוחין שנאמר שלח מעל פני ויצאו (ירמיה ט"ו א') ויקונן בעצמו עליהם איכה איכה ישבה בדד:

[מ] [רבי אבא בר כהנא פתח] מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' (ירמיה ט' י"א). [תני רבי שמעון בן יוחאי] אם ראית עיירות נתלשות ממקומן [בארץ ישראל] דע שלא החזיקן בשכר סופרים ומשנים מה טעם על מה אבדה הארץ (שם שם) וכתיב בתריה על עזבם את תורתי (שם שם י"ב):

[מא] אמר רבי אבא בר כהנא לא עמדו (פלוסותון) [פלוסופין] באומות העולם כבלעם בן בעור (וכאבגינוס) [וכאבנימוס] הגרדי נכנסו אומות העולם אצל (אבגינוס) [אבנימוס] הגרדי אמרו לו יכולים אנו להזדווג לאומה זו אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם אם [מצאתם שם תינוקות] מצפצפים בקולם אין אתם יכולים [להזדווג] להם [ואם לאו אתם יכולים להזדווג להם] שכן הבטיחם אביהם הקול קול יעקב (בראשית כ"ז כ"ב) כל זמן שקולו של [יעקב] מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו שולט בהם [וכל זמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הידים ידי עשו]:

[מב] איכה היתה לזונה קריה נאמנה (ישעיה א' כ"א). [רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר] [מאה ושמונים] [ארבע מאות ושמונים] בתי כנסיות היו בירושלם וכל אחת ואחת יש בה בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה וכולן עלה (אפסיינוס) [אפסיינוס] והחריבן הדא הוא דכתיב ויגל את מסך (בית) יהודה וגו' (ישעיה כ"ב ח'): [מלאתי משפט (ישעיה א' כ"א)] כגון משנתו של רבי חייא [ומשנתו של רבי אושעיא] ומשנתו של בר קפרא; צדק ילין בה (שם) אמר רבי יודן מימיו לא לן אדם בירושלם ובידו עון כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עון שבילילה תמיד של בין הערביים היה מכפר על עון של יום [מכל מקום לא לן אדם בירושלם ובידו עון מה טעם] צדק ילין בה ועתה מרצחים (ישעיה שם) הרגו את אוריה והרגו את זכריה: ואשיבה שופטיך כבראשונה (ישעיה א' כ"ו). אלו משה ואהרן: ויועציך כבתחילה (שם). זה דוד ושלמה: ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה (שם) ואומר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (שם שם כ"ז):

[מג] תנו רבנן שלש גזרות גזרה מלכות הרשעה בימי רבי שמעון בן יוחאי שלא יתקיים מצות מילה ושלא לקיים את השבת ושלא לקיים את הנדה והיה שם זקן אחד ושמו רבי ראובן האיציטורבלי והוא נכנס ויוצא לפני המלך בלא רשות (אדם בעולם ביום)

[יום] אחד נכנס לפני המלך ומצא אותו שהיה יושב לבדו אמר לו ראובן אדוני המלך לאדם שיש לו אויבים רבים מהו [רוצה] שיהיו חלשים או גבורים ואלו יהודים אינם חלשים אלא בשביל המילה כיון שיש בן לאחד מהם מביאו וחותר בשרו לשמונה ימים ותושש כחו שוב אין בו כח יותר אם אתה תבטל מילה מהם שלא יהיו נמולין מיד הם מתגברים וכשאתה משגר: אוכלסין עליהם מיד הם מורדים כך אמר ליה יפה אמרת תבטל. שוב פעם אחת אמר לו למלך מי שיש לו אויבים מהו שיהיו עניים או עשירים אמר לו עניים אמר לו רבי ראובן איצטרוכלי אלו יהודים אינם עניים אלא בשביל שהם מקיימים את המצוה ומשמרים את השבת עושה אחד מהם מלאכה כל ימות השבת וכשמגיע ערב שבת הוא מוציא בשביל כבוד שבת ויש מהם שאין בידו מה יוצא ואם אתה מבטל שבת יהיו עשירים כמוך וכשאתה משלח אוכלסין עליהם מיד הם מורדים כך אמר לו יפה אמרת תבטל. שוב פעם אחת אמר לו ראובן בן איצטרוכלי אדוני המלך מי שיש לו אויבים מהו רוצה שיהיו מרובים או מועטים אמר לו מועטים אמר לו אדוני המלך אלו היהודים אינם מועטים אלא בשביל שהם משמרים את הנדה אחת מהם יושבת שבעה ימים ארבעה עשר וארבעים ושמונה ואם אתה מבטל נדה מהם והם משמשים מטותיהם בין ביום ובלילה כשהן נדות הם פרים ורבים כמותינו אמר לו יפה אמרת תבטל גזירה זו. אמר לו כתוב אגרת להם ושלח לארץ ישראל מיד צוה המלך לכתוב אגרת ויצא רבי ראובן בן איצטרוכלי ונכנסו גדולי מלכות אצל המלך ומצאו דברים כתובים אמרו אצבע של יהודים נכנסה לכאן אמרו לו חזור כך אמר להם אין המלך חוזר בדברים אמרו לו כתוב באגרת כל מי שיוליכם יהרג צוה המלך ועשה כן שמע רבי ראובן ושלח לארץ ישראל שכך היה המעשה ועכשיו אם יש בכם איש מלומד בנסים יבא ויטול האגרת נתנו עיניהם ברבי שמעון בן יוחאי אמר להם אין אני הולך לעצמי נתן עיניו ברבי אליעזר ברבי יוסי אמר לו רבי יוסי לרבי שמעון בן יוחאי נתת עיניך בבבת עיני אמר לו רבי שמעון אלמלא היה יוחאי אבא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה אמר לו רבי יוסי אם כן השבע לי שאין אתה כהלכה ואתה מחזירו לי נשבע לו רבי שמעון בן יוחאי הלכו וישבו לספינה אחת וישב עמהם תלמיד אחד ושמו מתיא בן חרש התחיל והיה שואל אותו בהלכה אמר להם מנין לדם השרץ שהוא טמא יותר מבשרו אמר לו רבי שמעון זה טמא וזה טמא אמר רבי אליעזר דמו טמא מבשרו עמד רבי מתיא בן חרש ונשקו על פיו אמר רבי שמעון ולי למה לא נשקתני אמר לו רבי לא נשקתי אלא עריכת שפתיו באותה שעה נתן בו עיניו רבי שמעון והיה מטרף למות ונזכר שבועה שנשבע לאביו ונתיישרה דעתו עליו והיו המלחים עוברים בספינה ודרך אחד מהם על צוארו של רבי אליעזר ויצאה אסכרה מפיו באותה שעה תלה רבי שמעון עיניו לתורן של ספינה וראה שידה אשמדאי שהיה יושב עליו אמר רבי שמעון מה טיבך אמר לו לעשות לכם נס באותה שעה אמר רבי שמעון בן יוחאי רבוננו של עולם להגר שפחתך זמנת חמשה מלאכים ולי שדה אמר לו רבי שמעון ואיזה נס תעשה אמר לו עכשיו אני הולך ואכנס בביתו של מלך והיא צווחת ואומרת הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי ואתה בא ולוחש באזנה ואני יוצא ממנה אמר לו ומה סימן יש כשאתה יוצא ממנה אמר לו באותה שעה היא שוברת כל כלי זכוכית שיש בבית המלך

אמר לו לך ועשה כאשר דברת הלך ונכנס בבתו של מלך והיתה צווחת ואומרת הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי שלחו לארץ ישראל אחריו אמרו להם הרי הוא לפניכם בספינה באו מצאו בספינה והוליכוהו לפני המלך אמר לו המלך אתה רבי שמעון בן יוחאי אמר לו הן אמר לו אתה יודע לרפאות את בתי אמר לו הן א"ל ומה תעשה לה אמר לו רבי שמעון בן יוחאי אני לוחש לה באזנה והיא מתרפאת אמר לו המלך ומה סימן יש (לה) [לך] אמר לו באותה שעה היא שוברת כל כלי זכוכית שהן בבית המלך ולחש לה רבי שמעון בן יוחאי אל אזנה ונתרפאת ויצאה ושברה כל כלי זכוכית של מלך אמר לו המלך לרבי שמעון בן יוחאי מה אתה מבקש שאתן לך אמר לו רבי שמעון בן יוחאי איני מבקש אלא האגרות שכתבת לבטל הגזירה וכתוב בהן כל מי שיוליכם יהרג אמר לו אם כן הוא הדורן של מלך שכל מי שיעשה לו כן פורע בהריגה אמר לו אין אני פורע בהריגה אמר לו אני מקבל עלי מיד צוה המלך וקרע האגרות הראשונות וכתבו לו אחרות והלכו לארץ ישראל ובטלו הגזירות. כן יבטל הקדוש ברוך הוא מעלינו כל גזירות קשות ורעות במהרה בימינו ובזמן קריב אמן אמן סלה: סליק מדרש מגילת איכה:

מדרש זוטא נוסחה שניה

פרשה א

[א] בכו תבכה בלילה (איכה א' ב'). למה בלילה לפי שאין הקול הולך אלא בלילה א"ר איבו לילה מושך עמה קינה. מעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל והיה לה בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילה והיה רבן גמליאל שומע את קולה והיה נזכר חורבן בית המקדש והיה בוכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו וכיון שהרגישו בו תלמידיו עמדו ופנו אותה משכונתו:

[ב] אין לה מנחם מכל אוהביה (שם שם). אמרו אותו היום שנכנסו אויבים לעיר והחריבו בית המקדש היה חוץ לירושלים יהודי אחד חורש במחרשתו וראה שהפרה שהיה חורש בה הפילה את עצמה לארץ ולא היתה רוצה לחרוש אלא תמיד היתה גרעה [גערה] ראה אותה האיש ונבהל מאד והיה מכה את הפרה כדי שתחרוש ולא היתה רוצה אלא תמיד היתה מפלת עצמה לארץ והוא מכה אותה תמיד עד ששמע קול אומר מה לך לפרה הנח אותה שהיא צועקת על חורבן הבית ועל מקדש שנשרף היום. שמע האיש מיד קרע את בגדיו ותלש את שעריו וצעק ונתן אפר על ראשו ובכה ואמר אוי נא לי אוי נא לי. לאחר ב' או ג' שעות עמדה הפרה על רגליה ורקדה ושמחה תמה האיש מאד שמע קול אומר טעון וחרוש כי בשעה זאת נולד משיח שמע האיש רחץ פניו וקם ושמח הלך לביתו ולקח רצועות ארוכות של משי לתינוקות להעציבם בעריסם לקחם והלך לירושלים וכשבא לעיר לקחם ונתנם על זרועותיו וקרא ברחוב העיר מי יקנה פרה לבנו או לבתו שמעה שכינת אם משיח ואמרה לו לך לבית פלוני שהרי ילד יולד לה הלך ונכנס לבית ואמר להם קנה לבנך רצועה אמרה לו לא אקנה לו כי הוא נולד יום שנחרב בית המקדש ארור היום שהוא נולד בו מיד בא האיש אצל הילד ונשקו על ראשו ונתן לו רצועה ובקש האם עליו והלך לו לביתו ובכל שנה ושנה בא לירושלים לראותו. ושם הילד מנחם בן עמיאל שנה אחת בא לירושלים ונכנס לבית מיד הרימה אם הילד קולה ואמרה אין לה מנחם שהרי נגנז והוא שכתוב אין לה מנחם מכל אוהביה: ד"א אין לה מנחם. אלו נביאי השקר שנתנבאו לישראל ולא הניחו לחזור בתשובה:

[ג] כל רעיה בגדו בה. זה מיכאל וגבריאל שלפנים מזה היו מלמדים על ישראל זכות ואמר להם הקב"ה כי חביב עליכם אמרו בית המקדש אמר להם הקדוש ברוך הוא נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם תציתו בו את האש מיד נטלו מיכאל וגבריאל שני לפידי אש והציתו את ההיכל והיה בית המקדש קורא על עצמו קינה שנאמר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (שם א' י"ג). וכתוב מגיד מראשית אחרית (ישעיה מ"ו י'). אמר הקב"ה לירמיה לך והנבא על ירושלים אמר לו (נער אנכי לא ידעתי דבר) [לא ידעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א' ו')] לפי שלא היה רוצה לילך ולהתנבא על ישראל רעה עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (שם שם ה'). מיד קבל עליו נבואות והיה ירמיה

סבור שלא היה נביא אלא על אומות העולם ולא על ישראל מיד אמר לו הקב"ה קח את כוס היין החימה הזאת מידי (שם כ"ה ט"ז). מיד נטלו ירמיה שנאמר ואקח את הכוס מיד ה' (שם שם י"ז). והיה ירמיהו סבור שלא להשקות אלא לאומות העולם אמר לו הקדוש ברוך הוא ירמיה צא ולמד מדרך העולם כלום משקה תחלה אלא מי שמסב בראש ירושלים היא ראש לכל הארצות שבעולם לא דין הוא שתשקה אותה תחלה משל לסוטה שנכנסה לעזרה לבדוק בא כהן להשקותה נסתכל בה וראה שאמו היתה ונתבייש וחזר לאחוריו וצעק ובכה על אמי כך ירמיה בשעה שאמר לו הקב"ה השקה את ירושלם אמר לפניו רבש"ע לא כך אמרת לי נביא לגוים נתתיך (שם א' ה') ועכשיו אתה אומר לך והשקה את עמך אוי לי שנאמר פתיתי ה' ואפת חזקתני ותוכל (שם כ' ז'). א"ל הקדוש ברוך הוא כבר קבלת עליך שליחות ואינך יכול לחזור כך מיד נטל את הכוס והשקה את ירושלם מרה ולא עוד אלא שמצצה את חרסיה שנאמר ושתית אותה ומצית ואת חרשיה תגרמי (יחזקאל כ"ג ל"ד). כשראה ירמיה כך שנחתם גזר דינה של ירושלם התחיל צועק ובוכה ומקונן איכה ישבה בדד באותה שעה אמר הקב"ה מה אתה עומד מיד פתח ירמיה ואמר כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה וגו' ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה (ירמיה ט' ט"ז י"ז). כל זמן שישראל שרוין בצער הקדוש ברוך הוא שרוי עמהם בצער שנאמר בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ג ט'). באותה שעה קרא הקב"ה אבילות על כל מעשה בראשית שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (שם ג' ג'). וכתוב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק (שם כ"ב י"ב). אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע מי פותח תחלה קינה על ישראל אתה או מלאכי השרת אמר לו הקב"ה אני פותח תחלה מיד פתח הקדוש ברוך הוא ואמר אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם ואין נוטה עוד אהלי ומקום יריעותי (ירמיה י' כ'). ומלאכי השרת עונים אחריו הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג ז'). מיד נכנסו מלאכי השרת לנחמו ולא רצה לקבל תנחומין שנאמר על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי (שם כ"ב ד'). א"ר יהושע בן לוי מיום שחרב בית המקדש וחרבה ירושלים אין שמחה לפני הקב"ה כביכול עד שיבנה בית המקדש וירושלים ויחזרו ישראל בתוכה שנאמר וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (שם ס"ה י"ט):

[ד] גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה (איכה א' ג'). אמר רבי אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה העבד מזדעזע מבין המלך עד שכפת המלך ידי בנו ואז נשתעבד בו העבד כך עשה הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר כשבא נבוכדנצר לירושלים והיה מתירא לכנס בה עד שרמוז הקב"ה למיכאל ולקח נבוכדנצר וכפת ידו והביאו לירושלים ולהיכל והציתו בו את האור ונעשה הקדוש ברוך הוא כאדם שידי קשורות לאחוריו כביכול שנאמר השיב אחור ימינו אויב (שם ב' ג'). אמר הקב"ה לישראל כשבראתי את עולמי לא היה לפני לא עמל ולא יגיעה שנאמר הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייגע ולא ייעף אין חקר לתבונתו

(ישעיה מ כ"ח) ובמעשיכם הרעים יש לפני יגיעה להעלות עליכם מלכי אומות העולם שנאמר אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך (שם מ"ג כ"ד):

[ה] מעשה באדם אחד ודואג בן יוסף שמו והיתה אמו ואם אמו ואחותו ואחות אביו מודדות אותו בטפחים ונותנות משקלו זהב במקדש וכשצרו האויבים על ירושלים והרעבנה טבחתו בידיה ואכלתו אמו אבדים אברים ועליה היה מקונן ירמיהו ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו (איכה ד' י'). וכתוב אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים (שם ב' כ') אל תקראו טפוחים אלא טפחים עולל הנמדד בטפחים:

[ו] אמרו מעשה באדם אחד שהיו לו ארבעה בנים אמר לאשתו כלום יש דבר לאכול אמרה יש לנו מלא כף קמח אמר לה בשלי אותו ונאכל יחד בשלה אותו וכשמרקה אותו כף נתזה טפה אחת מן הקדירה על הארץ בא בנו הגדול לגרף את הטפה לתוך פיו בא אחיו ודחפו ומת ובא אביו ודחפו ואמר לו למה דחפת את אחיך והרגו לא הספיק לאכול עד שנכנסו האויבים ובאו שרי העיר והוליכם למלחמה ושבו אותם והרגו כולם יצא אביהם ומצא כל אחד ואחד מהם מושלך מת נטל אצבעו של בנו הגדול והכניסו לתוך עינו ואמר אצבע שלא הנחתו לגרוף את הטפה תנקר את עיני:

[ז] אמרו מעשה באשה אחת שהיו לה שלשה בנים והלכו שנים למלחמה והלכה ולקחה השלישי שהיה יונק ושחטה אותו ובשלתו בקדירה. וכשבאו שני בניה מן המלחמה והרגישו שהיו אוכלים אחיהם הקטן עלו לגג והפילו את עצמם ומתו ועליהם מקונן ירמיהו טובים היו חללי חרב מחללי רעב שהם יזובו מדקרים מתנובות שדי (שם ד' ט'). והיתה ירושלים צועקת ואומרת אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעוללות בציר ואין אשכול לאכול (מיכה ז' א'). אמרה קוצר מניח ספיחים והבוצר מניח עוללות אבל אני לא נשתייר לי כלום ונמסרתי ביד נבוכדנצר כרחל ביד ארי וכגדי ביד הטבח:

[ח] אמרו שתי נשים אחיות יפיפיות היו בירושלם ותפשו כשדים ונשתמשו עם כל אחת מהן מאה וחמשים איש עד שמתו מחמת התשמיש והיו צועקות ואומרות איה רחמיך ה' שבראת בהם העולם. וכשמתו היה מקונן עליהן ירמיהו נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה (איכה ה' י"א). והיו הכשדים בועלים הבתולות עד שהלך דם הבעילה כיון מן הגת שנאמר בתולותיה נוגות והיא מר לה (איכה א' ד'). אל תקרא נוגות אלא מן גת. גת דרך ה' לבתולת בת יהודה (שם שם ט"ו). אל תקרא לבתולת אלא לבעולת:

[ט] אמרו מעשה בשבעים בתולות שנשבו והושיבון בספינה להוליכן למדינת השבאים ולהושיבן בקובות אמרו זו לזו נבא ונקדש שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ונפיל אותנו לתוך הים ואל יתעללו בנו הערלים מה עשו הלכו לשפת הספינה והפילו את עצמן לתוך הים ונטבעו:

[י] כתיב נחמו נחמו עמי (ישעיה מי א'). למה שתי פעמים רבי אומר לפי שכל המכות שלקו בהן היו כפולות שכך אמר ירמיהו שבר על שבר נקרא (ירמיה ד' כ') יורדה מים

(שם שם ט"ז). וכל כך למה שסרחו בכפלים שנאמר כי שנים רעות עשה עמי (ירמיה ב' י"ג). ולפי שחטאו בכפל לקו בכפל שנאמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ' ב'). ולפי שחטאתיה כפולים מכותיה כפולות לכך נחמותיה כפולות שנאמר נחמו נחמו עמי (ישעיה מ' א'). עורי עורי לבשי עוז (שם נ"ב א'). התעוררי התעוררי (שם נ"א ז'). קומי אורי כי בא אורך (שם ס' א'). אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נ"א י"ב). אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני (שם מ"ג כ"ה). שוש אשיש בה' (שם ס"א י'). (ויאמר) סלו סלו (שם ס"ב י'). אמרה כנסת ישראל הכל אתה נותן בכפל שנאמר לכן בארצכם משנה יירשו (שם ס"א ז'). כי מכת אויב הכיתיך (ירמיה ל"א י"ד). מה עשית לאויב ויוסף ה' את כל אשר לאויב למשנה (אויב מ"ב י'). אמר להם הקב"ה מה לאויב הוספתי משנה לבני על אחת כמה וכמה לכן בארצכם משנה יירשו:

[יא] [דבר אחר נחמו נחמו עמי]. רבי אומר אין דבר מתרעם בידי לפני הקדוש ברוך הוא שאינו מפיסת עליה ירמיה אמר איכה ישבה בדד (איכה א' א'). והקב"ה השיב אני משרה אותך לבניך יחידה שנאמר בטח בדד (דברים ל"ג כ"ח). ירמיה אמר בכו תבכה בלילה וגו' (איכה א' ב'). והקדוש ברוך הוא השיב מנעי קולך מבכי וגו' (ירמיה ל"א ט"ו). ירמיה אמר גלתה יהודה מעוני וגו' (איכה א' ג'). והקב"ה השיב ונפוצות יהודה יקבץ (ישעיה י"א י"ב). ירמיה אמר דרכי ציון אבלות (איכה א' ד'). והקדוש ברוך הוא השיב פנו דרך העם סלו סלו (ישעיה ס"ב י'). ירמיה אמר היו צריה לראש (איכה א' ה'). והקב"ה השיב ונתנך ה' לראש ולא לזנב (דברים כ"ח י"ג). ירמיה אמר ויצא מן בת ציון כל הדרה (איכה א' ו'). והקדוש ברוך הוא השיב זה הדור בלבשו (ישעיה ס"ג א'). ירמיה אמר זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה (איכה א' ז'). והקב"ה השיב יבקש את עון ישראל [ואיננו] ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה וגו' (ירמיה נ' כ'). ירמיה אמר טומאה בשוליה (איכה א' ט'). והקדוש ברוך הוא השיב וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחזקאל ל"ו כ"ה). ירמיה אמר ידו פרש צר (איכה א' י'). והקב"ה השיב יוסף ה' שנית ידו וגו' (ישעיה י"א י"א). ירמיה אמר כל עמה נאנחים וגו' (איכה א' י"א). והקדוש ברוך הוא השיב ואכלתם אכול ושבוע (יואל ב' כ"ו). ירמיה אמר לא אליכם כל עוברי דרך (איכה א' י"ב). והקב"ה השיב הרימו מכשול מדרך עמי וגו' (ישעיה נ"ז י"ד). ירמיה אמר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א' י"ג). והקדוש ברוך הוא השיב ואני אהיה לה חומת אש סביב נאם ה' (זכריה ב' ט'). ירמיה אמר נשקד עול פשעי (איכה א' י"ד). והקב"ה השיב ואשבור מוטות עולכם (ויקרא כ"ו י"ג). ירמיה אמר סלה כל אבירי (איכה א' ט"ו). והקדוש ברוך הוא השיב סלו סלו פנו דרך (ישעיה נ"ז י"ד). ירמיה אמר על אלה אני בוכיה וגו' (איכה א' ט"ז). והקב"ה השיב כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נ"ב ח'). ירמיה אמר פרשה ציון בידיה (איכה א' י"ז). והקדוש ברוך הוא השיב עוד ישבו זקנים וזקנות וגו' (זכריה ח' ד'). ירמיה אמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי (איכה א' י"ח). והקב"ה השיב ועמך כלם צדיקים (ישעיה ס' כ"א). ירמיה אמר קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א' י"ט). והקדוש ברוך הוא השיב והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ה כ"ד). ירמיה אמר ראה ה' כי צר לי וגו' (איכה א' כ'). והקב"ה השיב וירא ה' בצר להם (תהלים ק"ו

מ"ד). ירמיה אמר שמעו כי נאנחה אני (איכה א' כ"א). והקדוש ברוך הוא השיב ולא ישמע בה עוד וגו' (ישעיה ס"ה י"ט). ירמיה אמר תבא כל רעתם לפניך (איכה א' כ"ב). והקב"ה השיב ושנת גאולי באה (ישעיה ס"ג ד'). ירמיה אמר כי רחוק ממני מנחם (איכה א' ט"ז). והקדוש ברוך הוא השיב נחמו נחמו עמי (ישעיה מ' א'):

[יב] דבר אחר נחמו נחמו עמי. מי צריך לנחם ישראל או הקב"ה. למי שמתה אשתו למי מנחמים לא לבעל מנחמים. כך נמשלה ציון. שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'). לא אתם צריכים לנחמני נחמוני נחמוני. משל למה הדבר דומה למי שנשבו בניו בחייו למי מנחמים לא לאביהם מנחמים. כך בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ'). משל למי שנשרף ביתו למי מנחמים לא לבעל הבית. כך אמר הקדוש ברוך הוא שרפו את ביתי שנאמר וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש (שם נ"ב י"ג) משל למי שנשרף כרמו ונקצץ למי מנחמים לא לבעל הכרם. כך הקב"ה כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה' ז'). משל לרועה שנכנס ארי בין צאנו וטרף ואכל מהם למי מנחמים לא לבעל הצאן. כך הקדוש ברוך הוא דכתיב צאן אוברות היו עמי רועיהם התעו (ירמיה נ' ו'). הוי אומר לי אתם צריכים לנחם נחמוני נחמוני. למה שמי שנוטלים ממנו כל אשר לו אין דעתו מיושבת עליו. כך מי שבניו גולים וכי לא צריך לנחם. כך כביכול והיו עיני ולבי שם כל הימים (מ"א ט' ג'). וכשחרב בית המקדש על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים וגו' ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעיה ס"ב ו' ז'). הרי אתם צריכים לנחמני הה"ד נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני:

[יג] [דבר אחר נחמו נחמו עמי] אמר להם הקב"ה לנביאים לכו נחמו את ירושלם כיון שבאו אצלה אמרה להם וכי לא אזני מלאות מתוכחות שהוכחתוני ועכשיו אתם באים לנחמני מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה (על שבר) [את חללי] בת עמי (ירמיה ח' כ"ג). וירמיה מקונן ברוח הקדש בכו תבכה בלילה מי בכה ישראל בכה וי"א ירמיה בכה:

[יד] אמר רבי אבא בר כהנא בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לנביאים צאו ונחמו את ירושלם הלך הושע ואמר להם לישראל הקב"ה שלחני לנחמכם אמרו לו מה בידך אמר להם אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה (הושע י"ד ו'). אמרו לו תמול אמרת הוכה אפרים שרשם יבש (שם ט' ט"ז) עכשיו אתה אומר כן איזה דבר נאמין [לראשונה או לשניה]: הלך יואל אמרו לו מה בידך אמר להם והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב (יואל ד' י"ח). אמרו לו תמול אמרת הקיצו שכורים ובכו והלילו כל שותי יין על עסיס כי נכרת מפיהם (שם א' ה'). לאיזה מהם נאמין: הלך עמוס אמרו לו מה בידך אמר להם ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט' י"א). אמרו לו תמול אמרת נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (שם ה' ב') לאיזה מהם נאמין: הלך מיכה אמרו לו מה בידך אמר להם מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וגו' (מיכה ז' י"ח). אמרו לו תמול אמרת בפשע יעקב כל זאת וגו' (שם א' ה') ועכשיו אתה אומר כן לאיזה נאמין: הלך נחום אמרו לו מה בידך אמר להם כי לא

יוסיף עוד לעבור כך בליעל כלה נכרת (נחום ב' א'). אמרו לו תמול אמרת ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל (שם א' י"א) עכשיו אתה אומר כן איזה נאמין: הלך חבקוק אמרו לו מה בידך אמר להם יצאת לישע עמך (חבקוק ג' י"ג). אמרו לו תמול אמרת לנו עד אנה שועתי ולא תשמע וגו' (שם א' ב') עכשיו אתה אומר כן לאיזה נאמין: הלך צפניה אמרו לו מה בידך אמר להם והיה בעת ההיא אחפש [את] ירושלם בנרות (צפניה א' י"ב) אמרו לו תמול אמרת לנו יום חשך ואפילה יום ענן וערפל (שם שם ט"ו). עכשיו אתה אומר כן לאיזה נאמין: הלך חגי אמרו לו מה בידך אמר להם העוד הזרע במגורה (והגפן) [ועד הגפן] והתאנה והרמון ועץ הזית (אשר) לא נשא מן היום הזה אברך (חגי ב' י"ט). אמרו לו תמול אמרת לנו זרעתם הרבה והבא מעט (שם א' ו'). עכשיו אתה אומר כן לאיזה נאמין: הלך זכריה אמרו לו מה בידך אמר להם וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים (זכריה א' ט"ו). אמרו לו תמול אמרת קצף ה' על אבותיכם קצף (שם א' ב'). עכשיו אתה אומר כן לאיזה נאמין: הלך מלאכי אמרו לו מה בידך אמר להם ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ [אמר] ה' צבאות (מלאכי ג' י"ב). אמרו לו תמול אמרת לנו אין לי חפץ בכם (שם א' י'). ועכשיו אתה אומר כן איזה נאמין: חזרו הנביאים לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו רבש"ע אינה מקבלת ממנו תנחומים אמר להם הקב"ה אני ואתם נלכה לנחמה הדא הוא דכתיב נחמו נחמו עמי נחמוה עמי נחמוה עליונים נחמוה תחתונים נחמוה ראשונים נחמוה אחרונים:

[טו] אמר רבי אחא משחרבה ציון וירושלם ובית המקדש ונשרף ההיכל וגלו ישראל ויצאו בקולרין היו ישראל מבקשים לבכות ולא הניחום השומרים אלא היו רודפים אותם ומכים אותם על צואריהם שנאמר על צוארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו (איכה ה' ה'). שלא הונח להם לבכות וכיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכות שכן צוה נבזראדן שר הטבחים על ירמיה ואמר לו נבוכדנצר לנבזראדן קחנו ועניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמי (ירמיה ל"ט י"ב). אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו אתה הולך ברוחה תהיה בוכה ביום ואנו נתונים בקולרין נבכה בלילה וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום ואמר ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך ארור האיש אשר בישר את אבי לאמר יולד לך בן זכר שמח שמחהו (שם כ' י"ד ט"ו). [וישראל בוכים בלילה שנאמר בכו תבכה בלילה]. אמר הקדוש ברוך הוא ישראל בוכים בלילה וירמיה בוכה ביום ואני בוכה ביום ובלילה שנאמר ואבכה יומם ולילה (על שבר) [את חללי] בת עמי (שם ח' כ"ג):

[טז] [דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמיה ח' כ"ג). מה כתיב למעלה מן הענין על שבר בת עמי השברתי (שם שם כ"א) אמר הקב"ה פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי (איכה ג' מ"ח) [אלולא שהכתוב מדבר היה הלשון האומרו חייב לחתכו אבר אבר אלא קדמו הראשונים] שנאמר וקדמונים אחזו שער (איוב י"ח כ') כתיב שער תלויה]. משל לבן מלך שבקש להגביה אבן כשהגביה נפלה עליו ושברתו

שמע המלך שנשבר בנו התחיל לומר נשברתי אמרו לו בני פלטינ בנך נשבר ואתה אומר נשברתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא כביכול על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני (ירמיה ח' כ"א). משל לחכם שלא ראה אבל מימיו והיה לו בן אחד ומת קרא לכל תלמידיו אמר להם מבקש מכם הראו לי כיצד מתאבלים [אמרו לו אבל קורע בגדיו אמר להם אף אני קורע אמרו לו אבל יושב ודומם לעצמו ומראה פנים אמר להם אף אני יושב כן]. אמרו לו אבל כופה מטתו אמר להם אף אני כופה מטתי. אמרו לו אבל לובש שחורים אמר להם אף אני לובש שחורים. אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה אמר להם אף אני בוכה ביום ובלילה. החכם זה האלהים שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג' י"ט). כך הקב"ה כשחרבה ציון וירושלים ובית המקדש ועברו על ישראל כל אלו הצרות שנאמר אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי (ירמיה ט"ו ב'). קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת שנאמר ויקרא ה' אלהים צבאות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כ"ב י"ב). אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו בוכה ביום ובלילה אמר להם אף אני עושה כן שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו לובש שחורים אמר להם אף אני עושה כן שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (ישעיה נ' ג'). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו הולך יחף אמר להם אף אני עושה כן שנאמר ה' בסופה ובסערה דרכו [וענן אבק רגליו] (נחום א' ג'). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו כופה את מטתו אמר להם אף אני עושה כן שנאמר חזה הוית עד די כרסון רמיו (דניאל ז' ט'). מכלל שהיו הפוכים. עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו מבזע פורפירא ידיה אמר להם אף אני עושה כן. שנאמר בצע אמרתו (איכה ב' י"ז). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו מכבה את הפנסים אמר להם אף אני עושה כן. שנאמר שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם (יואל ד' ט"ו). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו נכנס בחדרי חדרים ובוכה אמר להם אף אני עושה כן שנאמר במסתרים תבכה נפשי (ירמיה י"ג ט"ז). עוד אמר להם מלך אבל מה הוא עושה אמרו לו קורא למקוננות אמר להם אף אני עושה כן שנאמר כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואנה וגו' (ירמיה ט' ט"ז). וזהו ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה (ישעיה כ"ב י"ב):

דבר אחר בכו תבכה בלילה. מי בכה כביכול משל לחכם שהיו לו בנים ומשכים ומולכים לבית המדרש לימים מתו בניו והיה משכים והולך לבית המדרש ובכה אף כך הקב"ה כשחרב ירושלם היה משכים והולך לירושלם לציון ולבית המקדש לבקש לראותם שונין וקורין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ולא היה מוצא שם בריה הדא הוא דכתיב בכו תבכה בלילה. אמר הקדוש ברוך הוא אני נתתי תורה לישראל לעסוק בה יומם ולילה שנאמר והגית בו יומם ולילה (יהושע א' ח'). ועתה אינם עושים בה. לכך הוא אומר ואבכה יומם ולילה (על) [את] חללי בת עמי:

[יז] דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמיה ח' כ"ג). אמר הקב"ה הלואי הנחתי עולמי תהו ובהו כמו שהיה שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א' ב') ואין ראשי שכתוב כאן אלא ברייתו של עולם שנאמר בראשית ברא אלהים (שם שם א') :

דבר אחר מי יתן ראשי מים. אמר הקדוש ברוך הוא הלואי לא ירדתי על הר סיני ונתתי התורה שעברו עליה ויענשו בה ואין ראשי אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב) בוא וראה משה מקלסן במי יתן שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי (דברים ה' כ"ו) וירמיה אמר מי יתן ראשי מים הוא שאמר דניאל והוא מהשנא עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקים מלכין (דניאל ב' כ"א) כשיצאו ישראל ממצרים כתיב ויושע ה' ביום ההוא (שמות י"ד ל') וכשיצאו ישראל מירושלים כתיב נתנני ה' בידי לא אוכל קום (איכה א' י"ד). כשיצאו ממצרים כתיב היתה יהודה לקדשו וגו' (תהלים קי"ד ב') וכשיצאו מירושלים כתיב סורו טמא קראו למו (איכה ד' ט"ו). כשיצאו ממצרים כתיב הים ראה וינוס (תהלים קי"ד ג'). וכשיצאו מירושלם כתיב על נהרות בבל שם ישבנו (שם קל"ז א'). כשיצאו ממצרים כתיב ההרים רקדו כאילים (שם קי"ד ד'). וכשיצאו מירושלם ראיתי (את) ההרים והנה רועשים (ירמיה ד' כ"ד). כשיצאו ממצרים כתיב לא חכרת דבר (דברים ב' ז'). וכשיצאו מירושלים כתיב עוללים שאלו לחם (איכה ד' ד'). כשיצאו ממצרים כתיב כאשר ישא איש את בנו (דברים א' ל"א). וכשיצאו מירושלים כתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב' א'). כשיצאו ממצרים כתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם (דברים ד' ד'). וכשיצאו מירושלם כתיב דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד' ד'). כשיצאו ממצרים כתיב וענן ה' עליהם יומם ולילה (במדבר י' ל"ד). וכשיצאו מירושלם כתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג' מ"ד). כשיצאו ממצרים כתיב אז ישיר משה ובני ישראל את השירה (שמות ט"ו א'). וכשיצאו מירושלים כתיב בכו תבכה בלילה (איכה א' ב') :

[יח] מי יתן כאח לי יונק שדי אמי (שה"ש ח' א'). לעתיד לבא יבוא הקב"ה לפייס ישראל והם אומרים לפניו רבונו של עולם במה אנחם שלא עשית אפילו כבשר ודם יוסף שהיה בשר ודם אע"פ שגמלוהו אחיו רעות לא נקם מהם כשבאו אצלו כבש רחמיו עליהם שנאמר ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה א') ואתה לא כבשת רחמך ממנו והנחת אומנתך שכתוב בך ה' ה' אל רחום וחנון וגו' (שמות ל"ד ו') : ועוד אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כמה פעמים היתה גדולה אהבה ואחזה ושלוש וריעות שהיתה לי עמך ויודעת אני כמה נסים עשית עמדי ואף אני עשיתי עמך טובות הרבה קדשתי שמך על אותם הנסים שעשית לי ואמרתי עליהם שירה על כל נס ונס וקבלתי תורתך מה שלא עשו אומות העולם וצפיתי שאכנס אני ואתה לגן עדן ותשמחני שם שנאמר אנהגך אביאך אל בית אמי (שה"ש ח' ב') כיון שנכנסתי לבית המקדש הבאת עלי צרים ואויבים וצחקו בי שנאמר ראוה צרים שחקו על משבתי (איכה א' ז') ובמה אתנחם אמר לה הקב"ה וכי לא צערתי עמך באותו הפרק משל למה הדבר דומה למלך שבאו עליו אויבים והציתו אש בביתו והיה

יושב ובוכה אמר המלך מה אעשה אעמוד וארוצה מביתי שמא יאמרו העולם מפני שאין בי כח ברחתי מה עשה יושב בביתו והיתה האש מגעת אצלו נכנסו אוהביו אצלו אמרו לו אדוננו המלך מפני מה אתה יושב והאור בביתך כך בשעה שנכנסו אויבים להיכל והציתו את האור היה הקדוש ברוך הוא יושב ודומם אמר מה אעשה נכנסו המלאכים אצלו אמרו לפניו רבונו של עולם האור דולק בביתך קום צא מביתך שנאמר הרימה פעמך למשואות נצח כל הרע אויב בקודש (תהלים ע"ד ג') באותה שעה חוזרים ומתכנסין כל הנביאים והולכים אצל ירושלם לנחמה אמר להם הקב"ה למי אתם צריכים לנחם תחלה לי או לה. למי שמתו בניו למי מנחמים וכי לא לאב לא כל שכן שאני צריך להתנחם תחלה אלא אף על פי כן לכו ופיסוה. מיד מתקבצים כלם והולכים לירושלים כיון שרואה אותם אומרת להם לתנחומין שלכם אינני צריכה על צרות שעברו על בני מיד חוזרים להקדוש ברוך הוא ואומרים לפניו רבונו של עולם אינה מקבלת תנחומין ממנו והקב"ה אומר להם אלך אני בעצמי ואפיסנה לפי שעברתי לה על הדין כתוב בתורה לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך (דברים ט"ו י"ט) ובישראל כתיב בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב) ואמרתי להם הביאו [את] צואריכם בעול מלך בבל (ירמיה כ"ז י"ב) כתיב בתורתך לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז) ואני שנאתיה לכך אני ראוי לפייסה מיד הלך הקדוש ברוך הוא לפייסה ואמר לה כעס זה למה אמרה לו רבונו של עולם ולא אכעוס שהגליתני לבין אומות העולם וקללתני קללות רעות ונהפכו פני כשולי קדירה ובכל זאת קדשתי את שמך הגדול והקדוש. אמר לה כנגד זכות שעשית לי כך יש לך חובה למה כעסתי עליך לפי שעברת על תורתך בתורתך כתיב כבד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב) ואת כתבת אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז') כתבתי שופך דם האדם באדם דמו ישפך (בראשית ט' ו') ואתה כתבת אנשי רכיל היו בך [למען שפך דם] (יחזקאל כ"ב ט') כתיב לא תרצח לא תנאף לא תגנוב (שמות כ' י"ג) ואתה כתבת אלה וכחש רצוח וגנוב ונאוף (הושע ד' ב') אמרה לפניו רבונו של עולם כיון שהגליתני לבין אומות העולם בדין הוא שלא אשמור מצותיך ואעפ"כ קיימתי מצותיך. אמר לה בתי הגיע זמנך ליגאל מיד אומרת איני מתנחמת עד שתראה לי נקמה מאותם רשעים שצערוני וחרפו את שמך הגדול אמר לה הקב"ה חייך אני מביא אותם ונפרע לפניך מהם עד שאוכלים את בשרם שנאמר והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסו דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך וגואלך אביר יעקב (ישעיה מ"ט כ"ו). (לה) כתיב כי מאסו את תורת ה' (שם ה' כ"ד). זו תורה שבכתב ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (שם) זו תורה שבעל פה:

[יט] ויאמר (לו) ה' יען כי גבהו בנות ציון (ישעיה ד' ט"ז). שהיו הולכות בקומה זקופה: ותלכנה נטויות גרון (שם). שהיתה אחת מהן מהלכת מקושטת היתה מוטה בגרונה לכאן ולכאן כדי להראות תכשיטיה: ומשקרות עינים (שם). מסקרת בסיקרא. ריש לקיש אמר בקילרית אדומה: הלוך וטפוף תלכנה (שם). כשהיתה אחת מהן גדולה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית טפח על גביהן וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורדוקין עבה ומביאה שתי ארוכות ומהלכת ביניהן כדי שתהא נראית

לבחורים: וברגליהן תעכסנה (שם). אמר רבי אבא בר כהנא שהיתה כל אחת מביאה שלפוחית של תרנגולין וממלאה אותה אפרסמון ונותנת אותה בין מנעלה לעקיבה וכשבאה אצל כת של בחורים עומדת ודורכת על השלחופית והיא נבקעה והיה האפרסמון יוצא ונודף ומפעפע בהם והיה הקדוש ברוך הוא אומר לירמיה ראה מה עושות אלו יגלו מכאן והיה ירמיה מחזר אחריהן ואומר להן בנותי עשו תשובה קודם שיבאו השונאים והיו אומרות ימהר יחשיה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (ישעיה ה' י"ט) הדוכוס רואה אותי ויטלני לו לאשה. אמר הקב"ה ודאי אדעה על מאן הוא קיימא על דילהון או על ידי וכיון שגרמו העונות ונכנסו האויבים לשם והיו יוצאות לפניהם מקושטות כזונות והיה הדוכוס רואה אותם והיה נוטל אחת מהן לו לאשה ומעלה אותה בקרון שלו אמר הקדוש ברוך הוא הא קמת על דילהון ועל דילי לא קמת מה עשה להן הקב"ה רבי אלעזר אומר הלכה אותן בצרעת שנאמר וספח ה' את קדקד בנות ציון (שם ד' י"ז) וכתוב ולשאת ולספחת ולבהרת (ויקרא י"ד נ"ו) רבי יוסי בר חנינא אומר העלה על ראשיהן משפחות של כנים. רבי חייא בר אבא אמר עשה אותן שפחות מכודנות רבי ברכיה בשם רבי יוסי אמר שימר משפחות שלא יתערב זרע קדש בעמי הארץ ואף על פי כן לא חזרו בהן ואמר הקדוש ברוך הוא יודע אני שאין אומות העולם בדילין מן הזיבה ומן הצרעת מה עשה להן הקב"ה וה' פתחן יערה (ישעיה ג' י"ז) מהו פתחן יערה רמז הקדוש ברוך הוא למעינות שלהן והיו שופעות דם והיו וממלאות הקרונות מדם הזיבה והיו משליכין אותן מן הקרונות והיו עוברים עליהן ומפסקתן והיו אומרים זה לזה סורו טמא סורו (איכה ב' ט"ו) מן הטמא. וזה שאמר סורו טמא קראו למו:

[כ] ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק (ישעיה כ"ב י"ב). אמרו בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש אמר הקדוש ברוך הוא כל זמן שאני שרוי בתוכה אין האומות שולטים בה אלא אכבוש את עיני ממנה ואשבע שלא אזקק לה עד עת קץ ויבואו אויבים ויחריבוה מיד השיב הקב"ה ימינו והחזירה לאחריו שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג') באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו באש כיון שנשרף אמר הקדוש ברוך הוא שוב אין לי ישוב בארץ כל הארץ לא שלי הוא שנאמר והארץ נתן לבני אדם (תהלים קט"ו ט"ז). אלא אסלק שכינתי ממנה באותה שעה כביכול בכה הקב"ה ואמר מה עשיתי שהשריתי שכינתי למטה בשביל ישראל ועכשיו שחטאו אחזור למקומי הראשון חס ושלום שהייתי שחוק לכל העמים ולעג וקלס לכל הבריות באותה שעה בא מטטרון לפני הקדוש ברוך הוא ונפל על פניו ואמר רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה אמר לו הקב"ה אכנס אני למקום שאין אתה רשאי ליכנס ואבכה שנאמר אם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' (ירמיה י"ג י"ז) אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת באו ונלך אני ואתם לביתי ונראה מה עשו האויבים מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיהו לפניהם כיון שראה הקדוש ברוך הוא בית המקדש חרב ונשרף אמר ודאי זה היה ביתי וזה היה בית מנוחתי ועתה באו אויבים בו ועשו בו כרצונם באותה שעה היה הקב"ה צועק ואומר בני היכן הם כהני

ולויי היכן הם אדירי היכן הם מה אעשה הרציתי לכם שחזרתם בתשובה ולא רציתם. אמר הקדוש ברוך הוא לירמיהו אני דומה לאדם שיש לו בן אחד ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ולמשה כי הם יודעים לבכות אמר לפניו רבונו של עולם איני יודע היכן הם והיכן משה קבור אמר ליה לך אל מערת המכפלה וקרא לאבות ועל שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים. מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה לאבות העולם ואמר להם עמדו חסידים הגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה אמרו לו מה היום מיומים אמר להם איני יודע לפי שהיה מתירא לאמר להם חרבן הבית ויאמרו עכשיו בימך היה זאת אבל לא בימינו. הניחם ירמיהו והלך ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא אמר לו מה היום מיומים אמר איני יודע הניח משה והלך משה אצל מלאכי השרת שהיה מכירם ממתן תורה אמר להם משרתי עליון אמרו לי למה אני מתבקש לפני הקב"ה אמרו לו אינך יודע שבית המקדש היה קים ועכשיו חרב בימי ירמיהו וישראל גלו ועליך לספור ולבכות מיד קרע משה את בגדיו שהלבישו הקדוש ברוך הוא והניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה והלך אצל אבות העולם ואמר לו משה רועה ישראל נאמן ועניו מה היום מיומים אמר להם אבותי אבותי וכי אינכם יודעים שבית המקדש חרב וגלו וישראל לבין אומות העולם מיד קרעו את בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכים והולכים עד שערי בית המקדש כיון שבאו לבית המקדש חגר הקב"ה שק והיו צועקים הדא הוא דכתיב ויקרא ה' אלהים צבאות לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק (ישעיה כ"ב י"ב) והיו צועקים ובוכים והולכים משער לשער כאדם שמתו מוטל לפניו והקדוש ברוך הוא מספיד ומילל ואומר אוי למלך שבתחלה הצליח ולבסוף לא הצליח אוי להם לזקנים שבזקנותם חרב ביתם. הניח אברהם ידו אחת על ראשו וידו אחת חזר לאחוריו והיה צועק ובוכה ואומר לפני הקב"ה רבונו של עולם בני היכן הם אמר לו הקדוש ברוך הוא ענן בא עליהם ושבה אותם אמר לפניו רבונו של עולם למאה שנה נתת לי בן ושמתני בו שמחה גדולה ובשעה שאמרת לי העלהו לעולה שמחתי ולא עכבתי לפניך שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נערי (עמו) [אתו] ואת יצחק בנו ויבקע (את) עצי העולה וגו' (בראשית כ"ב ג'). ובאו לפניך מלאכי השרת ואמרו רבש"ע נלך ונראה אב שנתן את בנו לפניך בקהיות שנים למאה שנה ולא חס עליו ועכשיו לא תזכור לי זאת העקדה ותרחם על בני. פתח הקב"ה פסוק זה מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה וגו' (ירמיה ח' כ"ג). אמר יצחק ואמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בני היכן הם אמר לו נמסרו ביד צריהם כצאן לטבחא אמר לפניו רבונו של עולם בשעה שאמר לי אבא כפות את עצמך על גבי המזבח ולא עכבתי על דבריו ועכשיו לא תזכור לי את העקדה ותרחם על בני פתח הקב"ה פסוק זה ואמר שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי יבא רקב בעצמי ותחתי ארגז (חבקוק ג' ט"ז): אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע בני היכן הם א"ל עין הרע שלטה בדם וגלו לבבל פתח וקרא פסוק זה קלים היו רודפינו מנשרי שמים וגו' (איכה ד' י"ט): אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם וכי לשוא רצתי לפנייהם וכי לשוא נפלו עצמותי. פתח וקרא פסוק זה

מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה (תהלים נ"ה ז'). באותה שעה עמדו כלם באגודה אחת והיו צועקים ובוכים אמר להם הקדוש ברוך הוא אבות העולם תאמרו לי בענין זה אוי לו לזקן שבקטנותו הצליחו ובזקנותו לא הצליח אוי לו למלך שנשבו בניו בחייו ולא יכול להצילם אוי לו למלך שהיה שחוק ובושה לכל העמים שנאמר הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום (איכה ג' י"ד) אמרו לפניו רבש"ע שמא חס ושלום אין חזרה לבנים אמר להם אל תאמרו כך אם יש דור שמצפה למלכותו מיד נגאלין שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם (ירמיה ל"א ט"ז) באותה שעה אמר משה לירמיהו לך לפני ואלך ואראה מי מניח ידו עליהם. אמר לפניו ירמיה אי אפשר לי ללכת בדרך מפני ההרועים אמר לו משה אף על פי כן נלך מיד הלך משה וירמיה לפניו כשהגיעו לנהרות בבל ראו ישראל את משה ואמרו זה לזה הנה בא בן עמרם לפדותנו מצרינו יצאה בת קול ואמרה לו משה גזירה היא לפני לגלותם עד עת קץ. מיד אמר להם משה בני איני יכול להחזיר אתכם אלא הקב"ה יחזיר אתכם במהרה הלך משה והניחם באותה שעה בכו בכיה גדולה עד שעלה קולם למרום שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון (תהלים קל"ז א') כשבא משה אצל האבות אמרו לו מה עשו אויבים לבנינו אמר להם מהם הרגו ומהם שבו וכופתים ידיהם לאחוריהם ומהם מופשטים ערומים ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים מיד פתחו ואמרו הויתון כיתמי דלית להון אבא היכי הלכיתון לטורא בלא לבוש ובלא כסות היכי נניתון בטורי חצוצי בלא מסאני ובלא סנדלי היכי טעניתון מטולי דחלאי היכי כפיתון ידיכון לאחוריוכון פתח משה ואמר ליטא שמשא אמאי לא חשכת בשעתא דעאל סנאה בבית מקדשא אהדר [שמשא] ואמר ליה חייך משה רעיא מהימנא היכי הוה לא שביקין לי לא רפו לי ליסר נקטא לי בשתיך שבטי דנורא ואמרין לי פוק אנהר בנהורא: מיד פתח משה ואמר ווי על זיוך בית מקדשא חרב והיכלא מיקלי ודרדקי דבי רב מתקטלין ומנהון אזלין בשביא וגלו:

[כא] תוב פתח אברהם ואמר ווי בחיכון כשדאי לא תקטלון קטולא אכזראה ולא תשוון כלייה גמירא ולא תקטלון ברא באפא אבוהי וברתא באפי אימא דמטא זמנא דמרא שמיא חושבנא חושבנכון וכשדאי רשיעין לא עבדין הכי מנחי ליה לברא באנפיה דאמיה ואמרין ליה לאבוהי קום נכסיה ונתרון דמעא ואבוהי תלש ליה רישיה:

[כב] עתיד הקדוש ברוך הוא להפוך תשעה באב לששון ולשמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכריה ח' י"ט) לבנות ירושלים הוא בעצמו ולקבץ גליות ישראל לתוכה שנאמר בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'): א"ר יוחנן כל שאינו מתאבל על חורבן ירושלים אינו רואה בשמחתה וכל המתאבל עליה זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמוצו והתענגתם מזיו כבודה (ישעיה ס"ו י' י"א): סליק מדרש מגילת איכה נוסחא שניה:

ובבניין ירושלים

ננוחם